BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
16 C
48
14-8. B. 18

Digitized by Google

L. H
97 v Erz
1–5
14–8. B. 18

4 L. H

IOANNIS
BARCLAII
Icon Animorum.

CAPVT I.

HVMANI generis, ſicuti cæterorũ omnium, præcipua in cunabulis cuſtodia eſt. In arboribus rami naſcentes obſequuntur Agricolæ, cuius ductu vel in altum enituntur, vel ad terram proni deflectunt. Ita puerorum animi, parentum, velut obſtetricum, manibus fingi poſſunt, certâ, & in ſequuturam ætatem manſurâ imagine. Semina maximè, & veluti fundamenta virtu-

BIBL · DOM · PROF · ROM · IHS
BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

que tanquam feras aut rigidas non timebunt; & faciles ad hæc prima rectæ diſciplinæ initia accedent, parentum magiſtrorumque auſpicio, quorum ſententijs, veluti diuinę mentis oraculis, detinentur imbecilli in illis animi, necdum iudicandi ambitione ſolicitati; Accedit, quòd non emitur promiſſis adulantium vitiorum haud intacta modò ætas, ſed incapax voluptatis. Itaque rem turpem iudicio ſuorum, & ſibi nullis lenociniis commendatam, facillimè proſcribent. Neque hîc pueritiam initiamus ad ſuperſtitioſæ, & anxiæ pietatis ſupplicium, ſed ad virilem cautamque virtutem. Nam cùm animus hominis ingenerato pondere in praua deflectat, neceſſe eſt adhuc faciles ramos in contrarium cogi, vt deinde impetu ſuo redeuntes medium inter naturam & inſtitutionem teneant.

In hac autem puerorum diſciplinâ, gloriæ quoque ſtimuli paſſim inſigendi ſunt ſentientibus animis, vt iam tum ſuos honores aſſueſcant ſuſpirare, & ſiue ſcholis, ſiue ludis exerciti, eminere æqualibus labore dulciſſimo contendant. Præterea cum ætate ſenſim veluti ex captiuitate deducendi ſunt; vt & mitior maieſtas parentum ſit, & illi non ſubito aut improuiſo libertatis incremento laſciuiant. Suis etiam ſtudiis relinquenda eſt pueritia, ne videamur Naturam arguere quæ hanc ætatem imbecillem eſſe iuſſit, & intempeſtiuâ ſemente ſapientiæ nondum præparatum ingenium corrumpamus. Sit illis innoxia laſciuiendi venia, ſtudium literarum magis ad mutationem ludi quàm ad faſtidium, minuſque ſupplicii ex ſupercilio parentum, quàm timoris: fruantur denique adhuc miſeran-

tis Naturæ indulgentiâ, nec antè humanarum mentium ſupplicia, quàm meruerint, tolerent. Niſi fortè putamus in leuibus malis eſſe cùm pueri à ludo in totum prohibentur, omnemque ſtrepitum faſcium cum illius Stolonis coniuge exhorrent; & ſapientiæ quam nondum capiunt acerba documenta, tanquam mimum, aut exhibent aut reuoluunt. Qui ſenſus eſt ad miſerias acerrimus, in hanc ætatem cadit; dum teneræ mentes nec timorem regere poſſunt, & peius de incognitis malis iudicant. Ac vt viri quos fortuna ingentibus malis fregit, quam capaces animos habent, totos implent ſuarum miſeriarum contemplatione, atque ſenſu: ſic & in pueris, dum incidit quod miſerrimè expaueſcunt, omnis vis timendi dolendique conſumitur. Interrogatus qui prædones laqueum minitantes euaſerat, quo

animo expectauiſſet mortẽ, quo, inquit, olim puer flagrum expaui. Sed & illa in pueris perpetui metus acerbitas ſuccum abſorbet, quem Natura ad laxandos corporis artus, & incrementa adoleſcentiæ, exundare voluerat. Non enim ſuam vim ventriculus habet, euocato ad laborantis cerebri præſidium igne; neque paſtu lætitiæ diffunditur ſanguinis impetus, qui omni interpellatione triſtitiæ marceſcit. Ita hæc ingenia, inter ægrę cuſtodiæ vincula, vel territis, vel exhauſtis viribus, ſic ſubſiſtunt, vt qui ſupra pueros ſapuerant, poſtea infra decus virilis prudentiæ delirent. Equis certè, iuuenciſque, in primorum annorum libertate incurioſos impetus effundere concedimus, ne tunc primùm robur enaſcens timeat ad vincula accedere. Adeò cæcæ mentes quod in ceteris animantibus videmus, in noſtris pig-

noribus aut negligimus, aut neſcimus. Neque tamen in infinitâ libertate prima hæc ætas dimittenda eſt. Sit illis mediocris terror ſupplicij, ſumma parentum reuerentia, & ſemper quantum ſibi liceat, ignorent. Nam ſi procax eſt alicuius pueritia, nimiâque ferociâ exuberat, tunc faceſſant lenitatis iſta præcepta; tumorque, naturę vitio enaſcens, quem ſæpe parentum lenitas ad vlceris maturitatem fouet, adhuc crudus ac facilis exſecetur.

Hoc modo lepida pueritia ſuæ & parentum voluptati relinquetur. & poſteaquam expleuerit ſtultitiam innoxiarum cupiditatum, ipſa ætas paulatim ſtudia mutabit, radiceſque virtutum adoleſcent, quas ipſi iam non impetu, ſed iudicio, amabunt. Tunc afferent ad adoleſcentiam, & ad crepuſculum prudentiæ, mentem liberam, placidamque,

quæ ad illius lucis pulchritudinem vi ſuæ inſtitutionis obuerſa ſit.

Sed vt omnis rectitudo diuerſis vitijs oppugnatur, plus inter ſe quàm cum mediâ virtute luctantibus; ita qui acerbos adhuc animos vocant ad nimiam maturitatem ſtudiorum, non durius oportet accuſari, quàm ignaros virium quas Natura eiuſmodi ætati conceſſit. Nam præterquam quòd quibuſdam eſt præcox ingenium, & Curiæ capax prætexta Papirij, eſt etiam à Naturâ illis annis dos ſua atque cenſus; vis ſcilicit capacis faciliſque memoriæ, quæ in pueris ſumma eſt, & quicquid ijs temporibus acceperit pertinaci felicitate ſernatura: ſed creſcentibus ſenſim annis hebeſcit, inſtar roris ad noſtrorum corporum ſalubritatem eximij, qui in feruentibus plagis Ilicibus inhærens, niſi excipitur

primâ luce, ad ſurgentis Solis radios expirat. Multis ideo ſermonibus, mox vberi hiſtoriarũ lectione, dum licet ſerendus eſt ille campus; vt nec cogitantes pueri bona concipiant, deinde vel cum inuitis adolitura. Linguarum quoque varietas, quæ tot vigilijs nobis conſtat, ſurgentibus ad pueritiam infantibus per colloquentium commercium pulchrè accedet. Hęc ſcilicet minimi laboris opera, nulliuſque iudicij, vbertim exequetur illa ætas, nec labori idonea, nec matura iudicio. Quòd ſi areſcere ſiuerimus facilem humentemque memoriam, erunt longo laboris faſtidio quęrenda eadem, quę tunc melius, & abſque nauſeâ, habuiſſemus. Nam quid miſerius, quàm hoc tempus, quod prudentiæ idoneum nobis in virili ætate conceditur, licet breue, nec iam tot ſcientijs artibuſque ſufficiens,

in his etiam ſæpe conſumi, quæ vacua pueritia, ſi eam excoluiſſes, ita in receſſus memoriæ, vt in penariæ cellæ latebras condidiſſet?

Sunt autem in eiuſmodi quoque annis quædam omina creſcentium vitiorum, aut futurę virtutis; moliente iam Naturâ aptum vnicuique indoli fundamentum. Adhuc Cyrus, qui Perſarum Imperium condidit, paſtore genitus credebatur, cum in eo emicuit animus, quo deinde toti penè Orienti iugum impoſuit. Puer cum parium annorum cœtu ludebat: Rex ſorte ludendi à iocantibus factus, verè ius regium in ſodales exercuit; contumaces verberibus cecîdit, ſat ſuperque idoneâ maieſtate. Res ad Aſtyagem delata eſt, ab eorum parentibus quos Cyrus verberauerat; Et is iuſſit Cyrum ad ſe perduci, qui ad ſolij tiaræque

conſpectum non vili aut puerili timore emarcuit: Regem ſe aiebat à pueris conſtitutum, & quod regium eſſet, egiſſe. Hinc maiora ſuſpicatus Aſtyages, quàm quæ prȩſens pueri fortuna iubebat, in illius genus, & parentes quȩſiuit, & mox ſuum ex filia nepotem agnouit. Cato autem qui à fatali ſibi Vticâ nomen traxit, paulò ſupra infantiam erat, cùm Legati Latinorum ſuæ genti ius ciuitatis oraturi Romam perueniunt, adeúntq; Liuium Druſum Catonis patruum, apud quem ipſe educabatur: Hunc puerum cùm Legati per iocum rogaſſent ecquid illos iuuare apud patruum precibus vellet, hæſit immomotus, eos etiam acri vultu perſtringens. Et ipſi tantulȩ ætatis contumaciam admirati, in experimentum indolis, vlterius blanditias, moxque minas ingerunt, nec verbum extorquent; tan-

démque correptum extra altioris triclinij feneſtram, vt in terram proiecturi, aliquandiu verſant: Sed is timere dedignatus peius quoq; ſupercilium arctauit. Tanquam in ſeueræ rigiditatis auſpicium, quâ ipſe deinde totâ vitâ inhorruit. Errant tamen haud rarò qui ex puerorum moribus temerè de futurorum affectuum ratione coniiciunt. Nam oportet graue eſſe indicium, & ſupra illius ætatis leuitatem pertinax, quod ſit efficacis argumenti, ad motus venturorum, & flexibilium annorum deprehendendos. Vnum eſt quod vix fallit præſagium; ſcilicet lacrymarum profuſê excidentium facilitas. Qui enim ad primum perculſæ mentis ictum veris gemitibus madent, ſunt illi naturæ mollioris, & ad humanitatem amorémque compoſitæ. Alios videas magnis quidem clamoribus, & ſimulantibus

fletum, ſiccos tamen oculos inter parentum minas & verbera tenere: feri iſti plerumque, ſi adoleuerint; aut certè in opacis pectoribus nec teneros affectus, nec iuſtos etiam timores admiſſuri.

In adoleſcentiam deinde productos, primamque iuuentutem, ipſe impetus ſanguinis, vireſque iam ſe nimis cognoſcentes prorſus immutant, & animum abripiunt per inconſultæ fiduciæ ac ſecuritatis æſtus. Tunc primùm idonea deliciis ætas eſt, nec plus de voluptatum ſenſu gaudet, quàm quòd illas audeat impunè experiri. In poſterum conſulere ideò neſciunt, quia adhuc crudæ vires non reputant ſe obnoxias eſſe fortunæ; & præterea lætarum rerum ſpecies tunc animos ita implent, vt ſeueriori prudentiæ, quæ primo aſpectu moleſta eſt, in ijs nihil vacet. Et tunc quidem, iam non vano aut diffi-

mulato impetu, ſua quemque natura in ſtudia abripit, ad quæ potiſſimum factus eſt. Nam quos ad vilia artificia ignobilis indoles ducit, ij deſtinatam ſibi artem monſtrantibus fatis agnoſcunt; tum quibus potior militaris diſciplina; tum quos ingenij vigor ſiue Muſis, ſiue negotijs dicauit: omnis denique ſpecies animorum in ſuam tribum adoptatur, præeunte Naturâ; Quæ niſi quendam impetum ac ſuauitatem adiungeret huic vtilitati laborum quos præſcribit, certè adoleſcentia, iuuentúſque, vix ducta ratione, nec durum aliquid in ſe audens, penè cum venia erraret.

Verùm & in ipsâ incuriâ eorum qui omnino à labore ac officio recedunt, plerumque illa vis emicat ad ſe vocantis induſtriȩ; veluti herbarum ſemina, per ſaxorum latera quæ naſcentibus obſtant exili cacumine eni-

tuntur, vt ſaltem ſe oſtendant enecari. Siue enim ignauia adoleſcentes perdiderit, ſiue luxus, aut commeſſationum inſana dulcedo, cùm ſuis voluptatibus ludiſque laſſati, recedunt interdum ad aliquam laboris ac induſtriæ ſpeciem, cui perfunctoriè incumbant, & tantùm ad mutationem voluptatis, ad eam potiſſimum partem diuertunt, cui diligenter excolendæ, idoneam mentem, geniúmque acceperant. Adeò non poteſt in totum interire fatorum ſtimulus in certa munera vnumquemque pulſantium.

Vt verò arbores, quæ multo ac valido ſucco in inutiles ramos exuberant, tandem matureſcente illâ luxurie feliciſſimos prouentus alere poſſunt; ita iuuenis nimio æſtu exultantem liberúmque animum nactus, aliquando iuſtâ & ad ſapientiam ſufficiente moderatione reſidebit. quòd ſi iam ab

ipſâ adoleſcentiâ maturam ſobriamque vim ſortietur, certè languore inutili ante primam ſenectutem marcebit. Sed hoc maximè eſt ad indicium futuræ virtutis, ſi ipſe inter cætera ſtudiorum aut affectuum genera aliquid valde volet; id quicquid eſt nimio ac veluti præcipiti feruore complectens. Nam hęc acris cupiditas ſaltem oſtendit, illum vero, & per hoc laborioſo impetu, in ſua ſtudia poſſe ferri; ſine qua indole nemo virtutem verè colet, aut gloriæ litabit.

Ceterùm quamuis adoleſcentiæ interdum ſint ingrata ſenectutis conſilia, tamen ipſa conſcientia ſapientiæ nondum in ſuis annis maturæ, neſcio quid de ijs altum ſentit, qui iam antè experti iuuentutem per eam commeantibus iter oſtendunt. Animus autem in hoc ætatis flore primâ cupidine laudis ardet, impatiens contu-

contumeliarum, non diu eadem conſilia probare, aut exequi, facilis; etiam plurimum ſibi placet; nec ſatis amicitias poteſt eligere, nec poſtea aduerſus ſuccreſcens faſtidium tueri. Quicquid autem ſubito mentis acumine inueniri, aut perfici poteſt, non aptiores in mortalibus habet, quàm in illo flexu annos. Vt videatur pueritiæ eſſe, facta Maiorum, vel dicta, indefeſsâ memoriâ adipiſci; iuuentutis autem & facere noua & loqui; ſequentis deinde ætatis ſe ex vtriſque moderari.

Excipit iuuentutem ſtata ætas [illegible]c virilis, media inter adoleſcen[illegible]iæ præcipitia, ponduſque ſene[illegible]utis. In hac adeo cum animo [illegible]rpus viget, vt tunc demum verè [illegible]minem eſſe credideris, datam[illegible]e in illorum annorum gratiam [illegible]antacunque eſt mortalibus vita. [illegible]ic ingens corporum & animo[illegible]m mutatio, & vt ciborum ple-

rumque ac voluptatum alius tunc delectus, ita mores alij, & in nouum efformatæ cupiditates. Robuſtus animus, & veluti ab adoleſcentię caligine emiſſus, primùm ſolet de anteactis erroribus atroci cenſurâ iudicare: miraríq; ſe tam improuidè potuiſſe peccare. Illinc ſtatim vtilis pœnitentiæ, & ruinas quas iuuentus fecerat emendantis, ſedulitas. Opum, honorumque præcipuus amor eſt; & quaſi nunquam de vitâ deceſſuri, ita auidè ad illam ſubſidium & ornamenta quærunt. Simulare amicitias, ſuiſque deſiderijs imperare, non alij magis ſciunt. Veram quoque fortitudinem habent, caſtigato impetu, neque extincto, quo ad iram vindictamque adoleſcentia feruebat. Tunc demum vis integra ſolerſq; iudicij, non incitata torrente iuuentutis, non feſſi corporis ęgritudine laborans: Cauta illius vi-

a ; ac plerumque nec virtutem
ne præmio colunt.

Sed hanc denique pulcherri-
ıam vitę partem ſenectus, velut
iquo æſtu, ſenſim inundans,
ınguini primùm, & mox inge-
io ſuum frigus inſinuat. Hæc
uerſa habitu, affectibus, mori-
ıſque, priorum annorum virtu-
ſ partim auget, partim auertit
vitia. Timiditas maximè in-
let, & aptam alioqui prudentię
lem *infeſtat.* Quippe ſenes hoc
ctoris igne defecti, qui fortitu-
nem inſpirat, nec aliter quàm
r ſua aliorúmq; pericula in tan-
m ętatis prouecti, omnia ſolent
mis anxià cogitatione verſare,
ın quæ ipſi effugêre, quàm
æ alios perdiderunt. Hinc illa
ſ conſilij, atque prudentiæ, quæ
ıximam ſenectutis dotem facit,
piſſimè nimio pauore corrum-
ur, dum omnia etiam tuta
cumſpicit, mauultque inter-

dum malo ocio vulnera tegi, quàm in periculum venire medicinæ. Felix ille Cunctator, qui furentem Annibalem vallo caſtrorum, velut clypeo, à pernicie Italiæ ſubmouerat, ille Fabius penè Imperij Vrbiſque aſſertor, quid abfuit, quin religioſâ ſupra modum timidâque ſententiâ, redeuntem felicitatem à Romanis liminibus arceret? Scipio traijciendi in Africam conſilium impetumque ſumpſerat. Ita extorquendus erat Annibal, & ad patriæ clades de viſceribus Italiæ reuocandus. Tam ſalubrem optimi ducis mentem, ſimulq; incolumitatem Imperij, penè ille Fabius interuertit, omnia tantæ expeditionis pericula anxiè reputans; cùm ad naturam ſua ſponte cunctantem ſenectus acceſſiſſet. Sed hunc in ſenibus nęuum facilè ſuę virtutes excuſant, maximéque conijciendi futuri ſagaci-

as, quæ in illis edocta per præteriti temporis memoriam, quò minus corporis vinculis obligatur, eò purius omnia & quaſi communicato cum ſyderibus conſilio proſpectat. Quot vrbibus, quòtque Imperijs hæc ſapientia ſaluti fuerit, quanta etiam priuatis hominibus vtilitas, qui ſe ſenum conſilijs permiſerunt, plena ſunt vetuſtatis monimenta, & quotidiano vſu vnuſquiſque perdiſcimus. Et fortaſſe hinc ſenibus illa ingens, & plerumque indefeſſa loquendi cupiditas, quaſi datus à Natura ſtimulus, ne illi docere grauarentur qui omnium optimè poſſent. Sed plerique eorum non ſatis in hac parte modum tenent, vt quiſque ſe iuuenum illis applicuerit, per ſuorum annorum rerumque geſtarum ſeriem infinitâ oratione euntes; ac quod moleſtiſſimum putes, ne vnâ quidem & ſimplici vexati-

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

one contenti, quotieſcunque in eundem inciderint, rurſus pari ſermoni aut inuenient cauſam, aut facient. Etiam quo patientior aut verecundior erit quem ad illud audiendi ſupplicium rapuerint, hoc miſerius eum plectent. Nec audiri tantùm amant: ſed vbi conſuluntur, aut etiam ſponte monent, ſibi fidem haberi, componique omnia in quem modum pręſcripſerint, nimis interdum pro imperio volunt; vrgentque nolentes: rati ab iis ſe contemptos qui abnuunt regi: Iuuenum virorumque conſilia peruicaci faſtidio, & veluti de altiori ſcena deſpiciunt. Tu ſi dignus es, quem aliquando in ſenectute peccantem iuuentus quæ ventura eſt excuſet, iam mulcebis animos innoxio gaudio exultantes, faciliſque dicentibus, fronte ſaltem ac luminum nutu, quicquid dixerint

lætus accipies. Nam quæ minor reuerentia prouectis his annis, & patrium cultum merentibus, poteſt haberi, quàm vt ſaltem ſimulemus probari à nobis quæ edicunt; facilique, & nihil auferente officio, tantæ venerationis ætatem ſuo gaudio perfundamus?

Eadem autem rerum humanarum experientia, quæ illos per reliquas ætates ad ſenectutem deduxit, ſimulq; eorum exempla quos viderint in egeſtatem labi, agere ſolent ad nimiam domeſticæ rei curam. Quis ferat hoc mortalitatis ludibrium, tunc fortunas auidiſſimè expeti, cùm nec diu manere, nec iam ſolicitare precioſis delicijs effætum corpus poſſint? Viget hoc tamen in ſiccis pectoribus malum, labenſque Natura, timet ſcilicet ad inopiam peruenire, à qua non poſſit iam laſſis viribus, & in dies morientibus, vindicari.

Illis verò qui in ſenectute hæc vitia, velut ſyrtes effugiunt, nihil eſt ad omne conſortium commodius. Res publicas atque priuatas feliciſſimè regere; deſpicere malos impetus, ac vincere, qui animos noſtros inconſultè diripiunt; & conſulere iuuentuti, & parcere; quid ipſi fuerint, quid tunc ſenſerint, nondum immemores: digni denique qui longâ ſenectute ſuâ ſapientiâ fruantur, Orbemque illâ veluti expertæ Philoſophiæ diſciplinâ componant.

CAPVT II.

GRENOVICVM peruetuſta Regum Britannicorum domus eſt, millia IIII. ſub Londino, ad Tameſis ripas. Mons imminet

Regiæ modico ſupercilio ſubiectum oppidum fluuiumque deſpiciens. Breuibus tumulis in illum aſcenditur; verticémque deinde ingenti ambitu planicies extendit. Fortè in eum benè mane conſcenderam; & ſolitudo circùm erat, vt nemo interpellare poſſet cogitationum ludum dulciſſimâ libertate errantium. Sed memorabilis amænitas penè citius animum quàm oculos diffudit, aſpectu, non *Britanniâ* tantùm, ſed fortaſſe totâ *Europâ* pulcherrimo. Ingens planicies aliquot ſuſpenſa colliculis, rurſus montes in orbem effuſi, neque citò caſtigabant oculos, neque illos per immenſum cœlum ſpargebant. *Tameſis* lætiſſimâ vbertate in viciniam exudat, & ad radices montis redeuntibus in girum fluctibus inſulam pene molitur. Paſſim toto alueo naues, & omnis generis onerariæ; vt proximas

quidem totas aſpicerem, cæterùm longius ſtantes, aut ſub altiori ripâ, ex malis antenníſque tanquam nudam & brumalem ſyluam cognoſcerem. Nihil illâ plagâ viridius. Paſcuorum vtilitas eam frugibus abſtulit: & vix alibi felicior in gramina terrarum luxuries. Priuatorum quoque fundos, de more patrio, perpetuæ foſſæ, & pleræque in marginibus arbores ſæpiunt: Maximè vias publicas altiſſimæ populi à lateribus tuentur, vt de monte deſpicienti perpetua facies hortorum videatur, ſaltuúmve factorum ad ambulationis voluptatem. Præcipua eſt tam varia viriditas, penè in diuerſos colores diſtributa. Nam quæ longius abſunt velut cærula incumbentis cæli facies opacat: propiora, denſiore fronde in arboribus nigra ſunt, vel humi tenui herbarum virore nitentia. Sed pulcherri-

mum ſpectaculum præbebat ipſa vrbs, inter eximias Europę celebrata, Londinum, innumeris domibus, vix tamen populi ſui capax: Quippe ad alteram Tameſis ripam latè effuſum eſt, viciniſque annexum oppidis, & penè continua ædificia per quatuor millia portendens. Per hoc ſpatium non priuatæ tantùm domu; ſed & fana crebro faſtigio eminent, & media ciuitas tanquam vmbone, ita prępipui templi mole diſtincta eſt.

Cùm his ego nec prouisâ voluptate diducerer, tandem reuocare animum cæpi, & ſic mecum reputare; quid eſſet quod incogitantem rapuiſſet; vnde ille aſpectus ſic placeret; quæ occulta vis, quæ ratio meam mentem tetigiſſet. Num ipſa vrbs, num fluminis curſus, montéſne, an campi, an imago ſyluarum? Ho-

rum omnium nihil vnum ; ſed tantarum varietas rerum, & veluti Naturæ ſuas opes explicantis induſtria. Subijt inde cogitatio; nihil eſſe in mortalium rebus ad ſuam pulchritudinem ſic exactũ, quòd tandem non fatiget contemplantem, niſi ad hunc quem intuebar modum diuerſarum dotium beneficio in aliam aliamque venuſtatem mutetur, ſemperque laſſatos improuisâ nouitate reficiat: Et quoniam ad omnis decoris faſtigium perducendus Orbis erat, nequaquam tantæ artis oblita Natura eſt. Regiones aliquas montibus ſuſtulit, alias in planiciem deduxit; has æſtu torruit ; has damnauit ad brumas ; reliquas, nec quidem æquali ingenio, temperauit. Fœcunditatem, aut ſqualorem, non modò nòn vbique, ſed nec in perpetuum impoſuit ; olimque felices prouentibus terræ, nunc

ſterilibus arenis informes ac vaſtę ſunt; & quæ quondam crudo aëre horrebant, non tantùm iam in fruges, ſed & in voluptatum inſtrumenta luxuriant. Adeò eſt ex totius Orbis pulchritudine illius partes in multiplices habitus vultuſque tranſire. Neque Aſtra, licet certis itineribus ſemper curſum tenentia, aëri motus eoſdē, & effectus ſolent infundere: Ideóque quamuis iiſdem ſpatijs omnes anni in orbem excurrant, nullus tamen in totum aut eum imitatur qui prçceſſit, aut exemplum eſt ſequuturo.

Sed ille cuius gratiâ cæterarũ rerum ornatus inſtitutus eſt, ille ad diuinitatis memoriam ſpeciménque homo compoſitus, prçcipuè naſcitur in huius varietatis venuſtatem. Nam non modò diuerſos in corporibus habitus ſortiti mortales ſunt; ſed & animos adeo multis ſimul rebus idoneos,

vt nulla pictura pluribus coloribus poſſit, aut lineis, delectare intuentes, quàm quas in hominibus fata duxerunt. Quæ virtutum aut vitiorum ſeries, quæ artium ſublimitas, quódue calliditatis ingenium; non eſt in hoc ſapientiæ penetrali à Naturâ reconditum? Nulla tamen quam magis admirere diuerſitas, quàm in libertatem homines naſci (quî enim aliter ſe regere poſſent, laudemque, vel cum pœnâ infamiam ex ſuſceptis ſtudijs mereri?) ſimulque ſeruire; ad quoſdam ſcilicet affectus, ac viuendi pene normam ſuâ indole vel temporum ſorte adacti. Nam omnia ſæcula genium habent, qui mortalium animos in certa ſtudia ſolet inflectere. Quædam ætates præcipuè armis exercitæ; mox omnia in quietem compoſita; tum Regnorũ, tum Rerum publicarum in populis amor; nunc

veluti in barbariẽ homines naſci; deinde facilioribus animis manſueſcere, & poſt ſęcula aliquot ad ſtipatum primâ caligine ingenium redire. Ita ſæpius Orbis cultis hominum moribus enituit; ſubſidénſque deinde induſtria, velut quadam nube, ſubducta eſt. Florentibus Græcię rebus, quid ad humanitatem, aut aſtum, illis gentibus defuiſſe exiſtimes? Artificiorum tanta vis, vt in auro, vel ſaxis, *ſiue* hominum, ſiue pedućum formas, penè etiam animarent. ea eloquentia, ac in Poëtis ſuauitas, vt illam ſibi ſumeret Romana ambitio, quam imitaretur, non vinceret. Inde in alias terras concedente fortunâ, nulli ipſis Græcis dolentius ad Maiorum memoriam ſuſpirabant, à quorum ingenijs exciderant. Sed Romani Imperij vices, & quæ inde propius ad nos ætates ſunt, multò certius illos mutabiles ſæ-

culorum genios prodent. Sub Auguſto compoſita Roma omnis humanitatis cultu ſuam magnitudinem ornauit; ac inter cætera velut ad faſtigium Latinæ venuſtatis prouecta eſt. Nihil vetat ab exiguis quoque rebus magna colligere. Vnde tunc Poëtarum examen feliciſſimis numeris ludentiũ, niſi à quodam ſpiritu tum mentes agente, qui neque labores Poëtarum in Italiâ antè afflauerat, & paulò pòſt in idem ſtudium incumbentes deſtituit? A Nerone in Traianum, pauci anni multos quoque Poëtas habuerunt; ingénſque tunc numerus in Rhetorum arenâ ſudantium: in quibus iam labentis linguæ indicia, & pro natiui decoris, qui parierat, pompâ, tumor obſcurus, & ad ſapientiæ ſpecimen ſubornatę ſententiæ. Eâdem tempeſtate ſub Nerone, excuſſa pax, quâ Orbis Romanorum in quietem componebatur;

nebatur; & mox turbovbique, & in omnium animis bellum, à Galliâ, Germaniáque, ad vltima Orientis ſenſim infuſum, quid erat niſi arcana vis, quod propemodum fatum appellem; ad certas & deſtinatas vices corda mortalium propellens? Quæ ſecuta eſt ætas, iam quidem plurimùm exciderat de antiqua venuſtate dicendi; & quòd milites omnia poſſent, mòres quoq; ad feritatem recedebant. Tamen humanitas cum illis malis luctata eſt: donec externæ gentes in Imperium inuaſerunt; & quod luctuoſiſſimũ fuit, extincta ſcientia vix ſui memoriam reliquit. Nati ſub hæc tempora homines velut ad barbariem facti, non illam quidem feram, ſed quæ obtuſa ingenia triſti nocte ſpiſſabat. Ac tunc plerique Maiorum, quorum ſcriptis vel præcepta vetuſtatis, vel ... inerant, omiſſis per incu...

bris, ſecundâ & peiori morte oppreſſi ſunt. Artificiorum quoq; alia rudioribus præceptis procurata; alia in totum perierunt. Nec multò poſt rurſus hominibus ſcientiæ amor increuit: Sed in illorum ſeculorũ infelicitatem damnati, non quàm optare tàm inuenire ſcientiam poterant: ſi ſcientiam appellamus antiquarum noticiam rerum, & acumen, non in ſcholarum modò argutijs, ſed altius ac nobilius ſpirans; deniq; eruditionem eiuſmodi, qualem veteres in ſui ſeculi literatis coluerant.

Erat tamen ſcientiæ quoddam genus, animis & temporibus illis aptum; Philoſophiam, réſq; diuinas, immenſo diſputandi ſtudio aut euoluere, aut miſerius impedire; tum in Iure reſponſa Prudentum, Imperatorumque reſcrip[illegible] vel quæ Pontificibus placue[illegible] inſanis & inconditis volu-

minibus ad æternos diſcentium labores augere: Pluribus verò hęc ratio tunc ſcribendi, vt quodcunque argumentum ſibi ſumerent, priorum authorum de eadem re verba atque ſententias, tanquam ſua, lectoribus darent. Sic vnius ſæpe error cęteris lubricum fuit quo temerè laberentur; viciſſimque de vnius rectâ ſententiâ mutuam ſapientiam multi ſumebant. Etiam quoſcunque titulos *libris ſuis facerent*, ad vniuerſa digredi tunc decorum. Quæ illâ tempeſtate hiſtoriæ à condito Orbe non exorſæ? Quæ pars rerum humanarum à rudibus ingenijs, quotieſcunque ſcriberent, velut in chaos non coacta? Ac vt *ſcias* illos homines non defuiſſe Naturæ, ſed illam tunc anguſtam, & propemodum ægram; certè non parcebant laboribus, nec deerant in illis indicia ſynceræ prudentiæ; vbi eas ſcientiarū

partes obibant, quas tunc ſolas illi ſeculo fortuna indulſerat. Hoc erat, in Philoſophis quædam arguta diſputandi ratio; in Iuriſperitis autem quid legibus caueretur potius noſce, quàm formularum vim, cauſaſque ſanctionũ, aut ætates diſtinguere.

Iſto denique ſeculo hæc ex hominum animis caligo euanuit, iam ad omnis generis aſtum lucemq; compoſitis. Nec tantæ mutationis indicium in literis tantùm & ſcholis exiſtit. Regnorum, & rerum publicarum momenta multò callidius procurata; bella ingenioſius aut illata, aut repulſa: & in multorum artificiorum culturam tanta felicitas, vt quicquid inuenuſtum ac rude eſt, id vel dignum eſſe, vel natum incultis maiorum moribus, cum faſtu iactemus. Nec aliunde tanta mutatio quàm veluti ab iſtius ætatis indole: cuius prꝗſtantia vbi poſt deſi-

nita tempora expirarit, tradet Orbem alteri, ac quod timeri poteſt, rudiori genio; fortaſſe & ipſa poſt aliquot deinde annorum ſpatium reditura. Ita ſeculorum ætatumque diſcrimina, non melius ex ſyderum motu, quàm ex humani generis in varia ingenia ac ſtudia deflexione, diſtinxeris.

Sed alius præterea impetus animos rapere ſolet, certiſque affectibus addicere: ille nimirum ſpiritus, qui ſingulis regionibus proprius, naſcentibus hominibus patriæ habitum, & cupiditates ſtatim ingenerat. Nam vt ijdem cibi pro condientium arte ſaporem quidem mutant, ceterùm interna vis alendi aut nocendi nullis blandimentis in totum corrumpitur; ita in omni gente per æſtus ſuccedentium ſæculorum mores animoſque mutantium, hęret quædam vis inconcuſſa, quam hominibus pro conditione terrarum in

quibus naſci contigerit, ſua fata diuiſerunt. Hinc illa ab antiquo vitia, & patriæ ſorte durantia, quæ totas in hiſtorijs gentes aut commendant, aut notant; vt iſtic naturalis leuitas populos agat, turbidiſque incerta conſilijs; illic pingues graueſque animi triſti ſuperbiâ, tanquam ſpecie arcanæ ſapientiæ, ferociant. Illi ſitim non tolerent; alij in mutationem, nec prouiſa conſilia, temporarijs ingenijs incumbant: apud cæteros placari non poſſit vltionis ingenium; Rurſus virtutum æternitas, velut hereditatis iure ſancita: in quibuſdam ſimplex fides, in alijs acumen animorum, in pluribus fortitudo.

Et quoniam nihil vtilius, quàm ex genio variarum gentium ſic animum inſtruere, vt diuerſis ſit cum diuerſis, cognoſcatque quid à quaque expectandum, aut timendum; operæ precium erit a-

liquot populorum præcipuos mores in conſpectum ita dare, vt ex communi multorum hominum indole, priuatam in ſingulis deprehendas. Nec inuenietur, opinor, tam ſuperſtitioſus amator ſui ortus, cui graue ſit in recenſione patriæ ſuæ, etiam vitia nominari. Si enim neminem Natura mortalium tam conditis moribus finxit, in quo non aliquid deſideres, velut vltimam artificis manum; cuius ſupercilij eſſet totas Prouincias publico fato velle eripere, & indignari ſe vbi peccatur, id eſt inter homines, natum eſſe? Faceſſat in omnibus ſuæ gentis præceps fauor, ſimulque cæterarum auerſatrix inuidia. Et noſtra vitia fideliter agnoſcamus, & virtutes in alijs nos delectent.

Igitur ſequeſtro animo iniecturi contemplationem in indolem Populorum primùm Orbem ve-

lut è ſpeculâ deſpiciamus, & quales ſiue incolas , ſiue dominos hac tempeſtate ſortitus ſit. Aſię, Africæque, ſub barbaris imperijs caſus, & Græcorum Thracumq; calamitas, præcipua humanitatis commercia in vltimam Europam coëgit ; vt tot cladibus à barbaris domiti,& veluti feliciori parte execti , noſtras vires poſſemus recognoſcere, aut timere alienas. Nos verò ad malorum omnium ſenſus peſtifero ſopore torpentes, nec diuinam vim horruimus, ac ne in barbararum quidem gentium minas tot Prouinciarum quæ reſtabant valiturum citauimus robur. Etiam omni diſcordiarum genere lacerauimus noſtras opes ; indigno prorſus facinore; vt quod vni corpori vix ſat erat, bellis odijſque in diuerſa diſcederet. Tandem ſiue expirantibus tot motuum flammis, ſiue per malam requiem peiora conci-

pientibus, poſita penè vbique arma miſcent hodie mutuis conſortiis populos, qui vt ingeniis, linguiſque diuerſi, ita nec vnâ arte poſſunt eſſe tractabiles. Hi ſunt *Galli*, Britannique, Itali, & Hiſpani, & quos iam immenſa Germania ſuo nomine occupauit. Pannonum quoque reliquiæ, & quod de Illyrico & Dalmatiâ nobis ſupereſt: tum illi *Sarmatæ*, atque *Scythæ*, quos Polonos, Moſcoſque *appellamus*: Cimbri etiam, & quicquid ſub Danico aut *Sueuico* ſceptro componitur. Nec adeò, proh dolor! à Turcis receſſimus, vt pigeat mores illorum, viuendiq; conſuetudinem, cognoſcere.

In iſtorum populorum moribus *licet* vtiliſſima contemplatione verſari, & Naturæ diuitias numerare, quæ tot habitus, mentiumque variarum impetus, vnâ membrorũ ſimilitudine obtexit. Cæteras verò plagas eâdem dili-

gentia ſcrutari, minus fuerit ad conſortij vſum, quàm ad curioſam voluptatem. Nam Africam qui hodie præter mercatores adeunt, in ipſis littoribus, aut ſi fortè nonnihil vlterius à fluminũ oſtiis in regionem inuehuntur, cum incolis ſubita, nec ad amicitiam valida pacta iungentes? Perſas autem à nobis non ſuperſtitionis magis impietas, quàm ingens terrarum cœlique diuortium diſcreuit. India pari modo à mercatoribus tantùm nautiſque luſtrata; ſi Luſitanos excipias ibi pertinacius inhærentes. Sinneſes autem cum exteris conſortium vltrò refugiunt. Nec vllus ex hominibus noſtris curat cum Tartarorum fœda,& vt plurimùm miſerâ gente miſceri. Americam quà cultum animorum paſſa eſt, Hiſpani ſic tenent, ne vllis extra hos vnos impune liceat commeare. Ita ſolis & licet, & eſt commodum, illarum

gentium indolem pernoſcere. Quà verò in eâdem parte terrarum, nuda barbaries, & generi humano pudenda, efferauit animos incolarum, nullis legibus, nullâ induſtriâ temperatos, diligenter annotarunt quos illuc opum ſpes à regionibus noſtris trahit, inconditi populi ingenium noſtros cultus non capere; ad ſe aduectos plerumque tanquam inſidiatores libertatis pro hoſtibus ducere; nec deeſſe tam rudibus animis in flagitia calliditatem, crudelitatem, atque perfidiam, his non raró prudentiæ & fortitudinis loco eſſe. Horum vlterius mores tradi quid iuuet, qui fero impetu Naturam videntur exuiſſe? Præſertim cùm ſuis littoribus terriſque contenti ſint; neque ad ſe commeantes, niſi ſubacti, aut in ſolum ſubitæ mercaturæ vſum, excipiant.

Sed vt à gentibus abeamus, vel ignotis, vel nimio terrarum

mariumque diſcrimine à noſtrâ familiaritate ſubductis ; de noſtri Orbis incolis genioque querentibus, ne quidem ſuperuacua diſceptatio erit de regionum cultu, de conditione terrarum, cœloque propitio, vel alterutrâ intemperie graui : Quoniam populos ſuis ſedibus idoneos ipſa fata diſtribuunt; vt pene ex aëris, agrique naturâ, mores quoque, & viuendi diſciplinam, deprehendas.

CAPVT III.

GALLIA penè prouinciarum in Europâ ampliſſima, ſi eam intra veteres terminos æſtimes, Romanorum quondam terror, Græciæ Aſiæque victoriis clara, iam in varia imperia, moreſque,

diſtincta eſt. Quicquid Rheno, Oceano, Pyrenæis, Alpibuſque clauditur, Gallia erat. Ab alio deinde Alpium latere ad Rubiconem pertinebat, Romanorum ceruicibus grauis. Quippe fortiſſimi hominum Galli, cùm in Italiam penetraſſent, captâ incenſáque Româ tantum terroris attulere, vt deinde caueretur ne quoties Galli tumultum intuliſſent, ſacerdotibus, ſenibuſue, ab armis vacatio eſſet. Et domita quidem à Romanis viciſſim Gallia eſt; ſed per partes, & inter ſe domeſticâ æmulatione commiſſa. Neq; integra aut agnouit ſuas vires, aut in Italiam experta eſt. Poſthæc Franci è mediâ prorupere Germaniâ; & videbantur ad ſecundam ſeruitutem Gallias vocaturi. Sed mox victores miſcuere ſe victæ genti, ne tam Gallias, quàm Romanos in Galliis viciſſe viderentur; Iam verò diuiſis in

pleroſque Principes terris, penè id tantùm Galliarum nomen obtinet, quod in ijs occupant Franci, gens virtutibus, factiſque eximia, & quæ meruit vt communis fabulæ vanitatem ad ſuæ ſtirpis præconium Scriptores vſurpent, dicanturque Troianorum reliquiæ eſſe.

Hæc igitur omnium regionum quæ ad Occidentem receſſerunt feliciſſima, ſoli bonitate cum genio & indole incolarum certauit. Ager vini, & frumenti, paſſim ferax; oleâ quoque inſignis, & omnibus pomis quæ crudum aërem non ferunt, quà ad Alpes, & Liguſticum mare porrigitur, aut viciniori Occidente intepuit. Nec vlla prouincia in Orbe terrarum pro ſuis finibus tot incolis diuitias indulſit. adeò omnis generis opibus clara, vt exterorum mercatorum commercia penè ad ſolam voluptatem exceperit. Nam & luxus tranſalpino ſerico pretium

ſecit, & artificia Germanica opulentum populum ad peregrinas delicias aduerterunt. Britannicæ tamen merces, ſi non neceſſarijs, vtilitatis certè pleniſſimis nauigijs ſubuehuntur, quæ plumbo atque *ſtanno*, vberi etiam croco, tam quotidianis vſibus quàm altiori elegantiæ miniſtrant. At Gallia præter meſſes, quibus ſolitudinem Hiſpaniæ leuat, vina etiam in frigidiorem viciniam diſpenſata, multâ carbaſo & cannabi diues, neceſſaria pleriſque gentibus vela, rudenteſque, & quæ cætera ex funibus in claſſium armamentis idonea, ſubminiſtrat. His & alijs dotibus, aurum quod in venis ſuis vix habet largiſſimo prouentu excipit; vt qui illud anxiâ & crudeli diligentiâ effodiunt, qui ab extremo deuehunt Sole, plerumque videantur Gallicæ felicitati famulari.

Tam diffuſâ regione, tot pro-

uinciarum vario nexu compoſitâ, vix ſterilis aut inculti ſoli glebam indulgentia naturæ omiſit. Nam & vaſta aliquot in Aquitaniâ loca, ne incolis quidem ſunt vacua, vel ingrata ; pinetis frequentibus & ſucco, fructuque precioſis ; Auibus quoque cateruatim prouolantibus, quæ in delicijs ſolent haberi ; vt aëri illa plaga tantùm debeat, quantùm de iuſto telluris officio arena ſubduxit.

Gallia ad vtrumque mare pertingens, Oceano alluitur, & pelago quod ab Hiſpaniæ Africæque faucibus poſitas ad Ægyptum terras interfluit. Ita commodus nauticæ rei ſitus, & qui claſſes per omnis nominis maria, littoraque poſſit emittere, ſi Galli quàm equis tàm nauali induſtriæ aſſueſcerent, ſpeſque, vt ſubitas, ita longas ferre poſſent.

Toti populo ingens amor, & patientia dominantis. Apud illos

verè regnatur, nefaſque quantùm Regi liceat dubitare. Gens armis ſtrenua, ſed equeſtri certamine melior; ignara perfidiæ, publico præſertim conſilio: indomitæ intra ſe molis; at vbi in exteros exundat, ſtatim impetus ſui oblita; eo modo nec diu externum imperium tenuit, & ſola eſt in exitium ſui potens. Longobardiam, Neapolim, Siciliam, & pleraſque alias per orbem terrarum prouincias, *frequentibus* victorijs ſubegêre. Sed mox hoſtes malè domitos fidentius quàm par erat contemnere, aut ſimulantibus obſequium credere, inconſultâ laxaque bonitate. Tum licenter vti victoria, & preter illarum gentium indolem laſciuire: Ad extremum obliuiſci armorum, aut ad patriam ſuam reſpicere, cuius diu abſentiam ferre non poſſunt. Per hæc vitia ceſſere in prædam his ipſis de quibus triumphabant;

læta ſemper bellorum initia atroci exitu corrumpentes.

Nullis mortalibus indoles ad ſpeciem virilis elegantiæ magis facta. Oris intrepidi habitus, motuſque, atque geſtus , qui totum corpus decent, Et hic decor virtutem ingentium virorum adornat ; exiguis autem animis pro fuco eſt, ac veluti naturali munimento , quo ſuam humilitatem abſcondant, aut mitigent. Sic venuſtè compoſiti qualemcunque veſtitum de ſuæ mutationis infinitâ ſerie, tanquam de inexhauſtâ penu deprompſerint, quocunque ſalutationis artificio corpus inflectant, putes nihil magis illâ inſtitutione conuenire. Vicinæ autem gentes ridiculo errore deceptæ, ad illorum quoque mores , per earundem veſtium ac motuum variam imitationem putant accedere ; ignaræ , leporis & gratiæ virtute in nonnullis hominibus

vno genio cuncta placere; in alijs autem, in quibus Natura ad hos mutabiles habitus propitia non eſt, eiuſdem venuſtatis imitationem & curam, ingratam ac ludicram eſſe. Nam virtutes, & vitia, & quicunque alij motus ipſis animi receſſibus inhęrent, poſſunt à nobis non multùm operoſâ ſimulatione effingi; quia adeò ingentibus latebris reconduntur noſtri ſenſus, vt vix vllus deprehendat, *veris*, an extemporaneis affectibus deducamur. Sic facile humilitatem ſimulabis, ſic odium, amorem, pietatem. At verò quæ non magis imperio animi, quàm vſu, & externo corporis obſequio perficiuntur, eorum imaginem *in te* transferre, reluctante naturâ, non poteris; vt eſt aptitudo corporis prompto habiliq; decore idonea, vt hilaris iocandi facilitas, & omninò eloquentia non in præcordijs, ſed ſummo

ore nata. Hæc autem cùm in Gallicâ conſuetudine emineant, ægerrimè te ad illius ſimilitudinem transferes, niſi ſe tuus genius huic indoli ſponte admouerit.

Cæterùm nunquam Orbis dignas gratias hoſpitali Galliȩ habebit, quæ humanitatis templum videtur aperire, quo ſe omnium externorum fortuna conijciat. Animum in hominibus, non patriam æſtimat. Neque communi cȩterarum regionum errore, in inquilinis, ac aduenis, naſcendi ſortem punit. Ita candido ſimplicique amore virtutis, eximios viros vndequaque prodierint ſine inuidia miratur, & ſuâ opulentiâ gaudet augeri; & in tantæ humanitatis præmiũ habet publicam primùm laudem; tum etiam tot hoſpitum fortunam, ac famam, qui Gallico corpori, nòn indignâ aut inutili adoptione in-

ſerti ſunt. Neque illic hoſpitibus dediſcendi ſunt patriæ ſuæ mores, aut ad Gallicam ſimilitudinem flectendi; dum ſuperbia abſit, aut inculta barbaries. Quippe ipſâ veluti profeſſione exteri moris, ſollicitabis curioſæ gentis ſtudia, ſimplicius peregrina quàm ſua æſtimantis; etiam quædam vitæ aut corporis vitia, ſi modò aliunde aduehantur, trahentis in laudem. Nam & peregrini hominis eloquentiam vidimus crebro linguæ errore fauorem meruiſſe, & grandis opinionem ſcientiæ, quòd non intelligeretur.

Plebis in amplioris fortunæ homines vera, nec ex metu, aut ſolâ inſtitutione, reuerentia: Rurſus primi Optimatum eodem genio culti ab illis, qui gratiâ aut genere perinde non excellunt. Sed ſuperbiam, faſtumq; non ferunt: Si videris dominari, ſeruire erubeſcunt. Comitas, quę fron-

tis artificio, luminumq; clementer vibrantium, vel per ſermonũ familiaritatem blanditur, fidelius purpuratorũ latus clientibus cinget, quàm potentiæ magnitudo. Opes omnes, & ipſe vilior honoribus ſanguis. Pręcipuè Patriciorum ſpiritus in ſuum aut patriæ damnum ſæpiſſimè excreſcunt, dum nemini eorum mercaturæ aut artificiorũ vtiliſſimã diſciplinã capeſſere ipſa inopię experientia perſuadet. Aemulari præpoſtero ambitu magnitudinem placet auorum, & fœdari gentilitium ſanguinem putant, ſi ad populum viuendi conſuetudine acceſſerint. Ita vanum nobilitatis nomen, & magnifici ocij improba ſpecies, ad patientiam triſtium curarum ſufficit, & in ſolâ exeuntium morte. Et hæc animorũ celſitudo, quamuis ſibi placeat, adeòque ab omnis generis ſordibus videatur abire, tamen interdum penè neceſ-

ſariis facinoribus corrumpitur, in miſerorum penatum anguſtijs turbulentam induſtriam exercens, vt vel publicâ violentiâ, vel arcanis ſceleribus inopiæ ſqualorem repellat.

Mercatura illic vilior quàm tantę vtilitatis rem eſſe deceret, & quæ prima humanitatem per Orbem circumduxit. Solon quidem qui Athenis leges condidit, & plerique Gręcorum, vſque ad nos famâ *durantium*, illo commercio ſuas res tulerunt ad exteros, viciſſimq; fecerunt vt exotica ſui ciues viderent. Nec abhorret ab hoc more Italia, in illuſtribus familijs opes eàdem induſtriâ latè componens. Britannia quoque ſanguinis claritatem illo vitæ genere fœdari non putat. At in Gallijs hanc mutuę vtilitatis rationem non modò ſtripes antiquę aſpernantur; ſed & quaſi mercatores ſui puderet, vbi illis lar-

gius fortuna indulſit, ſtatim in aliam diſciplinam filios ſuos agunt, iubentque maiorem paterno faſtigio ſcenam ſperare.

Et quidem magnitudinem Gallicorum animorum nullibi efficacius videas, quàm in ambitu magiſtratuum, à quibus peruicax licitatio iamdiu egentium virtutes excluſit. Exhaurire familias, nomina facere, rem fidemque conſumere, decorum, dum inter æquales emineas vel ſterili dignitate, vel pretio furtiuorum munerum patrimonij ruinam reparante. Nec dubium quin illa libido titulorum, niſi ipſa ſe frangat, curias, tribunalia, præfecturas, tandem ſit viliori ſanguine, anguſtiſque animis, maculatura. Quippe è ſordidiſſimis artibus multi compendioſius ad diuitias properant, quàm antiquâ nobilitate ſpectabiles, paterniſque opibus vtentes ex maiorum dignitate.

Hoc modo, dum ad emendæ Curiæ, aut Præfecturæ, ambitum, nummorum pugna initur, ſępiſſimè ij vincunt qui vt ſanguine ſic & indole & ingenio cedunt. Accidit, quòd vetuſtarum ſtirpiũ viri non tam peruicaci ſtudio ſuas opes dignitatibus illis donant, quàm homines adhuc noui, qui è latebris quas auro condiderunt eruere filios properant, & eam nobilitatis gloriam ſuæ genti emere, quam abſque vllo ſumptu in hæreditatis partem Patricij habent. Sic paulatim hi honores ſordidiorum eſſe poſſunt, (ſi pecuniæ tantum conceditur) & forſan aliquando in ignobilitatis ſuſpicionem, eorum nominibus cenſeri. Neque ideò fiſci induſtria malignâ criminatione carpenda eſt, qui de eiuſmodi Candidatorum bonis excreſcit. Nam cui non ſatius videatur profeſſo precio dignitates à Principe mo-

lem publicam ſubeunte proponi, quàm auaris Purpuratorum ſuffragijs in prædam concedere? qui vbi hæc publica licitatio non eſt, obtrudunt Regibus Candidatos, quos ſibi munera chariſſimos fecerint ; & quod à domino impetrant, deinde clientibus vendunt. Vt nec meliori ſortitu delectos Reſpublica accipiat, nec interſit eorum qui ad tribunalia ſubuehi ambinnt, vtrum cupiditatem dignitatis ſub Principe an ſub Optimatibus luant ; vtrimque pari ſydere in Patrimonij ruinam percurrente. Hæc igitur tolerabili inſtituta conſilio, iam ipſo furore licitantium in præceps abiere, qui & mediocris cenſus virtutem excludunt, & totâ opum mole eos honores redimunt, quibus ipſi tam immodicum precium fecere.

Vt verò quò generoſius vina adolitura ſunt, eò adhuc recentia

turbulentius deſpumant; ita iſtius gentis, ad humanitatem, & cùm ſenuerit prudentiam factæ, adoleſcentia ac iuuentus, inſano incautóque impetu vt plurimùm feruet. Vana in eiuſmodi ætate libertas, nunc iocandi, nunc ignotos pariter notóſque laceſſendi, & vbique titulos nimiæ ſecuritatis affectans: Leues animi, & rumoribus rapti, iam impatientes ocij, moxque tumultus. Oſtentatio libidinis ſupra naturæ deſiderium inepta; tum inconſulti riſus, neminíque parcentes; vis etiam intra ſe irrequieta, per varium ac multiplicem tumultum erumpens. Quidam tamen in omnium exordijs rerum induunt non veram, & ideo maiori ſpecie ſubornatam prudentiam: Veluti maturâ ſapientiâ compoſiti, verba tardè euntia deducunt, lento vltu, & aſtum cum humanitate fingenti. Ex re quoque factum nomen, vt appellent frigidi-

tatem. Sed & virtutis ſimulatio tunc eſt ingrata; nec diu tam ſcenica perſona impatientem omnis veli leuitatem abſcondit. Media autem indoles, quæ nec Gallijs certè deeſt, lætitiâ capacis animi exuberans, eique non effictâ prudentiâ frenum imponens, ea demum omni precio maior; & ad ſapientiæ ſimulque hilaritatis imaginem exacta eſt.

Illud autem in Gallicis moribus, ac veluti fatis triſte, quòd beneuolentiam quâ in ſua regione hoſpitibus indulgent, extra patriam vix in ſuos ciues expromunt. Quis credat in exteris terris tam humano populo non ſatis conuenire? Aues quoque in caueam deductæ roſtra & iracundiam vix ſtringunt; & ſocietas fati peregrinationem ferarum conciliat extra ſyluas quærentium prædam. Soli Galli quacunque in peregrino ſolo conſederint, præſertim ſi miſeri, & ad opem

alienam conuerſi, ſæuiſſimâ æmulatione decertant. Tum occulta ludibria, liuorque deformis, tum profeſſa odia, & rixarum etiam ad peregrina tribunalia conciues vocantium deriſa improbitas. Sic inter ſe certantes neſcio quâ infamiâ apud imperitos inundant ſuam gentem, quaſi in inuidiam nata ſit, exorſque quietis, ac amoris, quo vnius patriæ ciues arcanâ vi Natura coniunxit.

Et hęc Gallorum extra patriam ſuam labes. Adhuc autem fædius in Galliarum viſceribus peccant, qui paſſim tanquam gladiatores ad arenam damnati, ſubitis odijs, armiſque priuatis, ad vltima diſcrimina committuntur. Rem immanem, & ad iſtius ſeculi probrum! leue iurgium, ſolâq; altercantium ambitione increſcens, aut re{illegible}era innocens iocus, plerumque autem turbulenti ingenij præcipitatio ad famam, ſæpe ad triſtiſſi-

mas cædes, & familiarum orbitatem, lymphatam iuuentutem propellit. Hinc toties miſerorum parentũ intercepta conſilia, ſpeſque occiſæ; & propemodum fruſtra pax in Gallijs, quæ vix minus patricij ſanguinis quàm ſi bello certatum publicè eſſet in hac arenâ hauſit. Quæ hæc autem dementia? ritu ferarum, non ratione, ſed impetu iniurias vlciſci, rerumque ſuarum iudicium permittere penè ſcenicæ arti, fortunæque ſæpe fallenti ipſam artem; vt quicunque felicius, ille & iuſtius arma ſuſtulerit? Feræ gentes & ab ipſâ venientes barbariâ, Orbem ſupra aliquot ſecula ſuis moribus polluerunt. His authoribus quondam factum, vt in dubijs iudicijs, cùm vtrimque argumenta eſſent obſcura, armis litigantium crederetur. In circum arenamue dimiſſi pugnabant; victus pro nocente habebatur. & inde veſaniæ origo hanc ætatem

infeſtans. quæ iam auctis finibus, cùm olim in Magiſtratuum arbitrio eſſet, hodie ad priuatorum libidinem deſæuit. Iſti tamen gladiatoriæ arti prætextus eſt, neſcias magnificentiâ an vtilitate acceptior, peritia pugnandi. Nam cum arte gladio ferire, vel deflectere deſtinatos ſibi ictus, quis neget ad rem militarem pertinere? Hoc Græci, Romanique, & omnis gens armis ſtrenua cum ambitu quæſiuit. Nunc verò non tanquam in anguſtiâ ſeſe prementium cuneorum (vt in iuſtis prælijs ſolet) ſed veluti in apertæ arenæ libertate, per curſus recurſuſque, per omnem corporis habitum, per longam & diſparem oculorum manuumque fallaciam, quis non potius priuatorum odiorum crudelitatem erudire, quàm publicæ pietati ſuam fortitudinem parare videatur? Et verò nihil iam ad amentiam aut impietatem reſiduũ

in propinquos amicoſque ſæuientibus. Siue ſanguinis, ſiue familiaritatis iure coniuncti, non atrocibus iniuriis, ſed inani ſuperſtitione verborũ, & propemodum gratis, diſſociati, alterno cruore imbuuntur : quodque vltimum furoris gradum putes, ne inter ſe quidem læſi, ſæpe aliorum inimicitijs tantum nefas tribuere amant; & in gratiam nihil ad ſe pertinentium odiorum ſeipſos & amicorũ chariſſimos immolant. quippe à pugnaturis qui perire ſoli nolunt, veluti ad theatrum aut cœnam, ita ad hunc feralem ludum inuitati, vltro ſubeunt; & quicquid hominibns aut dulce aut charum eſt violare non dubitant ; ineptiſſimo deſiderio famæ; vt iactentur magno vitæ contemptu in arenam proceſſiſſe, id eſt, truculentiſſimum facinus auſi eſſe barbarâ ignoratione virtutis.

Sed hæc mala, & ſi quæ prætere-

rea

rea maculæ ſe Gallicæ indoli interſerunt, omnino donari eorum virtutibus debent, quos vel ætatis, vel ſapientiæ pondus ita compoſuit, ne æſtu patriorum vitiorum diripi poſſint. In ijs egregia comitas; non fucata, aut inſidioſè in hos ipſos quibus blanditur collocata. Non fraudibus, non ſecretis odijs vacant: Dignari ſingulos qui acceſſum aut notitiam petunt, & pro ſuâ ſorte vnumquemque mulcere. Externo homini ad illorum conſortium admiſſo ſatis erit aperto ſcelere, aut nimiâ ineptiâ, non peccare: vt quidem alibi in alienos mores, ne tibi noceant, intentus ſis; cum maturis autem & caſtigatis Gallorum animis, teipſum reſpicias. Nec aliquid in humanâ ſocietate felicius, quàm conſuetudinis tam politæ erecta viriliſque ſuauitas.

CAPVT IV.

BRITANNIA per tot ſpatia diffuſa, tam diuerſis pulſata fluctibus, tamen magis ad magnitudinis ſuę fidem poteſt varios ciuium mores, quàm tantorum littorum ſinus & nomina proferre. Tanquam alium in Oceano Orbem faceret, omnis animi genera incolis inſeuit. Non alia Inſula toto terrarum ambitu illuſtrior. Sicilia, Crete, Cyprus, viſæ regni fortunam, ac nomen, capere poſſe; non ſi in vnum corpus tranſeant, vni Britanniæ terrarum ſpatijs, aut opibus pares. Priſcis quoque temporibus, armis inclytis ſtrenua materiam fabulis dedit, quæ plurimarum gentium ingeniis, linguíſque vulgatæ ſunt. Quaſi nihil eximium fingi poſſet,

quòd non aptè caderet in alumnos Britanniæ. Olim quidem inter nouem Principes diſtributa. Mox bellis atq; fœderibus mutati cum Regibus gentium fines: donec tribus Dominis fortuna totius Inſulę cederet; Saxonum colonijs, quos Anglos appellamus, ſub vnius ſceptri felicitatem coactis; Britannorum verò reliquijs, pertinaciter inſidentibus Cambriæ montes (hęc nobis hodie Vuallia eſt.) Et Scotis quibus iam diu exciſorum Pictorũ portio acceſſerat ad Septentrionem colentibus. Mox Cambria diuturnitate bellorum macerata totius Angliæ conſenſui impar fuit. At Scoti i ſpe quidem victoriæ minor, ſed cuius ſpiritus Anglia non domaret, veluti in æmulationis argumentũ, non pertinacius armis quàm diuerſa ab Anglis indole pugnare ſuos iuſſit; donec noxioſiſſimam æmulationem fata damnarunt, nunc vtriſq;

impoſito Rege, cuius ſpiritu Inſula in vnum Imperium coaluit.

Anglia felicibus paſcuis, & ad multas, variaſque arbores commodâ humo, commeantium oculos pulcherrimâ viriditate mulcet; gratuitis etiam bonis plebis animos in ſegniciem exoluens. Pabulum, illic paſſim pinguibus campis abundat, boum equorumque armenta ad perpetuam eiuſmodi animalium auiditatem explens; alibi autem ſiccioribus aruis, & humili gramine induentibus terram, ſupra fidem multos greges educat; excuſatque vtiliſſimam, & ad ouilia factam ſterilitatem. Ne hyemis quidem rigor aſſueta libero aëri pecora (niſi fortè ſupra morem inhorruerit) in ſtabula, aut ouilia deducit. Ijs ſufficere ſolent nuda ſub dio cubilia, herbæque quas hybernus tepor alit. Quippe hyemes non illic pro plaga & Septentrionis vicinia aſ-

peræ, cùm vehementer Gallicam oram quatiant, quà Britanniæ aduerſa eſt, multóque rigidius Batauorum cœlo incubent. In tantâ aëris indulgentiâ Britannicus ager omnis generis ſemina facilè concipit, atque ſeruat; Proceras habet lauros: Roriſmarini planta apud multas gentes ipſâ curâ quâ educatur precioſa, hîc vulgaris, & nonnunquam in ſepes velut ad hortorum cuſtodiam ſtipata. Vitem alere poteſt, vuaſque ad maturitatem perducere. Nam & Cantij amœnitas crebro collium dorſo ſuſpenſa, & Wintonienſis regio, cum cæteris ad Meridiem Ortúmque ſpectantibus, olim vineta habuere, quæ deinde paſcuorum vtilitas, viliuſque redemptum ex Aquitaniâ vinum, exemit. Lupi quoque eâ Inſulæ parte exacti, nudos greges, & vix alicui moloſſo creditos, non infeſtant. Nam diligentia antiquorum, cùm graſſare-

tur luporum rabies, curámque paſtorum aut fatigaret aut falleret, totum in ijs ſedibus tam peruicacis feræ genus extinxit. Ita fortuna per patientiam pecorum ſub dio durantium, & mirabile luporum exitium, profuſas, nec æſtimatas opes videtur indulſiſſe. Cibo, corio, vellere, velut exudantis terræ muneribus, populus in ocio, & plerumque obliuione laboris, diteſcit. Ne quidem in colendo croco labor, quem optimum habent, facili herbâ oblatas in floribus opes non in vllius curæ aut induſtriæ præmium aperiente. Et ne quid tam propenſo fato deſit, tranſmarinum militem ante aliquot ætates non viderunt. Domeſtici autem motus hoc ſeculo rari: neque in Anglia, vt alibi terrarum, ſolent bella conſeneſcere. Sæpe octiduum ingentes ſimul turbas quàm parit tam abſoluit. in homines ſæuiunt, non in opes & tecta;

& ſubitæ acies adhuc crudas ſurgenteſq; lites dirimunt.

Tam ſpontanea felicitas, ſecurum & opulentum vulgus non modico tumore ſuſtollit; vt neq; pro conſuetudine cæterarum regionum timida humanitas, & patriciorum dignitatem reuerita, mitiget mores plebis, & plerumque rudiora artificia, tot diuitiarum, tantíque ocii, crimen fiant. Nam artem aliquam profeſſuri, ſeptem *annis*, vt plurimum, tyrocinia deponunt: vbi verò peractis rudimentis in collegium artificum adoptantur, quaſi laboribus exempti, ſub ſe alios tyrones aſciſcunt; edoctoſq; breuiter in officinis proſtituunt: Tunc ipſi non ſolemnes modo dies, ſed & faſtos (quis credat?) ſi ſudum eſt, vario ludo in proximis campis exercent; nubilos in diuerſorijs oblectant: prorſus vt artificia impolitius habeant, quippe diſcipulorum peritiæ cre-

dita, & eorum redemptores contumacius vrgeantur ad pretium, quò & tyronum labor, & deſidia magiſtri ali poſſit. Diligens tamen nonnullorũ Operarum induſtria, exactis artificijs eminens, preciumque per Orbem merentibus, ſatis prodit, in ea regione eiuſmodi ſtudia non ſtipatis cœli vitio animis, ſed nimiá felicitate laborare. Vt enim ad extimulanda ingenia, arteſque fouendas, nimis cruda aut auara imperia nihil iuuant, depreſſis populi mentibus, & deſperatione ſolutis; ita fortuna laſciuiens, laborique haud aliter quàm per ludum intenta, plebis ſolertiam non attollit ad exactam artium curam.

Nullibi in tam ingenti regno vectigal: non in vrbibus, pontiumve diſcriminibus, publicanorum ſtationes; præterquam ijs locis vnde naues in exteras plagas ſoluunt. (Nam importa-

tas merces, aut quæ inde exportantur, profiteri apud eos neceſſe eſt qui à Rege portorium conduxerunt.) Sed nec plebis ſuperbia acerbior peregrinis quàm in patricios ſuæ gentis exerta eſt; qui opulentiam ſuæ patriæ luunt ruſticorum faſtidio ſeipſos penè primis ordinibus ſtirpibuſque æquantiũ, & indignationis ſuæ tam precioſam cauſam odiſſe interdum non verētur. Summa tamen apud omnes *nobilitatis* reuerentia; quam intra breuem eorum numerum æſtimant quos Dominos vocant. Hi ſunt Duces, Marchiones, Comites, & Barones: Ducum & Marchionũ omnes liberi, ex Comitum filijs maior natu. illis quoque Epiſcopos Maiorum pietas adiunxit. Apud hos proceres ad omnia obſequia deſcendere non indignum, & ipſi velut in terram poſitos contemplantes ſuum faſtigium non ignorant.

Nec illæ dignitates emptionis commercio producuntur in vulgus, nummorumque fortunam: ſed ſucceſſionis ſerie tranſeunt in hæredem, vel beneficio Regis noui quoque Optimates in hos gradus adoptantur. Et ne hoc inane exiſtimes decus: multa publicè conſtituta tam ambitioſo nomini reuerentiam cultumque conciliant. Si contigerit æri alieno impares eſſe, vrgentibus creditoribus in eorum corpora nullum ius eſſe poteſt; quamquam in Angliâ debitores etiam in iudicium non vocatos ſæpe carcer accipiat. Sed hoc illuſtrius, quòd maximorum criminum accuſati, ſcilicet in ipſam rempublicam iniiſſe conſilia, de equuleo ſecuri ſunt. Veritatem ab ijs per tormenta poſſe exprimi noluere, qui leges condiderunt.

Anglis vt plurimùm grauis animus, & in ſe velut ad conſilium

ſeductus ; ſeipſos, & ſuæ gentis mores, ingenia, animos, eximiè mirantur : Dum ſalutant, aut ſcribunt, deſcendere ad verba imaginariæ ſeruitutis quæ iſtorum ſeculorum blandicies inuênit, niſi fortè externis moribus imbuti, non ſuſtinent. Populus rei maritimæ ſtudioſus, neque aliud tantæ Inſulæ validius munimentum quàm tot nautarum ſedulitas. Nec in caſtris quàm nauibus peior miles, præſertim ſi externo aëri aſſueuit, cibiſque, quos ſæpe inexpertos auidius Angli guſtant. Nam hæc gulæ incommoda à Britanniâ delatas legiones non ſemel abſumpſerunt, & claſſem Elizabethæ Reginæ auſpicijs Luſitanię littoribus applicitam, cùm Angli ſtragem hoſtium & vaſtitatem feciſſent, nimius æſtus, & ſuauitas pomorum, ac baccharum, quas illa plaga habet, penè totam debellauit. Diſcrimina omnia, & adeò

mortem, impetu pluſquam iudicio ſpernunt.: Et hinc vtiliſſimos militum dixeris, vbi ducum ſuorum conſilio reguntur: Suâ autem ſponte ruentes, & illâ audaciȩ caligine pleni, de ſe ſæpius poſt funeſtos exitus queri, quàm de fortunâ debuerunt. In Belgio cùm ſtudia partium nuper, & arma ſæuirent, milites Hiſpanicarum partium aliquot à Batauis capti erant, & ſuſpendio conficiendi (ita viſum referre vicem hoſti, qui captiuos eodem lethi genere perdiderat) Sed in omnes ſæuire non placuit. Ex quatuor & viginti (tot enim capti erant) octo ad laqueum deſtinantur, cæteris incolumitas promiſſa eſt. demiſſæ igitur in caſſidem ſortes, iuſſique ſinguli ſuum fatum extrahere; qui teſſeram ſuſtuliſſet nullâ notâ inſignem periculum effugeret, qui ferali imagine impreſſam, ſtatim ab infelici arbore penderet. Omnium men-

tibus ingens periculi imago inerrabat: quidam præcipuè Hiſpanus votis lachrimiſque miſericordiam plurimorum, etiam aliquorum riſum elicuit. Erat in illâ ſorte ac periculo Anglus, è militum vulgo, qui ingenti vitæ neglectu acceſſit ad caſſidem, & teſſeram nil cunctatus adduxit. fauit ſors; erat illa ſalutaris. Exemptus periculo accedit ad Hiſpanum, adhuc fatali caſſidi manum credere dubitantem; decemque aureis pactus, (fides Numinis!) Iudices rogat, vt Hiſpano extra aleam miſſo ſibi iterum liceat fortunam experiri. Furioſo, vitamque tantulis nummis æſtimanti, Iudices annuerunt: & is rurſus felici teſſerâ euaſit; non hac geminâ modò, ſed & ſimplici ſalute indignus, quam adeò vilem habuerat.

Leges quibus vtuntur Angli, Gallicâ linguâ, ſed veteri, & ab hoc ſeculo abhorrente, ij tradide-

runt, quos Normannia ad eorum ſceptrum tranſmiſit. Paucę illæ etiam, & plerumque ambiguæ. De cętero conſuetudo, & conſulta ſapientum ſufficiunt, magno aditu ad lites, & infinitam iudicum poteſtatem. & arcanum populi ingenium tanquam Neuſtricę originis & habitus retinens, ad ſubtilitates apertum eſt, quę litibus forum implent. Et inde vulgatam fabulam crediderim, ineſſe Anglis caudas.

Conſuetudinum autem ac legũ, quæcunque à maioribus inoleuerunt, adeò patientes ſunt, vt iam olim ſancitas, rudi adhuc tam peccantium vitio quàm legum ſanctitate, etiamnunc mutare aut delere, religio illis ſit. Vnde enim, niſi ab hac maiorum incautâ bonitate lex viget, vt maritus iubeatur prolem agnoſcere, hęredemque habere, anno pòſt aut amplius natam, quàm ipſe vltimò

ab vxore diſceſſerit; modò conſtet interim à Britannicis littoribus, in exteras regiones non eue&#x1d;ctum?

In Philoſophiâ autem, ac Matheſi, terrarumque, & Aſtrorum ſcientijs, nulla eſt tam prodigioſa ſententia, quę non ex hac regione authores inuenerit, vel turbam amatorum, viuidam quidem, ſed modum curioſæ ſubtilitati, & per innumeras diſputationes effuſę, non inuenientem. Terram circumagi non cælum; Solem cum ſyderum latâ ſerie non inhærere cæleſtibus globis; ſed & globos eiuſmodi nuſquam eſſe, & quicquid Philoſophi delirauerunt, multi ex his opinantur, aut credere ſimulant; tanquam altius ſupraque vulgi ingenium ſpiraturi, ſi videantur communem ſapientiam vt prophanam vilemque negligere; altius in arcana Naturæ, quæ pauci deprehenderunt, intuentes.

Sed vt nihil animos magis agit, quàm religionis ſenſus; ita multò acrius eiuſmodi diſputationibus incumbunt. Nec quicquam in Numinis cultu modicũ poſſunt, qualemcunq; ſibi ſpeciem pietatis perſuaſerint. Prioribus ſeculis aucti opibus homines in ſolitudinem & eremum iurantes, adeò vt opima pars regni, fundorumque, huic pietati conceſſerit; nimis timido & periculoſo voto, tam illorum qui dabant, quàm eorum quibus hęc ipſa concedebantur; cùm illi penè rempublicã exhaurirent, iſti autẽ in luxum ſe agi tantæ fortunę vitio ſinerent, mox in inuidiam ſecum quoque Sacra tracturi: Et hanc quidem colendi Numinis rationem iam Anglia publicè eiurauit, multi autem ſic in contrarium diuertere, vt quo longius à veſtigijs patrum abſunt, eò ſe propiores cœlo credant. Nec id tamen publico conſilio, aut ſi deprehendi conti-

contigerit, palam inulto; ſed eluſis per priuatas ſuperſtitiones animis, nouámque, ac propriam, & per hoc ſibi gratiorem pietatem fingentibus. Itaque quos hæc cæpit ſuberba ſuauitas, præter cæteros ſapiendi, in varia nomina abierunt, legeſq; diuerſas, non ipſâ hominum authoritate, aut numero, ſed pertinaciâ ſancitas. & quod miſerabili riſu digniſſimum putes; crudelibus edictis illæ ſectæ inuicem *ſæuiunt*; vnos ſe cœleſtium rerum participes; exortes cæteros omnes eſſe. Fortè in vnam ſuperſtitionem conſenſerat cum duobus liberis pater, è plebe vir, ſiue vulgus intra opum, aut ingeniorum, humilitatem æſtimes. Illi tres vnã rempublicam, ſectamque faciebant. (& ſæpe non pluribus hæ religiones conſtant) Tandem peruicacius inter ſe de diuina re agentibus, deceſſit primùm à filijs pater, non quòd meliora ſentiret, ſed

diuerſa; & ab illis de communione ſanctorũ (nam ſic nugatores dicebant) eiectus eſt. Porrò ſancti non his alii præter ſeipſos erant. Mox autem & diſciſſis m ntibus alter fratrum alterum à cœleſti conſortio excluſit. Sic de anguſtâ eccleſia, & trium hominum numero definitâ, tres quoque eccleſiæ natę ſunt; Prodigioſo ſcelere, & in amentiam prono. Nec perfunctoriè veſani pro ſomniis ſuis pugnant. Nouæ in dies ſectæ rapiuntur ad tribunal, in quibus nihil ſimile præter vnam contumaciam Iudices vident. Fæda, indigna hominibus ſentiunt. Non vllius præeunte veſtigio errantes; ſibi quid credant authores ſunt: non tormenta perhorreſcunt; non ſalubribus conſiliis, aut prudentiæ acquieſcentes, igne quoque conſumpti, ſeipſis furori ſuo litant.

Iam verò peregrinis cum hoc populo agentibus ingens cautio

eſſe debet, ne ex paucis, ac fortaſſe plebeiis, totam gentem æſtiment; ſed neque vna inſtituenda eſt ratio quâ mores tam diuerſos excipiant. Ferox vulgus vbi vino aut irâ incaluit, nonnunquam ſuperbiam tumoremque in hoſpitum iniuriam vertit: In tanto turbidine animorũ eos per æmulę ſuperbiæ contumaciam laceſſere velle, paulò aliquid ſupra dementiæ malum eſſet. Ne tunc quidem tempeſtiuum eſt tuam cauſam fidenter orare, in ſæuo ægroque tumultu; multò minus magnitudinem animi oſtentare defenſionem meditantis. Leni & placido queſtu melius exarmaueris irruentes: nec ignobiles preces erunt, quibus primum æſtum mitigabis in furorem euntium. Nam hic torrens ſi nullo obice irritetur, momento languebit. Et hæc quidem timidæ prudentiæ cautio adhibenda, vbi in oppidis agriſue multitudo in aduocationẽ

eorum qui in te primi deſæuiunt, aut concurrit, aut timeri certè poteſt. In ſolitudine autem, & vbicunque non impari certamine potes ingruentes refutare, tunc exerenda eſt, ſaltem ad ſpeciem, vis animi contumelias non ferentis, quâ terrebis non verâ virtute inſultantes, & iniuriam pati tàm idoneos quàm inferre. Magiſtratus porrò, ac iudices, peregrinorum queſtibus faciles, haud inultam popularium in illos iniuriam ire ſinent; Si modò non peccauerit multitudo, quam accuſari pronũ, plecti autem vbique difficile, &, vt plurimum, nefas. Et adeò hoſpitalia tribunalia in ea gente erecta ſunt, vt ſiue externus actor ſit fauentes iudices habeat, ſiue vno crimine cum indigena reus, ſiue ad virgas furcamue deſtinato, ipſe interdum nihil acerbius iubeatur quàm è Britannia excedere. Patricijs quoque animus ad excipien-

dos peregrinos ſponte factus ; & famam illius comitatis cum hone-ſto ambitu quærunt ; vt neminem poſſit peregrinationis Britannicæ pœnitere, niſi auerſis incultiſque moribus in barbariem natum, aut indignum qui Optimatum con-ſortio miſceatur. Cum his tamen qui ſui faſtigij grauem cultum ipſo geſtu atque verbis magnificè a-dornant, ex aduerſo componen-dus eſt gradus ad certamen maie-ſtatis, ne te fortè aut ex ſuâ graui-tate, aut ex tuâ oratione æſtiment; quæ non Italicæ, Gallicæue humi-litatis more, demittenda eſt. Eui-leſces alioquin apud homines non aſſuetos huic generi humanitatis per alternas blanditias mentien-tis.

BRitanniâ in Septentrionem excurrente, Angliam Scotia excipit, inclyto ſceptro ſupra fi-dem & ætatem Regnorum cæte-rorum : quippe viginti iam ſeculis

ſui imperii fortunam in vnius familiæ hæreditatem ſeruauit. Centum & octo Reges à primo Fergusſio in Iacobum Britannicum numerantur; qui tot Regibus Anglicam nobilitatem addens, nunc primùm vno imperio omnes Inſulæ partes iunxit. *Scotis* animus ad humanæ conſuetudinis culturam facilis, corporis habitus ſupra multas gentes decens, cæteraque cum Gallis communia, præter ſoli vbertatem. Nam regio ad Septentrionem porrecta, nec frumento vbique idonea, multis locis ſteriles montes habet, neq; illos ſaltẽ nemoribus indutos, præterquam eâ plagâ quæ horridius in cœlum exurgens, ſilueſtre & barbarum cognomen incolis ſuis fecit. Fortiſſimæ tamen genti multum cibum, de auium, ferarumque, armentorũ etiam, & gregum frequentiâ, natura parauit. Trecentorum ceruorum, aut amplius, agmen videre

non inſuetum. Multò plures incolarum induſtria cogit ad venantium Procerum voluptatem. Neq; ex patrijs bonis deſunt, quæ aduectis exterarum gentium mercibus ad neceſſarios vſus permutent. *Sed* inopiam æris nullo artificio emoliuntur. *Sic* in patriâ facillimè degentes, etiam numeroſis clientibus graues, non in exteris locis ſimili cultu, & fortunæ ſuæ pari, viuere poſſunt. Nulli tamen magis memores ſuæ ſtirpis; adeò vt familiæ decus malint interdum ſuâ paupertate fœdare, quàm ſupprimere intempeſtiuos titulos, & ſuæ cognationis parumper obliuiſci. Nam in regione virorum fęcundiore, quàm frugum, neceſſe eſt clariſſimi ſanguinis multos in egeſtatem naſci; quibus per diuerſa terrarum quęrentibus opes (nec alii fide, aut induſtriâ, pręcellunt) & ad pręconia ſuę nobilitatis obſtinatis, ſępius audientium riſus,

runt, quos Normannia ad eorum ſceptrum tranſmiſit. Paucę illæ etiam, & plerumque ambiguæ. De cętero conſuetudo, & conſulta ſapientum ſufficiunt, magno aditu ad lites, & infinitam iudicum poteſtatem. & arcanum populi ingenium tanquam Neuſtricę originis & habitus retinens, ad ſubtilitates apertum eſt, quę litibus forum implent. Et inde vulgatam fabulam crediderim, ineſſe Anglis caudas.

Conſuetudinum autem ac legũ, quæcunque à maioribus inoleuerunt, adeò patientes ſunt, vt iam olim ſancitas, rudi adhuc tam peccantium vitio quàm legum ſanctitate, etiamnunc mutare aut delere, religio illis ſit. Vnde enim, niſi ab hac maiorum incautâ bonitate lex viget, vt maritus iubeatur prolem agnoſcere, hęredemque habere, anno pòſt aut amplius natam, quàm ipſe vltimò

ab vxore diſceſſerit; modò conſtet interim à Britannicis littoribus, in exteras regiones non euectum?

In Philoſophiâ autem, ac Matheſi, terrarumque, & Aſtrorum ſcientijs, nulla eſt tam prodigioſa ſententia, quę non ex hac regione authores inuenerit, vel turbam amatorum, viuidam quidem, ſed modum curioſæ ſubtilitati, & per innumeras diſputationes effuſę, non inuenientem. Terram circumagi non cælum; Solem cum ſyderum latâ ſerie non inhærere cæleſtibus globis; ſed & globos eiuſmodi nuſquam eſſe, & quicquid Philoſophi delirauerunt, multi ex his opinantur, aut credere ſimulant; tanquam altius ſupraque vulgi ingenium ſpiraturi, ſi videantur communem ſapientiam vt prophanam vilemque negligere; altius in arcana Naturæ, quæ pauci deprehenderunt, intuentes.

Sed vt nihil animos magis agit, quàm religionis ſenſus; ita multò acrius eiuſmodi diſputationibus incumbunt. Nec quicquam in Numinis cultu modicũ poſſunt, qualemcunq; ſibi ſpeciem pietatis perſuaſerint. Prioribus ſeculis aucti opibus homines in ſolitudinem & eremum iurantes, adeò vt opima pars regni, fundorumque, huic pietati conceſſerit; nimis timido & periculoſo voto, tam illorum qui dabant, quàm eorum quibus hęc ipſa concedebantur; cùm illi penè rempublicã exhaurirent, iſti autẽ in luxum ſe agi tantæ fortunę vitio ſinerent, mox in inuidiam ſecum quoque Sacra tracturi: Et hanc quidem colendi Numinis rationem iam Anglia publicè eiurauit, multi autem ſic in contrarium diuertere, vt quo longius à veſtigijs patrum abſunt, eò ſe propiores cœlo credant. Nec id tamen publicò conſilio, aut ſi deprehendi conti-

contigerit, palam inulto; ſed eluſis per priuatas ſuperſtitiones animis, nouámque, ac propriam, & per hoc ſibi gratiorem pietatem fingentibus. Itaque quos hæc cæpit ſuberba ſuauitas, præter cæteros ſapiendi, in varia nomina abierunt, legeſq; diuerſas, non ipſâ hominum authoritate, aut numero, ſed pertinaciâ ſancitas. & quod miſerabili riſu digniſſimum putes; crudelibus edictis illæ ſectæ inuicem *ſæuiunt*; vnos ſe cœleſtium rerum participes; exortes cæteros omnes eſſe. Fortè in vnam ſuperſtitionem conſenſerat cum duobus liberis pater, è plebe vir, ſiue vulgus intra opum, aut ingeniorum, humilitatem æſtimes. Illi tres vnã rempublicam, ſectamque faciebant. (& ſæpe non pluribus hæ religiones conſtant) Tandem pervicacius inter ſe de diuina re agentibus, deceſſit primùm à filijs pater, non quòd meliora ſentiret, ſed

diuerſa; & ab illis de communione ſanctorũ (nam ſic nugatores dicebant) eiectus eſt. Porrò ſancti non his alii præter ſeipſos erant. Mox autem & diſciſſis m ntibus alter fratrum alterum à cœleſti conſortio excluſit. Sic de anguſtâ eccleſia, & trium hominum numero definitâ, tres quoque eccleſiæ natę ſunt; Prodigioſo ſcelere, & in amentiam prono. Nec perfunctoriè veſani pro ſomniis ſuis pugnant. Nouæ in dies ſectæ rapiuntur ad tribunal, in quibus nihil ſimile præter vnam contumaciam Iudices vident. Fæda, indigna hominibus ſentiunt. Non vllius præeunte veſtigio errantes; ſibi quid credant authores ſunt: non tormenta perhorreſcunt; non ſalubribus conſiliis, aut prudentiæ acquieſcentes, igne quoque conſumpti, ſeipſis furori ſuo litant.

Iam verò peregrinis cum hoc populo agentibus ingens cautio

eſſe debet, ne ex paucis, ac fortaſſe plebeiis, totam gentem æſtiment; ſed neque vna inſtituenda eſt ratio quâ mores tam diuerſos excipiant. Ferox vulgus vbi vino aut irâ incaluit, nonnunquam ſuperbiam tumoremque in hoſpitum iniuriam vertit: In tanto turbidine animorũ eos per æmulę ſuperbiæ contumaciam laceſſere velle, paulò aliquid ſupra dementiæ malum eſſet. Ne tunc quidem tempeſtiuum eſt tuam cauſam fidenter orare, in ſæuo ægroque tumultu; multò minus magnitudinem animi oſtentare defenſionem meditantis. Leni & placido queſtu melius exarmaueris irruentes: nec ignobiles preces erunt, quibus primum æſtum mitigabis in furorem euntium. Nam hic torrens ſi nullo obice irritetur, momento languebit. Et hæc quidem timidæ prudentiæ cautio adhibenda, vbi in oppidis agriſue multitudo in aduocationẽ

eorum qui in te primi deſæuiunt, aut concurrit, aut timeri certè poteſt. In ſolitudine autem, & vbicunque non impari certamine potes ingruentes refutare, tunc exerenda eſt, ſaltem ad ſpeciem, vis animi contumelias non ferentis, quâ terrebis non verâ virtute inſultantes, & iniuriam pati tàm idoneos quàm inferre. Magiſtratus porrò, ac iudices, peregrinorum queſtibus faciles, haud inultam popularium in illos iniuriam ire ſinent; Si modò non peccauerit multitudo, quam accuſari pronũ, plecti autem vbique difficile, &, vt plurimum, nefas. Et adeò hoſpitalia tribunalia in ea gente erecta ſunt, vt ſiue externus actor ſit fauentes iudices habeat, ſiue vno crimine cum indigena reus, ſiue ad virgas furcamue deſtinato, ipſe interdum nihil acerbius iubeatur quàm è Britannia excedere. Patricijs quoque animus ad excipien-

dos peregrinos ſponte factus; & famam illius comitatis cum honeſto ambitu quærunt; vt neminem poſſit peregrinationis Britannicæ pœnitere, niſi auerſis incultiſque moribus in barbariem natum, aut indignum qui Optimatum conſortio miſceatur. Cum his tamen qui ſui faſtigij grauem cultum ipſo geſtu atque verbis magnificè adornant, ex aduerſo componendus eſt gradus ad certamen maieſtatis, ne te fortè aut ex ſuâ grauitate, aut ex tuâ oratione æſtiment; quæ non Italicæ, Gallicæue humilitatis more, demittenda eſt. Euileſces alioquin apud homines non aſſuetos huic generi humanitatis per alternas blanditias mentientis.

BRitanniâ in Septentrionem excurrente, Angliam Scotia excipit, inclyto ſceptro ſupra fidem & ætatem Regnorum cæterorum: quippe viginti iam ſeculis

ſui imperii fortunam in vnius familiæ hæreditatem ſeruauit. Centum & octo Reges à primo Fergusſio in Iacobum Britannicum numerantur; qui tot Regibus Anglicam nobilitatem addens, nunc primùm vno imperio omnes Inſulæ partes iunxit. *Scotis* animus ad humanæ conſuetudinis culturam facilis, corporis habitus ſupra multas gentes decens, cæteraque cum Gallis communia, præter ſoli vbertatem. Nam regio ad Septentrionem porrecta, nec frumento vbique idonea, multis locis ſteriles montes habet, neq; illos ſaltẽ nemoribus indutos, præterquam eâ plagâ quæ horridius in cœlum exurgens, ſilueſtre & barbarum cognomen incolis ſuis fecit. Fortiſſimæ tamen genti multum cibum, de auium, ferarumque, armentorũ etiam, & gregum frequentiâ, natura parauit. Trecentorum ceruorum, aut amplius, agmen videre

non inſuetum. Multò plures incolarum induſtria cogit ad venantium Procerum voluptatem. Neq; ex patrijs bonis deſunt, quæ aduectis exterarum gentium mercibus ad neceſſarios vſus permutent. Sed inopiam æris nullo artificio emoliuntur. Sic in patriâ facillimè degentes, etiam numeroſis clientibus graues, non in exteris locis ſimili cultu, & fortunæ ſuæ pari, viuere poſſunt. Nulli tamen magis memores ſuæ ſtirpis; adeò vt familiæ decus malint interdum ſuâ paupertate fædare, quàm ſupprimere intempeſtiuos titulos, & ſuæ cognationis parumper obliuiſci. Nam in regione virorum fęcundiore, quàm frugum, neceſſe eſt clariſſimi ſanguinis multos in egeſtatem naſci; quibus per diuerſa terrarum quęrentibus opes (nec alii fide, aut induſtriâ, pręcellunt) & ad pręconia ſuę nobilitatis obſtinatis, ſępius audientium riſus,

quàm lachrymę, & fides,acceſſit.

Ipſam autem regionem, in ſe quoque animoſam,paſſim inimicitię exercent, ſupra fas humanitatis aut odii etiam ſęuę. Quippe per familias, & cognomina, diſcreti, ſuarũ gentiũ principes habent, illos qui in antiquiſſimam familię hęreditatem ſucceſſerunt. Eos ita obſeruant, vt vix patrię charitas maior ſit, & ad ipſos lęſi confugiunt, patrocinio viribuſque ſuæ familiæ vſuri. Ita ſæpe modica iurgia, & inter obſcuros, magnis & indignis motibus ſuffecerunt; Dum vtrimque iurgantes apud illos ſuę gentis Principes dequeſti, priuatas contumelias in ipſarũ familiarũ iniuriam vertunt. Neque rem modico ſanguine peragunt; Interdum in agmen & veluti aciem coacti deſęuiunt. & inſita inimicitiarum vis in hæredes quoque abit. Cædem cęde repenſare, decorum; incendia alternis ignibus vindicant:

Ita ſæpe pietatis ſpecie, vel tenendę dignitatis, miſero errore falluntur erecti animi, in ſuâ ſuorumue vltione. Et hæc peſtis ſæpe Optimates euertit; ſiue inter eiuſmodi arma extinctos, ſiue frequentiā ſtipatorū (nam ſuſpectam vim inimicorum ita ſubmouere neceſſe eſt) ſerâ inopiâ, diſtractiſq; fundis luentes: Etiam quòd vt plurimum regio arboribus caret, quidam putant illorum odiorū facinus eſſe; dum aduerſis facibus inimicorū ſyluas cremant, & priuatis iniurijs vaſtitatem patriæ faciunt. Sed hæc olim deflenda dolentius, cùm in dies iſta arma ſæuirent. Nunc placidis rebus, quàm ſentire meliora, tam licet augurari. Quanquam enim tantum nefas ſubmouere non fuit in veterum Regum manu, proceribus fide clientum, numeroq; ſatellitum, tamen patriæ ſuæ hoc demum Iacobus Britannicus beneficium dedit. Is cùm adhuc vni

Scotiæ imperaret, hanc publici mali cauſam habuit in præcipuis regni curis. Sed pigebat illi peſti per partes, & plerunque inutili ſolicitudine, occurrere; nec enim poterat vllis iurgijs vera pax ſtatui, niſi ſimul omnia componerentur; cùm exempla eiuſmodi criminum, illiſque venia, neceſſitate temporum frequens, omnes ſolicitarent ad parem audaciam; ſaltem ne timidas, aut degeneres iras geſſiſſe viderentur. Semel itaque & in perpetuum placuit hæc odia aboleri. Ipſe Rex eorum rationem iniuit, quorum familiæ & rixæ eminebant. Precibus, & authoritate fractos, partim per ſe, partim per Senatus ſui delectos, ita reconciliauit, vt vix amplius in totâ Regione tam aſſueti facinoris acerbitas nominaretur; Ingens opus, nec [redacted] tempore, & mirâ felicitate abſo-

lutum. Iam biennium erat ex quo pacauerat Scotiam, cùm ad Angliæ ſucceſſionem vocatus eſt; ingenti auſpicio ad hanc nouam Scotorum ſanitatem; quippe tot viribus auctum Regem nunc vero & ſalubri metu colentium.

Scotis præceps ad omnia animus quæ ſpes ſemel perſuaſit, cui maximè credunt; Iracundia in promptu, ſed quam facilè poſt primos impetus mitigant. Quærere opes, quàm ſeruare, meliores; Siue quòd indoles fortunâ ſuâ maior inconſultæ liberalitatis impetu laborat, amatque opulentię famã. ſiue patriæ ſuæ more decepti, vbi ad nummos peruenerint, qui in Scotiâ felicitati ſufficerent, iam de inopiâ ſunt ſecuri, neſciuntque in vnaquaque regione cum auri argentique frequentiâ ſumptus quoque & rerum pretia conuenire; vt nec facile ingens pecunia quæri poſſit, niſi vbi effuſiſſimè ſolet

expendi. Animi illis in quæcunq; ſtudia inclinant, mirifico ſucceſſu inclyti, vt nullis maior patientia caſtrorum, vel audacia pugnæ; & Muſæ nunquam delicatius habeant, quàm cùm inciderunt in Scotos. Etiam vrbanis negotijs pares, ad omnis fortunę, vitęque genera, ſuam induſtriam aptauere. His qui ad Inſulæ latus colunt quod Hyberniam ſpectat, lingua majorum, ac penè mores durant. Sermo eſt ab Hybernico haud multũ degenerans. Cæteros Angliæ vicinia in communionem loquendi pertraxit; vt & Gallicę peregrinationis vſus pleroſque mores dedit.

INſula Britannicæ plagę vicina, ſub eodem Imperio, Ierna antiquis, mox Hybernia appellata; ſpatijs ingentibus diffunditur, nauibus per commoditatem portuum facilis, neque ex quorundam incolarũ illuuie æſtimanda. Quip-

pe multâ felicitate colonos ex Angliâ Scotiâque inuitat; humenti quidem cælo, ſed ſalubri, & quod animalia veneno infeſta impunè non hauriunt. Lacerti bufoneſq; ibi delati non viuunt. exportatæ arbores nullo ſitu concipiunt vermes, aut incuriâ araneas admittunt. quamquam & ſuas Hiberni araneas, ſed illas innoxias, habent. Weſtmonaſterij ampla ſedes, vbi ius litigantibus dicitur, ex *illis* ſyluis trabes accepit, & effictâ multâ arte tabulata. Mirũ dictu; araneis circum parietes pendentibus, vix ligno tam ſordidæ texturæ filamenta adhæreſcunt.

Hybernis, qui ab oppidis cultuque receſſerunt, mira cuiuſuis aëris, cibique, patientia, paupertatis longo vſu. Victu parabili, ſemicrudâ ferâ, vel boue, ſatiant famem, cibum temperant lacte, fragiles domos ad altitudinem ho-

minis excitant , ſibi pecoriquè communes. Et hoc in illâ gente mirum, Amor deſidiæ reliquas gentes emollijt; Hybernos durauit ad bella. Quippe per ignauiam fertiles campos illis colere, ac ſerere , penè ignotum. Pabulo, & telluris genio ad armentorum alimenta contenti ſunt. Artificia quoque non exercent, tanquam maculatura nobilitatem quam tantopere iactant. Ita turpi ocio exigunt vitam , & incommoda ex eâ barbarie frequentia, patientiâ quàm laboribus malunt refellere; tantaque eſt ignoratio deliciarum , vt nec ſentiant mala. Simplici veſte imbrem & frigora tolerant, venatibus ad celeritatem perueniunt, feris parem; feſſis, vel nocte deprehenſis humus ſufficit, contectoſque niuibus, vel imbre diffluentes, prius ſaties quietis quàm cæli iniuriæ excitant; Pulchra fortitudinis, bellique rudi-

menta, ſi non ex tam fædâ ſegnicie. Et has ſordes ne in pace quidem excutiunt, communione Anglorum, vel æmulatione Hiſpanici moris; vitamque tot malis horrentem, veluti curis vacantem, diligunt, improbâ libertatis ſpecie capti, quæ per diuerſas fraudes varijs gentibus illuſit. Illis animus ad ſua vitia obſtinatus, labori auerſus, & per hoc omni frugi; acer ad furtum, & prędã, omnemque laborem qui venationem imitatur. Et hæc quidem ignauæ plebis mala. Optimates ſyncerâ fide multi, eximios animos dignis ſuo ordine virtutibus excolunt. Etiam qui in vrbibus degunt, aut amænioribus plagis, non mediocri humanitate adornantur. Ita probant feram illam populi partem, ſua ſponte barbaram, non Inſulæ fato in illa vitia factam eſſe.

CAPVT V.

RHENVS flumen ab Alpium radicibus per Belgarum fines Oceano illabens, quam olim incipiebat Germaniam, hodiernâ imperiorum nominumque mutatione auctam interfluit. Ampla regio, & à Gallia, Alpibuſque, ad Sarmatas, & Pannones pertingens, in diuerſos Principes, & Reſpublicas, diſtributa eſt. Olim ſyluis & incolis fera, nunc oppidis paſſim inſignis; nemoribus quoque quibus immenſis tegebatur, ad vſum decuſque caſtigatis. Vitem alit, quâ in primam excurrit Italiam, ſupraque inumbrantes Rhenum colles, in Pannoniam quoq; declinans; & aliquot præterea locis, vbi humus propitijs collibus; vel

Digitized by Google

vel tepore fluminum mitigatur. Multâ deinde abiete, in montibus, ſyluiſque, frigentis plagæ arena abundat. Penè mediam Iſter interſecat, in Europâ fluminum Princeps, maremque alueum in annuorum pontium ruinam attollens. Ripas amnis celebres quidem vrbes, ſed paucæ, nec pro fluminis nobilitate inſigniunt. Rhenus, Albis, & plerique deinde iam ab antiquo celebres fluuij totam quàm lata eſt Germaniam permeant. Regio diuerſorijs non inculta, quà Alpes latus tegunt, totoque Iſtri curſu, & quà labitur Rhenus, Mœnuſque, & Moſella, tanti fluminis incrementa; eadem, quà ad Oceanum ſpectat, aut introrſus à præcipuâ ac publicâ viarum celebritate diuertit, ſqualentibus hoſpitijs, totoque viuendi genere, multum ſui illius genij retinens, quem antiqui ſcriptores notauerunt. Vrbes ta-

men nòn indignæ ſuâ famâ; foro præcipuè compitiſque ad munditiem exactis; porrectis quoque domibus in altum & æquale faſtigium, & fragilem materiam celante picturâ. Interiora ædium non pari artificio ad vſus aptata ſunt. Lectos ſternunt in ſemotâ ac plerumq; obſcurâ ædium parte. Caminis, vt plurimum, non vtuntur. Fornaculas ad leuamen frigoris malunt; quas intextas tricliniorum parietibus pro conditione aëris ignibus complent; Sed hic calor pleriſque aduenarum moleſtus eſt, quòd & capita inexpertis vaporibus grauet, & illinc in publicum prodeuntibus, laxum corpus, atque omnis auræ impatiens, exhorreat; Præterea, ſi remittere ignis incepit, hoc genus hypocauſta ingratis odoribus ſpirant; ea maximè in quibus conuiuantur, vbi expreſſæ confuſæq; tot dapium nebulæ exæſtuant;

vino quoque, vt illic aſſolet, quàm epoto tàm effuſo. Neque in hypocauſtis modò, ſed & in cæteris thalamis quoque atque triclinijs fœda multis Germanorum, & confuſa rerum incuria; ideoq; aduenis in hæc penetralia admiſſis aer grauis.

Immenſa cupiditas potus, iam confeſſo vitio, ideoque magis libero, illam gentem infeſtat. Nec ad voluptatem tantùm hæc Thracica libido eſt, ſed in parte comitatis, & penè diſciplinæ. Venalis quorundam Principũ gratia pretio tam infami, ſiue quærentium comites vitiorum, ſiue legatis, aduenisque, hoſpitalem parantiũ menſam. Nam Germani nullâ comitate ſuauius, quàm longo nec ſobrio conuiuio, peregrinos credunt excipere; & tunc veriſſimam ab ipſis hoſpitibus beneuolentiam in ſe expromi, vbi mutuis poculis inundari non abnuunt. Id

illic ſumma vrbanitas, & coëuntibus primâ amicitiâ animis in fœderis locum. Fortè ſtipendiarium è Germaniâ militem Tribuni in Gallias, & ipſi Germani, adduxerant. Ex his vnum vir inter Gallos clariſſimus vocauit ad cænam, gnarus vtiq; quàm precioſum eſſet amicitiæ pignus quod bibendo cum Germanis ſancitur. Itaque hominem largiori potu inuitauit ad hilaritatem conuiuij; crebræ poculorum formæ, & bibendi rationes commeabant, cùm Germanus, ſiue in experimentum beneuolentiæ quam hoſpes præferebat, ſiue quòd languidum in bibendo certamen auerſatus, ſtrenuam victoriam quærebat, laceſſito Gallo præit, exſiccatque ingentis modi ſciphum. neq; Gallus conterritus mirantibus nobis ſurgit; & vt ſcias, inquit, te in amicum incidiſſe, non modò conditionem quam feciſti non recuſo,

ſed ecce & in benigniſſimam litem mutuâ vice laceſſo. His dictis, poculum primò, in quod erat prouocatus, perpetuo ſpiritu haurit; idemque iterum ingeſto mero plenum in hoſpitis gratiam iam tumentibus membris infundit. Delectatus tam prolixi amoris indicijs ille Tribunus, in pedes vix tum patientes oneris ſurgens; tu verò, inquit, ne putes collocatam in ingratũ tantæ amicitiæ operam, ſcis non paruã militũ manũ ſub ſignis meis eſſe? Hos ego totis duobus menſibus in caſtris habebo, veſtro ærario nihil graues (quandoquidem id iam temporum iniquitas abſumpſit) Stipendium deinde ſi placet, & licebit, perſoluetis. Ad tam grandem vnius poculi mercedem tum ſubito quidem horrore ſtupuimus; ſed multò deinde amplius cùm promiſſo fides eſſet. Apud hanc gentem aperti mores placent, & qui Bac-

cho libertatis nomen impoſuerunt. Omnem ſpeciem reconditi aſtus odere ; ſiue quòd fideliter non tegunt arcana, cùm mero ſoluuntur ; ſiue quòd animi in illis corporibus plerumque ſentiunt ſe retuſos, & aciem cęterorum, tanquam in ſe intentam, moleſtiſſimo timore ſuſpiciunt.

Rerumpublicarum Magiſtratus, ex ciuium ſorte delecti, non quidem ſublimis elegantiæ mentem afferunt ad Tribunal, ſed diligentiâ efficaci inhærent parentum inſtitutis. Faciles autem ad imperantium nutum populi, etiam ſæpè ſuis Magiſtratibus de Religionibus credunt ; & vix ſacrorum ribus, quos Princeps Ciuitaſue propauerit, videas vllâ priuatorum religione aut pertinaciâ inquietati. Mala quæ Angliam, & quamriu inter hos æſtus luctata eſt, Galliam iactauerunt, hæc miſerabilis incuriæ penè dicam felicitas

euaſit. Auſtriam tamen excepe-rim, ſcilicet penè exeuntem de Germanico cælo, nec quæ vt nomine ita priſcorum ingeniorum ſorte excidit. (pars enim Pannoniæ priſcis fuit) Bohemiam quoque, non hac primùm ætate infelicibus circa Numinis cultum litibus in ſe conuerſam; Sed & illa quanquam in Germaniæ ſinu, tamen ab ipſius corpore exécta eſt, linguâ, moribus, legibuſque diuerſis.

Literæ in multis locis cultæ inter homines minus ſciendi auidos quàm docendi. Plura quàm legerint ſcribunt; & ſuam famam ex voluminum quæ edunt, numero aut magnitudine æſtimant. Vis mentium vt opaca, ita ad æternitatem laborum eſt robuſta; vt cæteri melius quidem ſcire, illi verò plura poſſint. Ex Optimatibus multi, qui ſuis opibus, moribuſque contenti, vnam Germa-

niam aut viderunt, aut mirantur, licet ſuo iudicio grauiſſimæ prudentiæ conſcij, humanitatem noſtri ſeculi parum habent. Verba illis ſimplicitatis antiquę, neque ſententiarum vis hodiernę ſapientiæ coloribus tincta. Peregrinandi gens auida, & exterorum morum, dum ſe receperit domum, aut ſimulatrix aut retinens. In eorum ſedibus inoleſcere Peregrinos, aut ad dignitates peruenire, inſuetum: & penè contumelioſum apud illos nomen eſt, quo externos appellant.

His moribus oneratam Germaniam, ſuæ dotes, & magnitudo virilium virtutum abſoluit. Ignota ibi perfidia, etiam in venali fortitudine ſtipendia merentium. Ne ingenium quidem fraudis, aut odia ſub amicitię titulis latent; & omnino ingentia ſcelera verecundi populi ſimplicitas ignorat. Parca, & in furtorum ſu-

orum tenebris merſa libido: non, vt alibi terrarum, palàm inter titulos atque ludos exultantis iuuentutis. Nam & prope ad muliebris pudicitiæ ſimilitudinem viri quoque hanc peſtem aſpernantur. Prudentia autem vt non illic ſubtilia ingenia paſſim habet, quorum artificio deducatur in confinium doli; ita veris maturiſq; iudicijs inſidet, quę & facile caueant ſuis rebus, & alienos errores deſpiciant. Neque deſunt altiſſimę mentes, in quibus patriam grauitatem viuidi & excitati acuminis felicitas temperat; Pręcipuè ſi validum ingenium diu peregrinis artibus, moribuſque miſcuerunt. Gens armis egregia, & quæ pacem ferre poſſit. Tardè & cunctātibus conſilijs ad tumultus concitantur; ſed excitos, longa tempeſtas, & hominibus digna, exercet. Populus æris ferrique tractandi peritiâ, & per mille

artificia ducendi, inſignis eſt. Typographiæ inuentum, pulueriſq; nitrati, illis ingenijs Orbis debet, ambiguo prorſus beneficio, & quo tàm pernicies mortalium quàm vtilitas, ſe humanis rebus vlterius inſinuauit. Candidi animi, virtutes aliorum, factaque, aut inuenta, maximè abſentium, non maligno & tumido liuore delibant, ſed ſinceris laudibus ac propemodum immodicis attollunt.

Sed nihil in eâ gente magnificentius, quàm quòd nomen ſummi Imperii, Aquilamque ſibi habet; tanquam Roma Germaniæ vicerit; Et prouinciarum vltima quæ Italico iugo acceſſit, iam ſit ſola in qua nomen atque reliquiæ fortunæ Romanæ acquieuerint: Tanti nominis ſancta Maieſtas, nulla ſociorum Principum æmulatione corrumpitur; Regeſque, quanquam viribus ſæpe maiores, ſponte Imperatorio culmini con-

cedunt. Olim quoq; illi ſummę appellationis faſtigio inerant dignæ vires, quæ paulatim emarcuerunt velut fatali ſenectute. Quippe domeſticis bellis, tum nimiâ Optimatum potentiâ, denique quòd non naſcendi ſorte, ſed per ſuffragia defertur hæc dignitas, datus ad terram Imperii vigor, venerabile ſpecimen in hæc ſecula magis cęterorum pietate quàm ſuâ fortitudine ſeruauit. Inter cęteras, hanc pręcipuè excidentium virium cauſam inuenias, quòd ipſi Optimates nimiis patrimoniis, tum Imperatorum beneficio aucti, commiſſas ſibi quondam Prouincias tandem in Principatus mutauere, & ne non aliquid ſupra Imperatorem eſſent (qui non iuri ſuccedendi, ſed ſuffragiis, fortunam ſuam debet) etiam ſuę hęreditatis fortunâ in ſobolem tranſeunte. Hoc modo gentium & populorum mentes, quas vis quædam ingenita ad ſuo-

rum Principum cultum aduertit, antea in vnius Imperatoris reuerentiam intentæ, ad iſtos vicarios, & mox dominos, acceſſerunt; propiori ſcilicet vel periculo, vel vtilitate. Ita cæpta, inſitaque deinde, Purpuratorum potentia, totam Imperii molem exhauſit: Primúmque quod è Gallia ſupererat, mox ipſa Italia, fons nempe Imperii, Tum validiſſimæ Germaniæ partes, veluti de ſuo corpore exciſæ, in diuerſos animos, ipſâ dominantũ varietate, numeroq; abierunt. Galliæ, Britanniæq;, id eſt veriſſimis regnis, longè aliâ ratione prouiſum. Exterminati Numinis conſilio, regnantumque induſtriâ, Optimates quorum ſuſpectæ vires erant. Nam quis porrò Regibus locus, ſi Neuſtriam, Armoricos, Aquitaniam, Æduos, Aruernos, Pictones, Prouinciam, atq; Campaniam, ſui vt quondam Reguli, Ducum titulis, Comitumue

obtinerent, viribus ſuis tuti, & veluti precario obſequio Regem minorem tantùm non deſpicientes? In Britanniâ autem formidabiles Ducum opes, Comiteſq; Palatini, regio prope iure, factionibus & clientelis graues, quibus regnum cladibus miſcuerunt? quàm ſæpe in Reges atroci coniuratione certarunt? Nulla hodie certior Regni ſalus, quàm quòd eorum potentia, ſtirpeſque depreſſæ, regni neruos in vnum contulerunt.

Hanc igitur diſcerpti Imperij cladem anteuertere Imperatores debuere, cùm ſe primùm immodicè Optimates efferrent. Nunc autem inueteratis rebus, adeóque compoſito Imperio, vt ex his ipſis Proceribus potiſſimum conſtet, velle iiſdem potentiam extorquere, intempeſtiuum ac inane facinus eſſet, tot vindicibus eiuſmodi dignitatum in communis decoris ſecuritatem coituris; maximè cùm

tàm iure hodie ſuis Prouinciis potiantur, quàm Imperator ſummæ rerum præfectus eſt. Conſenſu videlicet eorum qui potentiam tradidere; tum poſſeſſione, ac tempore, quo omnia Imperia plerumque ab initio aut violenta, aut inualida, legitima eſſe cœperunt.

Sed quod expiranti Imperio malorum ſummum fuit, imitatæ Procerum morem plurimæ vrbes, ſe quoque velut in ſingulares reſpublicas collegerunt. Leges ſibi dixere, certoſque magiſtratus, & ne dubites ab antiquo receſſiſſe officio, ſibi nomen libertatis in eiuſmodi ſeceſſione fecerunt; mutuis quoque inter ſe fœderibus ad auxilia, & aſſerendum ius repentinæ maieſtatis. Sic illa regio quæ ſub vno ſpiritu, vnoque Rectore, par toti Europæ eſſe poſſit, viris, vrbibuſque inclytis, & digna in quam Romanæ fortunæ ſpecies tranſierit, iam vix agrum vrbemve inue-

niat, quam ſuo Imperatori pleno iure cum Imperio tradat. Neque enim aut Reſpublicę, aut Dynaſtę, in ſuis arcibus Imperatoris præſidia regnare patiantur; neque fortè inueniat tam auguſta appellatione dignatus, in tot oppidis, vbi cum ciuium veniâ habitet. Hoc dulci publicoque errore, ſuæ patriæ maieſtatem exarmarunt. Neque enim Septemuiri quibus nominandi Imperatoris patrio more conceſſum ius, alium quàm ingentis potentiæ virum, & qui vel opulentis ditionibus, vel purpurâ etiam ſceptriſque emineat, Cæſarem dicere debent. Sola virtus atque nobilitas hæc ſuffragia ferre non poſſunt. Vbi enim conſideret Imperator, niſi iam illi anteà extra Imperium ſedes? vbi Regia, quâ tantæ maieſtatis titulos excipiat? Ægrè alicubi habitare paterentur, quem vt plurimum amant abſentem venerari. Quòd ſi fortiſſimæ

gentis fatum delecto Principi totam prouinciam regio more habendã permitteret, tunc indomitis viribus de ſuo corpore inueniret illi ſceptro idoneos, vnamque in comitiis virtutem reſpicere cogeretur.

Igitur Imperatori in omnes eſt, ſed certa, & caſtigata potentia. In ciuilibus litibus ad eum vt plurimùm prouocatur. Capitalia iudicia Dynaſtæ, atque Reſpublicæ, ſæpe ſuo iure exercent. Is comitia Imperii cogere, bella indicere, de ſummis inter ipſos Dynaſtas controuerſiis iudicare. Ingruentibus bellis milites, & pecuniam imperat: ſi imperare putes, quod non aliter quàm aſſenſu ciuium tollit.

Principes, vt in ingenti regione, permulti. Sed diuiſæ inter agnatos ſingularũ familiarũ opes ingentiã titulorum magnitudinem ſæpe non æquant: quippe haud multo ſecus Prouincias atque Dynaſtias quàm

quàm priuatæ ſortis hæreditatem diuidunt. Eo more Saxoniȩ Principatum fortè plures hoc ſeculo fratres inter ſe ſpargebant: & quoniam res ardua erat, legum & conſuetudinum periti his aduocantibus conuenere; quibus in conclaui ſedentibus, cùm litigantes fratres adeſſent, emotæ mentis vir, ſed innoxiâ iucundâque inſaniâ conſuetus delectare audientes, in id ſecretum perrupit, quem grandior natu ex Saxonicis fratribus intuens (nam is illius aulæ cibiſque aſſueuerat) vis autem & tu, inquit, ſententiam dicere de herciſcundæ familiæ rebus? At ille, & quidni, inquit, velim? Expectauerant omnes ab amente ridiculi lepôris venuſtatem. Igitur rogare perſeuerant, ne in tanta re ſuum conſilium deeſſe pateretur. Sed ipſe negabat, niſi veſtis qualem Iuriſperiti induerant ſibi daretur, tantæ conſultationi miſceri; cum illâ, ſe

ſapientiam eſſe ſumpturum. Hilarior genius omnes inuaſerat: Adeò vt ipſius quoque herus, non ſine maximo riſu, iuberet, de penu ſuâ produci ſuffultam pellibus togam, inijcique cupienti; quam vt ille curiosè aptauit, bis terque per triclinium ſpatiatus, rogare dominū cæpit ecquid ſe illa veſtis deceret; Egregiè, inquit, ſed ſupereſt vt his rebus, quæ inter nos agitantur, tua ſapientio modum imponat. ille breuem in ſe moram eſſe reſpondit; in proximum conclaue paulliſper abiturum: illic ſe melioris ſapientia ſpiritus ad conſilium arceſſere velle: Cùm eò ſeceſſiſſet, adduxit repentè oſtium, ne quis arbiter prudenti nequitiæ interueniret; exuitque illam togam, & gladiolo quo erat accinctus, ab humeris ad fimbriam in longas & exiles partes execuit. Ita laceram cùm ſibi iterum iniecisset, reſerat fores, peruenitque ad dominum,

& intueri rurſus iubet quàm ornatus incederet. Iracundia arcuit riſum, quia precioſa erat veſtis quæ ita in partes perierat, & ô te vecordem, inquit, flagelliſque ſcindendum! nihil vero timuiſti dominicæ veſti furioſas manus afferre? Neque ille conterritus; ridiculum, inquit, cùm vos multò periculoſius inſaniatis, tam grauiter mihi iraſci. Hæc eſt veſtræ fortunæ imago quam indui; multoque ſtolidius Saxonicum principatũ perditis, quàm ego hanc togam. Incolumis me decebat; ridetiſque diſcerptam. Ita Saxonia integro corpore viget, armis & opibus grauis; cùm eam per partes laceraueritis, nemo piſtrinam dignitatem agnouerit.

Germanorum Principum diuitiæ, præter aliquot vectigalia, aut tributa, plerumque ex gregibus armentiſque ſunt, agri quoque fœcunditate, quem vt maximè

ſpontaneâ nec redemptâ ruſticorum operâ exercent. Hoc modo ſuas opes, & annuæ pecuniæ numerum, non poſſunt definire; cùm ſit ex mutabili annonæ precio æſtimanda. Nobilitati magna & ſuperſtitioſa ſui generis cura eſt; & maculari veterem ſanguinem putant, ſi ad nouam, imparemue familiam, matrimonii conſortio acceſſerit: Nec in multas ſtirpes hæc nota eluitur. Quippe ad Patricii generis ſyncerum documentum, in vtraque parentum ſerie octo ex maioribus numerant, in quibus hæc inęqualis coniugii labes non hæſerit. In conferendis ſermonibus vnicuique hominum ſorti deſtinatos titulos,& loquendi normam habent. Ea negligere,aut incurioſè confundere magna religio eſt. Nec vlla gens tot conceptis formulis agit; etiam eorum memoriam fallentibus, quos â puero illa ars, & tot diſcri-

minum ſuperſtitio exercet.

IN illius Belgij parte quam ſuo nomine Germania inuaſit, ſunt ferè illæ prouinciæ, quæ ſub Burgundicâ olim ſtirpe vnum corpus, bello, nuptiis, ſucceſſione fecerunt; mox ad Hiſpanum coniugii fœdere delatæ, & ſummum illius gentis robur, ſi tam pati abſentis Principis cruda imperia, quam præſenti parere potuiſſent. Sed ex his populis multi durius hac ætate ſe habitos queſti, reſciſſis concordiæ vinculis, quibus cum Principe, ac inter ſe, tenebantur, acerrimâ tempeſtate, & ad Europę terrorẽ idoneâ inhorruerunt. Per hos motus pars ſibi libertatem armis fecit, & cæteri ſiue domiti bello, ſiue antiquũ dominorum nomen reueriti in Principis fide manſerũt. Qui Hiſpanorũ Imperium aſpernati in Rempublicam ſeceſſere, ij maximè ad Oceanum colunt, apud exteros populos no-

men à præcipuâ inter illos Batauorum gente ſortiti. Neceſſariâ poſt defectionem audaciâ, rem nauticam curauere. Inde robur, atque opes, omnia littora ſcrutantibus, & per hos infeſtum Hiſpaniæ mare. Statimque aucta oppida,& ex quotidianis prædis diuitiæ. Acceſſere ex Galliâ, Angliâque, auxilia, in mutuam tàm eorum qui iuuabantur vtilitatem, quàm illorum qui iuuabant. Alii ſub Hiſpaniæ ſceptro poſiti, nomen quoque à Prouinciarum vna duxere, & per Orbem Flandrorũ appellatione cenſentur. Diſtinctis in hæc duo imperia populis, idem tamen genius, ijdem mores manent. Candida quidem, ſed veluti cœli vitio depreſſa ingenia, quæ etiam grauius bibendi intemperie ſtipant. ſiue hanc ſitim fortuna terrarum, & ex maioris Germaniæ viciniâ velut ſpiritus, ſiue mos educandæ infantiæ accendit. Quippe adhuc ab

vbere pendentibus, quo paulatim lactis deſideriũ minuant, lagunculas ad ſimilitudinem vberis effictas, & hordeaceo potu plenas, tradunt in manu. Tam rudis & incurioſa ætas ſubinde ad os referens tardè meantem potum, ſugendi ſimilitudine capitur, tum etiam innocentis ocii faſtidium leuat. Nec vtilitate res caret, ſi ex primis incrementis rem æſtimes. Quippe valida membra, ſuccoque lætiſſimo ad venuſtatem florentia, ita inſtitutam infantiam decorant. Sed aſſidua bibendi ratio, ipſo vſu in perpetuam voluptatem tranſiens, ſubinde palati auiditatem ſolicitat, ſemper vtique poſt hunc morem aut natantem, aut arentem. Accedit illius potus conditio, non ad diluti vini conſuetudinem ſitim ſatians; ſed craſſo liquore identidem faucibus relinquens, quod ſuccedenti potu diluendum ſit. Illa tamen perpotandi dulcedine (quod

mireris) in ſegniciem non merguntur obrutæ mentes: Sed vltra cæterarũ gentium ſedulitatem, mercaturæ, & artificiis, incumbunt. Aſſuefactis ſcilicet robuſtiſq; corporibus, illi vitio pares ſunt, & hauſtas inter conuiuia nebulas mirabili felicitate exoluunt; adeò vt in multam noctem producta temulentia poſtero manè ad negotia vacaturis pigritiam non imponat. Nulli ad vilium artium induſtriam meliores. Ocium pluſquam Attica feueritate multauerunt. Pueri in tyrocinia diſtributi, publico ſi neceſſe eſt ſumptu; virgines ad filum lanamque eruditæ. omnem ætatem idoneus ſudor exercet. & à puero familiaris labor ignotam ſegniciem, vel ipſâ conſuetudine, neſcit amare. Tam frugali diſciplinâ, artificiorum vis ingens opulentiam illuſtrat ciuitatum, paucique in mendicitatis veterno acquieſcunt. Ingenium populi neque ca-

pax neque patiens fraudum. Eâ fide quâ ſunt digni facilè alios eſtimant; ſed decepta ſimplicitas intractabili odio perfidiam lædentium fugit. Inter hos eximiæ quædam mentes omni ſeculo ſuſtinuerunt dignitatem literarum, aut ad Principum, Rerumue publicarum ſecreta admiſſi, commiſſas res dignâ ſolertiâ curauere. Nimirum vt in regionibus, vbi vulgò, & velut ipſo natalium munere, acria aut lepida ingenia exurgunt, pauci ex ſuæ mediocritatis tenore vel curant vel poſſunt excedere. ita humilioris veluti fati gentes, & plus antiquâ bonitate, quàm per vanam ſubtilitatis culturam ornatæ, interdum ingeniis ſunt inſignes, quæ propius ad cœlum accedant, quàm ad terram erant nata.

Batauorum Optimates, ad Reipublicæ genium, quam ipſi fecere, animos quoque, & mores, velut in vulgus deduxerunt; ſiue facilitate

naturæ,& in eam ſortem nati quam res ſuæ hodie habent, ſiue callidâ, & ad tenendum populũ aptâ imagine; prompti quoque ad mutuæ ſeruitutis imperia, niſi cùm iuſſi imperare. At Proceres hiſpanicæ ditionis, plus ſcilicet ſtimulis aularum exercẽtur & Belgicos animos imperantis populi moribus miſcent. Hinc veluti gemina illis indoles, variatumq́; ,ac penè diuisũ, per diuerſiſſimos affectus ingeniũ. Sed inter cæteras cupiditates, præcipua honorum libido eſt. Titulos, ac nomina per adulantium aſtus inuenta ad diſcrimen dignitatum, anxiè ambiunt,ac tuentur. Neque vllâ re magis tibi eorum animos conciliaueris, quàm cum arte & honore compellando. Blandientibus faciles, largique honorum, dum maiores expectant. Ita callidæ laudationis fraudem, verâ ſimplicique gratiâ remunerantur. niſi quòd inanibus cauſis ad amandum

concitatos, ſæpe idem impetus mutat; vanâ forſitan ſuſpicione contẽptus vſq; ad odiũ quoq; auerſos.

Vulgus in illis vtrimque Prouinciјs, ſpeciem libertatis, & vana paritatis indicia, plus ipsâ libertate æſtimat. Et hinc artes, quibus facilè capi poſſit. Non dedignari ruſticos iocos, per viam annuere commeſſantibus, & cùm multum emineas, ipſis tamen nihil auferenti, nec multùm duraturâ humilitate, miſceri. Guilielmus Auriacus, ſummorum conſiliorum vir, plus hac arte quàm vllâ acie Ibericas opes afflixit. Agreſtes Batauorum pleraque oppida ad Oceanum incolebant; haud dubiè deficientis ab Hiſpano Belgij ſummum robur, & vtriuſque ſolis diuitias fatigaturum; nam vrbes naturâ ſituque impeditæ, non operoſo munimento poterant ad inexpugnabile robur educi. Sub prima igitur defectionis initia, Guilielmus populari-

tatis nouitate animos omnium in ſe conuertit, reputantes quanto meliori conditione quàm ſub ipſo Rege viuerent, ſub auſpicijs ducis, ſibi faſces, & imperium debentis. Quippe ab aratro aut nauigio inculti, adibant nec maieſtate nec ſatellitiò grauem. Ipſe altiſſimâ calliditate gaudebat, non ſe per inuidioſa nomina ab obuijs abiectiſque, ſed & Guilielmum interdum appellari; gnaruſque quo potiſſimum modo ſuæ gentis affectus impellerentur, nullam ſalutantium vilitatem alto aut incurioſo ſupercilio obibat. Excepta vox in adulationem caſtigantium humanitatem ſuam; hominem benè emi, qui ſalutatione conſtaret.

CAPVT VI.

ITaliam intra exiguas olim aquas quæ Rubiconem faciunt æſtimatā, nunc Alpiū clauſtra, propius ad Naturæ mentem, definiunt. Tellus multum ſuis bonis, ſed amplius propitiæ famæ debens. Olim Gręcorum coloniis ad Orientem celebrata, tum magnitudine Imperij, quo illuſtrius nulla ætas aſpexit; & ſuorum ingenijs culta; nunc etiam poſt exciſos Romanæ magnitudinis neruos, adhuc multis gentibus manet omnis vitæ & inſtitutionis exemplum. Ibi lęuigari iuuentutem, ibi humanitatem velut ludum aperire, noſtri homines arbitrantur. Ipſa nomina vrbium, locorumque, tot hiſtorijs fabuliſque

Digitized by Google

vulgata, ad ſtuporem imperitorum valent, ſemperque alijs ſyncerius quàm ſibi credentiũ. Hoc mortalium fauore, & Italiæ mala teguntur, & bona ſpecioſiora ſunt. Nec dubium quin aliquot locis amæna ſit ſupra cæterarum regionum felicitatem; quà Benacus maſculis vndis per montium clauſtra ludit, quà Auernus, Puteoli, Cumæ, laſciuiunt. Etiam quicquid Gallico nomini Longobardi eripuerunt, fermè ęquis & irriguis agris, pulcritudinem ſuam habet. Sed ſi totius Italiæ fortuna cum vicinâ conferatur Germaniâ, Galliâque, & ad Septemtriones pertinente Britanniâ, tunc fortaſſe & erubeſcemus, quòd præuaricatione noſtrâ qui tantã illius famã vltro alimus dotes premat noſtrarum regionum.

Tellus frequentiâ montium aſpera, aut nimio & maximè ſterili æſtu torrens. Solũ in pleriſq; locis aret, & quà ſegetes patitur, frequens

rubiginis tabes crudas fruges corrumpit, aut incuſſa turbinibus grãdo. Nequidem paſcuorum magna vis, improbo vellere, ciboque peiori. Et vix vnquam vbertas Italiæ ſuis alumnis per triennij continuã felicitatem ſatisfecit; multo minus ſuffectura, niſi frugalitas, cœlique conditio multum cibum aſpernantis, parca & ſobria conuiuia temperaret. Variorum generum arbores, quæ ſub noſtrorum ſyderũ manſuetudine largo prouentu ſe onerãt, ibi nimio Sole conſumptę, inualidos, & vix vtiles fructus edunt. Malis autem aureis, puniciſque, præferuida regio, & diuersâ ficuum ſtirpe, ad ſuorum æſtuum leuamen abundat: quæ nec neceſſaria ad humanos vſus ſunt, & per Orbem circumlata, plus noſtris delicijs quã pretio ſuo merent. Nam oliuas, quanquam ibi inter tria maxima humani generis commoda (cum ſegete vinoque) numeratas,

maximè ex ſuarũ regionũ conditione ęſtimant, in quibus paſcuorum vitio ſiccæ boues, exilia vbera, aut olida, mulgentibus tradunt. Carnes, ſi pauciſſimas excipias animalium ſub ſole peruicacius durantiũ, à noſtrarum menſarum delicijs penè in alios ſapores degenerant. Vt iam illa Paraſitorum gula, Græcas Romanaſque comœdias piſcium commendatione implens, pro illarum ſedium ſorte non parum videatur ſapuiſſe.

Vrbes eximiæ, amænis, vt plurimùm, locis conditæ; Domus non è fragili materiâ, hæ præſertim quas Palatia appellãt, plus interdũ ſua mole ſpectabiles quàm ad habitantium vſum aptatas. Vario marmore, ac interdũ auro nitent; faſtigia ingenti opere in altum producuntur. Exeſæ ſtatuæ precioſis locantur vmbonibus, haud raro ſolo vendentiũ mendacio debentes quòd tam ambitiosè eminent.

Quà

Quà vero parietes laxantur in feneſtras, non par reliquo artificio ædibus decor eſt. Nam plerumq; aut carbaſi vile textum, aut inunctæ oleo chartæ id ſpatiũ amplectuntur quod recipiendo lumini deſtinant; quæ nec in publicum decent, & eorũ oculos qui ſunt in ædibus, intra triclinij aut porticus fores, tanquã in cuſtodiâ, coërcent; longè à Britanniæ, aut Galliæ cultu, quo muri in feneſtras aperti vitro iunguntur, libero ad exteriora conſpectu, lætaque trepidantis, vt ſolet, ſplendoris imagine. Templa autẽ (nam in tantæ famæ parte ſunt) nec totam aduerſarum expectationem implebunt. In imaginibus, ſigniſque, ſummus decor. Nihil aris formoſius. Purpuram, ſericumque, inter gemmas, & metalla, pro vilioribus ornamentis numerant. Solum omnis artificii pauimentis effulgens diuerſo marmore miſcetur, quod per idoneos

colores vel imaginem florum reddit, vel in volucrum pecudumque ſpeciem coniungitur. Columnæ etiam ex marmore, ingentes, & penè ad illius lapidis vilitatem. Sed tam opulenta pulchritudo non ad vltimum venuſtatis peruênit, faſtigijs ſcilicet plerumque non editis, & nunquam libero ſole in obſcuras ſedes admiſſo. Feneſtræ multo ferro, & ipsâ picturarum denſitate inumbrantur; ſi quam Ædem vel fores opportunæ, vel viciniæ libertas illuſtrat, etiam appoſitis velis, vel pariete interiecto, tanti ſyderis munus repudiant. Adeò religionis ſenſum putant triſtitiâ noctis elatum, & per lucis iucunditatem expirare. Quicquid verò peregrini de publicis illis operibus credant: certè priuatas hoſpitiorũ ſordes, ac plerumq; egeſtatem non ſine triſti ſenſu & mirantur, & oderunt. Quippe in diuerſoria delatos, ieiunæ ſqualenteſque epulæ

inter auiditatem & faſtidium diuidunt. Tum tricliniorum ſitus; tum culicum, cimicumque omni genere infeſta cubilia. Acer inde diuerſitor, & inclementis hoſpitij grauis merces.

Sed alia illi regioni blandimenta fortuna inuênit, quibus aduentantium ſtudia caperentur. Nam aut publicus error, aut propitium Italiæ fatum, ex omni Europâ ibi iuuentutem propellit; mutuo in tantâ frequentiâ ſolatio, quod cùm ipſi ſibi debeant, huic tamen imputant terræ. Siue igitur tuæ gentis homines amas, ibi frequentiam inuenies; ſiue te aliorum delectabit conſortium, in tam numeroſis diuerſarum regionum cœtibus erit quoque quòd deligas: præcipuè quodam animorũ commercio peregrinos alligante, vt interdum ad amicitiam plus valeat hoſpites ſimul eſſe, quàm ciues. Ita ex omnibus prouincijs in vnum corpus

tranſeunt, ibique communem, & extemporaneã patriam, videntur conſtituiſſe. Præterea, qui in Italiã pergunt, iuuenes, ac plerumque opulenti, dum aut oppida mutant, aut præcipua incolunt, dum omnia ad videndi, audiendiq; voluptatem ſollicitant, animos elapſæ pueritiæ venturæque prudentiæ medios permittunt incurioſæ remiſſioni; maximè cùm à patriâ ſemotis non occurrat domeſticorum negotiorum facies, & hæc ætas à grauioribus curis ſeipſa ſubducat. Accedunt oblectamenta iuuentutis, ars equeſtris, Cythara, ſpectacula, artifices ad Comœdiam nati, ſed vix cothurno pares. Reuerſis deinde in Patriam, & negotij (vt opus eſt) plenis, quid mirum ſuaui recordatione redire mitiſſimi temporis ludum, percuſſoque animo in elapſæ nec rediturae oblectationis memoriâ, locum quoque tantæ felicitatis conſcium gratum eſſe?

Cæterùm magni caſus, & regio toties in exitium ſui diues, illos primos, & quos ex veteribus diſcimus mores, de Italicis gentibus vt plurimùm excuſſit. Animus tamen omnium rerum capax. Neque pingui impetu, & tantùm ad naturę imperium; ſed eruditè, & cum artificio, virtutes, aut vitia ſequuntur. Humanitatis effuſa promiſſio, ab ijs omni corporis geſtu ſancitur. verba exactæ vrbanitatis, & cùm volũt ad perſuadendũ aptiſſima. Etiam prolixè beneuolentiæ indulgent; & vbi verè amant, omnia diſcrimina habent infra tam humani fæderis ſanctitatem. Si quos autem oderunt (ſiue ſponte auerſi, ſiue ſe laceſſitos exiſtiment) ideò periculi plenior res eſt, quia hanc animi ægritudinem plerumque tegentes, altè interim æmulationis aut offenſæ memoriam recondunt. Læſi interdum ad obſequium deſcendunt, vt inter amicitiæ iura tutiori

fraude graſſentur. Etiam ætatem hæc odia ferunt; Ac quod noxioſiſſimum putes, nonnunquam animus tam facilis eſt ad vulnus, quã pertinax ad cicatricem. Mentes intra triſtiorem prudentiam caſtigatæ vix ſuſtinent iocos; nec quid temerè, & abſq; conſilio, vel dicere aſſueti vel facere, ex ſuo quoque more alios æſtimant; nutus omniũ, oculos, verba, in argumenta animi ſuperflua ſubtilitate ducentes. Ita perpetuis ſuſpicionibus, atq; curis, ſui aſtus pænas luunt. Sed & ipſa nimiæ calliditatis opinio eſt ingrata, cùm vix in ſimplicem, nec ſuſpectam familiaritatem deſcendentes ſemper ſtare in ſpeculâ credantur, quid cæteri agant arbitraturi. Venena damnatamque libidinem, ideò omiſerim; quòd non Italiæ propria vitia, ſed in totum Orientem criminatio, ad meridiem quoque deflectens, vni genti præcipuè imputari, iure non poſſit. Maximè

cùm hæc ſcelera tenebris fraudique mandata, & negari facilius à conſcijs poſſint, & ab æmulis fingi. Ingens autem & publica crudelitatis opinio eſt, quâ illic feruntur odia inter ſe inimici exercere; prædoneſque graſſari. Ita affectus diſpenſante naturâ, vt in quibus regionibus maior paſſim humanitatis ſpecies cernitur, ibi prædonibus ſit trucior animus, inimicitiarum quoq; & vltionis ingeniũ magis in barbaros ritus degeneret. Nam Italia vltro prodigens obſequij cultuſque promiſſa, quod eſt ad odiorum immanitatem aut latronum, in extremum ſæuitiæ abijt. Galli non pari humilitate verborum, geſtuumque, amicitiam colentes, multum quoque de crudelitate remiſerunt. Neque enim tam facilè adducuntur, vt impijs cædibus naturæ ius violent; ſaltemque mortem ſuppliciorum maximum putant, non pœnarum

optabilem metam, & ad quam debeant inimicis per tormenta gradus eſſe. Demum Anglia à Gallicę humanitatis pompâ recedens etiam multò magis ab illâ crudelitatis barbarie diuertit. Nam & prædones ſpolijs contenti ſunt, & omnino inſolens facinus adimere vitam. Oblongas perticas, ferroque præfixas ceruicibus euntium illidunt, vt animo per ſubitum & breuem liquente torporem, nec illi ſuas res defendere poſſint, nec ipſi ad cædis nefas adigi, qua mutuæ rixæ frequenter funeſtæ ſunt.

Italiam autem, quanquam totam Alpes & maria in ſe collegerint, vnius quoque linguæ ſocietatę cognatam, tamen diuerſus multiplexque ſpiritus in varios mores egit. Sæpe enim, & per partes, à diuerſis gentibus victa, non vnius animi incolas admiſit; quos indoli ſuæ miſcens, ab ijs viciſſim externi

genii fatis imbuta eſt. Acceſſit ad formanda ingenia regiminis modus in quod ſe vnaquæque pars, poſt tot cladium mutationẽ, compoſuit. Roma multo variarum gentium impetu iam olim de ſuæ magnitudinis ac opulentiæ faſtigio deiecta eſt, tanquam Orbis ſua ſpolia inde repoſceret. Neque vnquam mutatio ius ſuum in hominum animos maiori prodigio exercuit, quàm cùm illud Imperium ingenti ſpiritû Romanæ indolis erectum humilitate & ſocordia afflixit. Nunc ipſa Vrbs ſub Pontificum Iure, cum non modicâ Latij Vmbriæque regione, viciniſque aliquot populis, aptos quoque tali imperio animos induit; ſcriptis quippe, terroreque, & veneratione cæleſtium rerum, toto Orbe ſui Principis maieſtatem, pluſquam armis & maiorum fortitudine, aſſerens. Sub Regibus autem illud omne conceſſit, quod à Piceno, ſi-

nuque Formiano, Adriaticæ & Tyrrhenæ vndæ cingunt, in ingens Ionij maris latus extrema cornua Italiæ effundentes; Sedem nomenq; Imperio Neapolis dedit. Non alibi in Italiæ finibus maioribus animis nobilium virorum impetus, ac propemodũ faſtus, attollitur: Equorum, armorumque ſtudioſi ſunt; faciles ad ſtimulos gloriæ, & in omnis magnificentiæ cultus intenti.

In alia Italiæ orâ, qua influenti Adriatico primæ terræ intercedunt, vrbem Veneti condidere, cùm oppidis exuti, in illa vaſtitate quam Attila Italiæ fecit, ſuis ſe paludibus tegerent. In ea ciuitate quanquam toti nobilitati gerendæ reipublicæ ius eſt, tamen ſummum Imperium penes paucos ex ſenioribus manet, ſeuerum quidem illud atque ſollicitum, vt neceſſe eſt, in tantâ vicinorum potentiâ, ciuiumque deinde opibus, niſi cohibean-

tur, ad ambitum vitio diuitiarum ſpectaturis. Sic illa diſciplina domitos animos, per aulicorum ſtudiorum venuſtatem non deducit; ac ne quidem illis voluptatibus, decoríque aſſuefacit, qui Patricias ſtirpes alibi tenet; vt eſt rei equeſtris, armorumque diſciplina, aptæ quoque elegantiæ, & vrbanitatis, pro ſeculi more, peritia. Plus denique publicè ſapere, quàm priuatim, edocentur; niſi quòd in procurando patrimonio eximiam ſedulitatem habent. Aliæ præterea vrbes olim ſe compoſuerant per varia Italiæ littora in Reipublicæ auſpicium, quas fortunæ vis ereptâ claritate Imperii, quod per externa maria quæſierant, in Regum Principumque clientelam coëgit. Iam in ijs mixti animi, ſemperque pendentes ſunt, inter glorioſæ libertatis cupiditatem, cuius adhuc imaginem vident,& Principum, ad quorum patrocinium confugere,

neceſſariam ſimul grauemque potentiam.

Inſubres autem, corporibus animiſque ſpeciem ac genium Galliæ Italiæque miſcuerunt. vultu membriſque penè compoſitis ad Gallorum venuſtatem; quam deinde Italicis dotibus implent. Sed & vtrinque vt virtutes, ita vitia excepererunt. Cæteræ in Italiâ regiones Principes ſuos habent, modicis plerunque imperiis, ideoque maiori calliditate, vt ſunt in ingenti pelago ſcaphæ, adgubernandis; cumque in anguſtis Prouinciis niſi per immenſa vectigalia ſufficere opes non poſſint maieſtati dominantis; ſalubri conſuetudine illæ gentes aſſueſcunt & opes inuenire, & pro imperio repoſcentibus non negare.

Nihil autem eſt tam arduum ſedulitati humanæ, ad quod Italici acuminis præſtantia non tollatur. Ab vltimâ etiam ſorte vulgi non

paucos, quotidie in nomen atque opes felix induſtria producit. Nullum curarum genus quod diuitias promittat, aut, ſi opus eſt, humilitatis ſpecimen aſpernantur: longi quoque laboris ſpeique patientes; Quorum alterum faſtus Hiſpaniæ, alterum ſubita atque præceps vis Gallorum non toleret. Altæ, & ad Rerumpublicarum gubernationẽ validæ mentes. ad omnem fortunam idoneæ. frugi homines, intentique ad futura.

Latinè ſcribere inter illos haud pauci, non vtique loqui norunt. Linguam quoque, quâ vulgò vtuntur, quanquam nihil eſt aliud quàm cum corruptâ Latinitate barbarorum mixtura verborum, quantum poſſunt ab originis ſuæ veſtigiis, loquendo ſcribendoque, auertunt; adeò vt in fauces reuocent verba, quò aſperitas ſoni, vocumque contractio (quæ vix totæ ad aures perueniunt) nihil Latinæ cognati-

onis videatur habere. Quo more Hiſpania iam & ipſa ſuam linguam infecit, ita demergens ſimplicitatem vocum, vt confuſa, & a ſummo pectore coacta aſperitas deleat multarum literarum ſuauitatem. Tamen amœnitas ſtudiorum in Italiâ non exigua, & maximè eæ partes ad quas viuax Naturæ lepiditatis inuitat. Teſtis gentilitii carminis pulchra, & ad vicinorum inuidiā grauis vbertas, quæ nomina Poëtarũ, tot amorũ ignibus ad ſupplicii celebritatem fictis ardentia, ſacrauit. Nec enim intereſt, ſuâ, an antiquorum linguâ locuti ſint; cùm ſit eiuſdem virtutis impetus, qui tenerum & opulentum ingenium in popularem, quique in veterem facundiam, laxat. Nam & Græci quæ intelligeret populus ſcribebant; & Romani Græcos mimos, & Atticæ eloquentiæ efficax robur, ad ſui vulgi aures accommodauerunt. Iam quid de I-

talicis hiſtoriæ ſcriptoribus dicam? iſtis quidem ſyncerâ prudentiâ victuris, illis autem tantùm nimiâ eloquentiâ & partium fauore peccantibus? Sed & ſapientia cœleſtis, & humanæ prudentię diſciplina, cæteráque omnia quæ in Muſarum tutelâ ſunt, nunquam parum illius populi ingeniis debuerunt. Ad extremum non alibi ſanctiorum virtutū exempla, peiorumue facinorū, quàm in Italicis animis cernas; & quod quidam de Attica dicebat, nullibi vel atrocior cicuta eſt, vel ſuauius Apes exuctis digeſtiſque floribus cellas implent.

CAPVT VII.

VLtimũ Europæ clauſtrum eſt, in immenſum Oceanum Lybiamque tendentibus, Hiſpania ; quæ olim à ſitu Heſperia, mox ab oppido Hiſpalia appellata, tandem in hodiernum nomen conceſſit. Ingens tellus, quippe Galliam Afris committens, &, ſi Pirenæi paterentur, Inſula ; antiquâ vbertate inſignis, hodie per vaſtas ſolitudines fidem tot hiſtoriarum corrumpens. Nudum in pluribus locis ſolum, & ſterilibus arenis incultum ; egens aquæ, non herbarum, non meſſium decore ſpectabile. Sed quà tepentibus venis frugum aut vinetorum alimenta ſuggeruntur, mirum eſt quantum natura indulgeat. Illic vbertas eximia, & penè

pene reliquæ plagæ ſterilitatẽ penſatura. Monſtrũ putes quòd alicubi arua auctum centies ſemen agricolæ reſtituunt. Frequentia oppida non ſunt; ſed nec in ijs commeatus,quo hoſpites, Gallico, Britannóue, aut Italico ſaltem more, excipi poſſint. Incolæ autem in priſcos habitus, geniumque maiorum, vt maximè durant. Robuſtum hominum genus, laboriſque illius patiens, non quo arua coli ſolent, aut artificia procurari, ſed qui maximè eſt ad bella idoneus, vt eſt fermè peruigilium, inedia, ſitis, & omnino ad militarem diſciplinam obſequium. Nam in ſuſceptas ſpes pertinax animus, præcipuæ virtutis partem credit, malis & periculis non laſſari. Hinc ad Romanas olim partes obſtinata Saguntus, excidio ſuo, & mutuæ cædis fortitudine clara. Tum pro famæ magnitudine parua Numantia, tot Romanorum primò, ad extremum

ſui victrix. Luſitania quoque, repentinis viribus, & cogi ſoluique facilibus, Viriatum ſuum ſuccingens; & omnis Hiſpania, ad Sertorii diſciplinam fide & moribus commoda, ipſumque cum Pompeio Metellum fatigans. Adhuc Barbaros, & in rudia variaque Imperia diſſectos, ſuæ fortitudinis admonuere laceſſentes hinc Pœni, inde Romani; quorum ambitum Hiſpania luebat, velut in præmiū alienæ victoriæ conceſſa. Domitis expulſiſque Carthaginis cōpijs, libido & auiditas Romanorum, libertatis quoque cupiditas, quam Hiſpani demum vt amiſſa eſt cognouerunt, crudam gentem, & barbarã, ita inconciliauit victoribus, vt nunquam in totum pacata, penè omnibus faſtis Italica arma laſſaret. Ipſe quoque Auguſtus, bellum cum Cantabris non vt leue, & quotidiani momenti, ſuis Legatis mandare ſuſtinuit. Viſum

illi par ſuæ felicitati periculum, præſenſque depugnauit. Necdum Hiſpani tot bellis, tantóque ſuo & hoſtium ſanguine, de exteris Imperijs cogitabant, duntaxat adniſi non ſeruire. Tandem iugo aſſuefactos Gotthi, Vandalique, de Romano exemerunt imperio; tunc quidem ſibi ipſis, ſed quoniam in Hiſpaniæ corpus tranſierunt, & Hiſpanię quoque vincentes. Superuênit deinde ex Mauritaniâ atrox fulmen. Non ipſam modo Hiſpaniam corripiens, ſed vno impetu in Galliam tranſiens, *Saracenorum* viribus in immenſum effuſis. Exacti è Gallia, & viciniore Hiſpania illi Mauri, vltra Bætim & Iberum conſederunt. Reliquæ Hiſpaniæ partes in diuerſa, & plerũq; ęmula imperia abiere: donec in primum coäliruræ Hiſpaniæ pignus, Iſabella quæ fratri in regnum Caſtiliæ ſucceſſerat, Ferdinando Arragonio nupſit, & magnitudine do-

gno auſu nauigans, victo etiam & per ſparſas colonias occupato imperabat. Sed hanc quoque prouinciam in ſuæ Hiſpaniæ corpus reſtituit Sebaſtiani Regis caſus, quo amiſſo Luſitani in Philippi II. Hiſpani poteſtatem conceſſere.

Tam ingentibus incrementis non mutati in Hiſpanis quidem mores, ſed magis aliquanto excuſati. Quippe eorum rebus adhuc humilibus dignus tamen hodierna magnitudine tumor fuit, in quem ſuæ Naturæ ſponte nati ſunt. Et hic illis vitiorum ac virtutum cauſa eſt. Graues enim animi, & cum pondere quodam elati, non ſubito impetu effunduntur in diuerſa: nec vincere magis ſciunt, quàm victoriâ vti. Ita ad omnia pericula peruicaces, ne tempore quidem & tædio vincuntur; factamque naturâ & arte conſtantiam vix de illis locis amoueris quos ſemel inſederit. Sed verba, quibus ſe ſuoſque

attollunt, ingrata audientibus, fabuliſque ſcribentium traducta, vultus quoque cum hoc grandi ſermone conſpirans, & conuictus, niſi ſeruientibus & domitis animis grauis, ſeueræ maieſtati penè quoddã odiũ addit. Vnuſquiſq; in acie, ac maximè Phalange, quàm ſingulari diſcrimine melior. Seruatas parcimoniâ opes, & ad tẽporantiã inſtitutis corporibus ſæpe negatas, in veſtitu conſumere amant, & ſic ad oſtentationẽ proferre; immenſâ ſui fiduciâ, ſed apud timidos aut patientes maiore. Illis frugalitas eximia, non tantùm in ſuæ Hiſpaniæ æſtu (vbi corpora nimio Sole marcentia cibum pati non videntur) ſed vbicunque ſuorum nummorum periculo edunt. Modicus panis, nec precioſa herbarum condimenta, aſſuetis tam rigidæ virtuti plerumque ſufficiunt. In alieno autem ſumptu, haud facilè alij ad menſarum hilaritatem meliores.

Nulla tunc ſeries opulenti conuiuij, quam non totam oculis manúque percenſeant. In vltimâ paupertate ſupercilium non omittunt. Sutori & egeno, cùm iam fata inſtarent, aderat filius in paternam ſortem natus. Is cùm rogaſſet ecquid ſibi deceſſurus præceptorum relinqueret, iam defectâ voce pater, vt, inquit, memineris in maieſtatem aſſurgere familiâ tuâ dignã. Miraculo nobis fuit ex Hiſpaniâ mulier, vix centonibus ſatis tecta, tribuſque qui comitabantur liberis precarium ſpiritum triſti mendicitate producens. Fortè in Gallorũ cętũ inciderat: Et ex his ſtatim vnus ſpectaculo motus; ego, inquit, ô mulier, hoc te onere exparte leuabo. maiorem ex tuis liberis (& is fortè ad decennium peruenerat) mihi trade. hunc leuibus, ſuæque ætati paribus ad ſeruiendum officijs aſſuefaciam. vbi adoleuerit, meo ſumptu curáque hoc artificij

genere quod maximè probauerit imbuetur. Ad hæc mulier; nec Deus ſiuerit, inquit, ô mi homo, quanquam pauperem me vides, vt in tantã humilitatem filiũ damnem. quî aut tu, aut ego, ſciamus, in quæ fata ſit gentus? aut quàm claris virtutibus, ſubſidium patriæ paraturus? Satius illi, ſi ita fata tulerint, inediâ extingui, quàm ad ſeruitutem (ſub externo præcipuè domino) egregijs hominibus indignam accedere.

Fallunt tamen Hiſpani tantorũ pirituum ſpecie, quales naturæ ſponte, & ſæpe incogitantes, effundunt. Nam plerique illorum parcâ modicaque ſorte contenti, ne ſpem quidem ad maiora faſtigia, & ſupercilio ſuo digna, videntur attollere. Hinc videas ad arcium præſidia modico ſtipendio collocatos, velut in patrijs laribus, inter impares tam ambitioſis verbis curas, ad ſenectutem peruenire. Quod vtiq;

minus pati Gallorũ animi poſſint, ad noua ſubinde omnia erecti; & Italica ſedulitas, ſemper illam quæ ventura eſt fortunam obſeruans.

In Hiſpaniâ, ſtudia literarum eo cultu non nitent, quem hæc ætas nudis & ſqualentibus Muſis repoſuit, cùm perijſſe videretur ille eruditionis ſpiritus qui omnem ſcientiarum partem debet implere. Non enim latinæ eloquentiæ ſtudium ibi viget, non venuſtas poëtices, non hiſtorię, priſcorumque rituum vtilis & robuſta lepiditas. Veterem ac penè Barbaram in quærendis ſcientijs rationem obtinent: Philoſophiæ incumbunt, Theologiam amant, non ſpernunt Legum, & Canonum, peritiam; Sed illas ſcientias gręcâ latinaque eruditione mitigari indignantur; putantq; hoc modo fucum addi, quo virilium litterarum lineamenta elangueant. Vir nuper non ignobilis in litteris famæ, cum ab ijs quibus

obſequium addixerat, iuſſus eſſet in Hiſpaniâ diuinarum rerum ſcientias profiteri; ſtatim hac politioris doctrinæ velut infamiâ euiluit, admotiſque precibus ſupplex, à ſuę libertatis dominis impetrauit alias ſedes, & ſuæ humanitatis patientes. Præcipua ad Germaniæ morem ibi eruditionis ſpecies, prolixis voluminibus pauca complecti; ſed & illa plerumque ex alijs auctoribus ſuperuacuo labore decerpta. Et hoc quidem Academiarum malum eſt: In cæteris vrbibus non adeò frequens eſt ſcientiarum commercium (niſi quòd, in ſuæ regionis dignitatem, libros patrio ſermone conſcriptos amant habere) Prorſus vt in militaris nominis ambitum videantur, hanc famam ſeuerioris in Muſas negligentiæ quæſiuiſſe.

Reconditæ illis mentes, & ad lenta conſilia idoneæ: Hinc longos cuniculos agere, & veluti obſeſſis inaſpectos. Arma & pacem ex ſuis

temporibus ſapientiſſimè æſtimare. Opibus animos ſubigerę, & hac inuictâ arte de fortiſſimis gentibus triumphare. Maximè autem ſolemne eſt, ad parandam reuerentiam, nomine cælitũ vti, ſpecieque ſacrorum ſubducere ambitum oculis vulgi. Numini ſuas cupiditates imputant, & veluti pro illo depugnantes ſolertiſſimè ſibi vincunt. Illâ veluti prępfatione, in omnium rerum cepta, tanquam in ſcenam & tragędiam, intrant. Ferdinandus, & Iſabella, hunc iam patriũ morẽ nepotibus tradiderunt. Quippe in hoſtibus ſuis inueniebãt publici odij cauſam; adeò vt ſemper in bellis credi vellent diuinę iracundię miniſtrare. Cum externarum gentium Principibus acturi, non ex Optimatibus Ducibuſue Oratorem legebant, ſed ab alicuius monaſterij ſolitudine extractũ. Ita pręter reciſos legationis ſumptus, fidem quoque eiuſmodi fecia-

les, & reuerentiam negocio faciebant. Equidem digniſſimum laude putem, quòd Hiſpani in magnâ hominū penuriâ vaſtum tamen & diſſipatū imperium ſuorū ciuium colonijs aut prꝫſidijs tenent; ſuiq; ærarij famam opulentiꝫ Indicꝫ nomine, & ingentibus prꝫterea verbis, cautâ & induſtriâ fraude ſuſtentant.

Cæterùm in Hiſpanicâ gente pompa verborum, geſtuumque, ideò minus ingrata eſt, quòd non aſcititia, aut extorta, ſed veluti ex Naturꝫ prꝫcepto intumeſcit; cuius omnis impetus, etiam in vitia declinans, neſcio quo genio decet. Sed nec indignos putes illâ ſpecie animi in cothurnos aſſurgentis. Sordes ſaltem palàm odere, cultuique corporis amant, munditie, & patrij ritus veſtibus, indulgere; arma, etiam deficiente penu, tanquā prꝫcipuum in viro ornamentum, & ſeruant, & geſtitant. Nihil in illis

ineptum (niſi ſiquid iactatio ex-preſſerit) in colloquijs , cęteræque vitę vſu : callidis , aptiſque ad omnia ingenijs ; nec ſe ipſa eodem fuco ignorantibus , quem facere alijs verborum pompâ volunt. *Ser*monum & amicitiarum exordia per ſpeciem mitiſſimæ humanitatis adornant : hos tu quoque illis initijs optimè poteris eâdem tranquillitate adoriri ; ſuccedentes autem ad faſtum, mutuâ maieſtate excipere. *Si* verò te Gnathonem anguſtior fortuna voluerit eſſe, timido ſilentio plauſuque ſatia animos in ſuam aut patriæ magnitudinem diffuſos. Ac tunc quoq; niſi quod iam admordeas tuum eſſe ne duxeris ; memineriſque , vt te promiſſis onerant ſupra fidem ingentibus, largiorem etiam quàm præſtare vnquam poſſis operam, mendacium aſtruente fiduciâ, polliceri.

CAPVT VIII.

PAnnoniam iam nutantibus Romani Imperij rebus Longobardi inſedere, Hunniq; , qui tranſfuſo in prouinciam nomine Hungariam appellauerunt. Huic pro diuerſis regnantium viribus ſæpè mutata limitum ſedes eſt; nunc illos in viciniam proferente, nunc in arctius cogente fortunâ. Sauo, Tibiſcoque fluminibus rigatur. Iſter iam plurimis fontibus auctus interfluit, capacique apud Taurunũ alueo excipit Sauum. Regio à Poloniâ atque Germaniâ ad Dacas & Mœſiam excurrit; quà Illyricum & Dalmatiam ſpectat, Alpium molibus tecta eſt. Omni prouentu felix ſolum. Vberrimas ſegetes alit; paſcuorum ingentium fidem

exteris gentibus facit, venalibus per Orbem armentis. Paulò minus centum millibus boum in ſingulos annos Germaniæ tranſmittit, illincque in vicinas Germaniæ terras. Partem quoque Italiæ ijſdem cibis alit. Vinum generoſiſſimum eſt; nec multum illi diſpar quod in Hiſpaniâ gignitur. Cœlum quoq; ad valetudinem commodum; niſi quòd ſub Autumno intemperies mutantis in horas aëris morbos creat; maximè hoſpitibus ſæuos. Noctes ſcilicet multo frigore horrent. ingens æſtus ſuccedit, mediâ luce campos corporaque adurens. Sub veſperam gelidus aër iterum incautos aſtringit. Varij generis precijque metalla in viſceribus tellus habet; aurumq; interdũ cum arenâ fluuij voluunt, feraciſſimi piſciũ, quos ibi nimia copia viles facit.

Indolẽ gentis ideò magis arduũ ſcire, quòd hoc ſeculo horribili clade perculſa eſt, ſuiſque moribus

vix relicta, hinc vrgentibus barbaris, potitiſque magnâ parte prouinciæ; hinc milite ex omnibus Europæ populis ad auxilium lecto; moraque, & multitudine, aliquid ſuorum morum ſenſim in illam regionem transfundente. Dixerim, bello & aſſiduis malis factum, vt vulgus quod in agris habitat, excuſsâ ruſticitatis ſimplicitate, in ſæuitiam plerumque abierit. Nullo diſcrimine, in ſuos, atque hoſtis milites, inſidias ſtruunt. Si quibus ſub noctem aberrare contigerit, adſunt ſtatim ad prædam, & ingratiſſimo ſcelere ſuos milites, ſibi opem per omnia diſcrimina ferentes, non aliter à ſe quàm nudos, & in vltimæ mendicitatis imaginem amittunt.

Nobilibus, vt par eſt, mens erectior, meliorque. frons & animus ad magnificentiam factus. membra, inceſſuſque, compoſiti ad venuſtam maieſtatem. Togis,
&

tunicis vtuntur, ad morem orientis, purpureis maximè, aut quæ cæruleum colorem acceperunt. Et hic veſtitus egregiè viros decet. breui vt plurimum acinace ad togatum latus appenſo. Callidis & ingentibus conſilijs valent, parique audaciâ; præſertim ſi breui duntaxat & furtiuo impetu opus eſt. Ingentes Proceribus opes ſunt; magna quoque, licet in regno, libertatis veſtigia. Vnicuique pro opibus multitudo clientum; & illis in patronos ingens fides. Non alia intentior nobilibus cura, quàm ne quid de ijs prærogatiuis decedat, quas iam à multis ætatibus intemeratas habent. Et ideò maior armorum pertinacia contra Turcas, qui in vnam ſeruitutem omnis claritudinis ſanguiniſque familias premit. Abſque hoc, inclinatio animorum in illis timeretur, aliunde potius Reges quàm ex Germaniâ petituris. Quippe Hunga-

ros Germanoſque, vulgare viciniæ malum, ſuperba æmulatio inter ſe committit. Probra vtrimque in domeſticis colloquijs ſæua. alterniſque vitia curiosè aut explorant, aut fingunt.

Hungari equorum ſtudioſi, quos optimos habent; veſtes quoque, & arma, ad delicias pompamque exigunt; equis malunt quàm pedibus prælium inire; auidiſſimi honorum; timeríque cum ambitu quærunt. Italica ingenia arteſque ſequuti, nequidem ab eorum vitijs creduntur abhorrere; & vindictæ facinora peragere dicuntur ijſdem artibus, paríque liuore. Ad amicitiam facillimos putes: Sed hæc veráne ſit aut tuta, nulli melius æſtimabunt, quàm ij ipſi qui illam inibunt; ſeriò reputantes num amari meruerint; an verò illa gens vtilitatem captatura, ſimulatione beneuolentiæ fraudem paret.

Inſignis eſt apud illos magiſtra-

tus quem Palatinum dicunt: Is nihil ex ſe decernere, ſed obſtare Regi poteſt quicquam publicum ſancienti: cui poſtquam ſuo ſuffragio interceſſit, infirmum eſt quod deinde ſtatuitur. Et hunc plurimi colunt, tanquam vindicem libertatis, appoſitumque Regibus, vt olim Tribunatus Romanis Conſulibus poteſtatis modum fecit. Hinc ſcias magnos gentis animos, nimiumque tumentes, dura aut ſoluta imperia pati non poſſe: niſi (quod in prouincijs illic cernas quas Turcæ inuaſere) ad reuerentiam dominorum, acri metu cogantur, & premente ſpem omnem libertatis.

ILlyrici, Damaltęq;, quos Iſtros, Slauoſq;, appellamus, ad Hadriatici maris littora incolunt; illinc quà introrſus terram ſpectant, in Pannoniæ fines perueniunt. Immanium montium dorſo ea regio horret, perpetuâ hyeme in cacu-

minibus rigente; quæ in valles demittuntur mitiora ſunt, viciſque & arcibus frequentia. Gens alieni iuris eſt, diuerſiſque dominis iamdiu aſſueta, in eorum plurimùm mores, ac veluti indolem, abit. Pars, Principibus Auſtriȩ ſubeſt; Veneti non pauca ad mare obtinent: reliqua Turcarum imperio acceſſere. hinc Germanici habitus atque mores, Italici etiam, ac denique, barbari, pro dominorum genio diſpenſati. Penè inuia regio eſt, niſi quòd in portibus naues interdum excipit, quæ à Venetis in Orientem ſoluunt, aut illinc in Adriaticum remeantes: cætera peregrinos non inuitant. Inde lectis militibus fortitudinis & audaciæ fama eſt; in Turcarum præcipuè caſtris; paucique præter illos Conſtantinopoli in prętorianas cohortes leguntur.

HVngariæ à Septentrione Polonia eſt, inde ad Oceanũ procedens, Ruſſiæq; contermina. Tot

ſpatijs diffuſa regio penè nullibi in montes aſſurgit; & à planitie factum nomen, quam Scythico verbo *Pole* appellant. Campi in immenſum patent, quos nix altiſſima hyeme obruit; hac diſcuſſà ſegetes creſcunt, non in indigenarum tantùm vſus; ſed & mari delatæ, per multa Baltici littoris ſpatia, ſterilibus fundis anniſue opem ferunt. Sæuæ hyemes terram fluminaque aduinciunt. quia violentia Aquilonis, nullis montibus repercuſſa, liberum vt in pelago cœlum rapit. accedit Septemtrionis vicinia, & ibi emoriens Solis vis, præſertim cùm receſſit ad brumam. Natura ſubſidium admouit, profundiſſimas ſyluas, quæ & in ignem datæ frigus expellant, & in ſuis præterea vmbris animalia alant, quorum pelles fulciendis veſtibus precioſiſſimæ habentur. Hac duplici ope vtuntur in hyemem. Alio quoque commodo ſuis ſyluis ob-

noxij. quippe alicubi immenſa examina apum feruent: Agreſtia illa ſunt, nec cuiuſquam curâ aut paſtum aut tecta accipiunt. Vacuis quercuum ramis, aut truncis, inhærent; ibi cereas domos extruunt, & optimo melle implent. Hinc ingens faciliſque in regionem prouentus. Ceram mercatores deuehunt; ipſi melle conficiunt potum, quem in delicijs habent. Flumina, paludeſque, plus iuſto quaſdam prouincias obruunt; adeò vt æſtate vix poſſint adiri: concretis per hyemem vndis curricula habent, quæ lubrica glacies facilè euoluit; ita per regionem feruntur; & hoc eſt commercij tempus quo externi ad eos commeent, ceramque, & pelles mercentur, ac ſi quid præterea ſub tam rigido cœlo in pretium naſcitur. Plerumque lapides extruendis domibus deſunt. Lignis ad parietes vtuntur, ſtramentoque operiunt; præter-

quam in celebrioribus oppidis, arcibuſque Optimatum, quantum illa regio ferre poteſt, excultis.

Polonis vt plurimùm dura vita, cœlo aſpero, nec populi moribus factis ad noſtri ſeculi venuſtatem. & hinc aliquando ſæuiora ingenia. Diuerſoria peregrinos excipiunt, longè à noſtrarum terrarum ratione. Deducuntur in ſedem, quæ inanis, & plerumque perfoſſis ad accipiendum lumen parietibus, ventis quoq; & hyemi patet. nulli quibus decumbant lecti, non erecta ad epulas menſa. longo ac multiplici clauo paries fixus eſt. Illic hoſpites ſarcinas quas habẽt in ordinem appendunt. Multo deinde ſtramento ſternitur ſolum; & hoc in illis diuerſorijs pro thoro eſt. Itaque per illam regionem proceſſuri, ad iter ita ſe comparant quaſi domum circumducant. cibos, & cætera in alimentum ferunt, lectulos in rhedis collocant; vt nudis

illis tectis excepti, ſuâ ſupellectile & famem & frigora arceant. Gens eſt ad ferociam, & licentiam nata, quam vocant libertatem; adeò vt infandæ barbariei legem multis ſeculis ibi ſolemnem, vix nunc demum omiſerint; Eâ ſcilicet cauerant, vt qui hominem peremiſſet, ſolueretur metu iudiciorum, ſi in iacentis cadauer proieciſſet pauculos nummos, quorum numerus eâdem lege deſtinabatur. Nec tam vile feciſſent humanæ vitæ precium, niſi ſui genij impetu pro leui facinore haberent humanum cruorem prodigere. Ipſum nomen non tantùm ſeruitutis, ſed & iuſti ac legitimi regni oderunt. Rex ad patrias leges vi & armis adigitur. Nobilitas triſtibus prærogatiuis ſe ipſa donauit, quibus poſſit ſibi inuicem & impunè nocere. quippe Principi non ſatis iuris eſt, vt quod peccauerint ipſe vindicet. Maximè ſibi credunt; nec maior libido eſt

libertatis in moribus, vitaque ciuili, quàm in religionum & cæleſtium rerum ſenſu; de quibus, vt placet, ſine metu, & ſentire volunt, & loqui; ſcilicet immani fiduciâ ſui, quibus ſapere alieno ductu pudet. Hinc in diuerſa hodie ſciſſæ mentes, errorumque omniũ lues, quicunque antiqua ſecula polluerunt. Quiſque in ſuæ familiæ laudem intentus eſt; præſertim ſi in exteros incidit, & expertes ſuarum fortunarum. Sæuire quàm decipere promptiores; & ipſi magis fraudibus quam vi patent.

VLtra Poloniam Ruſſia iacet, quàm obtinet Moſcouitarum Princeps. Nomen Imperio ab vrbe Moſco eſt; quam illius Ruſſiæ caput multitudo incolarum, & habitatio Regum fecit. Ab Oceano ad Caſpium mare immenſo tractu patet. Diuerſis lateribus Polonis Suediſque confinis eſt. In alijs eius limitibus Tartari hærent. Longo

frigori, & penetrabili, damnata eſt. Vix prouectò iam verè redditur terra, quam niues oppreſſerant. Inde æſtas grauiſſimè incumbit, & quaſi redimeret moras quas longa hyems fecit, ſubito æſtu percoquit fructus, non tamen ad noſtrarum arborum felicitatem. penè ſupra fidem eſt ibi quoque pepones matureſcere, quibus apud nos non flagrantes modo ſoles quæruntur, ſed & ſæpe repetiti. Crebræ ſyluæ campos attollunt: in ijs prçcioſæ pellibus feræ; ceræ etiam copia, atque mellis. & hinc præcipuum in illis regionibus mercaturæ commercium. Multi incolæ ſunt, neq; tamen pro terrarum amplitudine quas poſſident.

Seruituti gens nata, ad omne libertatis veſtigiũ ferox eſt; placida ſi prematur. Neque abnuunt iugum. Vltrò fatentur Principi ſe ſeruire; illi in ſuas opes, in corpora, vitamque ius eſſe. Sordidioris

reuerentiæ humilitas Turcis, non eſt in ſuorum Ottomanorum ſceptrum. Cæteras quoque gentes ex ſuo genio æſtimant. Hoſpites, ſiue fortè, ſiue conſilio, in Moſcouiam aduectos, in idem iugum damnant, & ſeruire ſuo Principi volunt; ſi quos furtim abeuntes retraxerint, vt fugitiuos plectunt. Magnatibus, licet ipſi ſeruiunt, in minores ſuus faſtus eſt; & vulgus horũ maximè ſupercilium timet.

Fertur populus adeò literarum rudis eſſe, vt pauci inter illos vulgatiſſimas preces memoriâ teneant quibus Numen propitiamus. Bello quàm ocio aptiores; & plerumque in armis ſunt; ſiue quo Tartarorum impetum frangant, ſiue alio limite Polonos laceſſunt, repelluntue: Iſtâ quoque ætate ciuilibus odijs inter ſe certauerunt. Acies illis ex equitibus tota. pedite ideò vix vtuntur, quòd omnium bellorum momẽta in celeritate conſtituunt;

magno impetu vel impreſſionem adorti vel fugam. Sed vbi pauere incœperunt ad deſperationē quoque vertuntur. Adeò vt ex prælio fugientes, ſi aſſequitur hoſtis, nihil auſi repugnare, ita ſe victoribus dedant, vt nec mortem deprecentur. Caſtigandis furtis remiſſi ſunt: tamen prædones vltimò ſupplicio vlciſcuntur. Gens eſt cauta, nectendiſque fraudibus apta; Neque ignorant ideò mercatoribus ſe ſuſpectos; quos vt placabiliores habeant, interdum in mutuis commercijs aliam patriam ſibi fingunt. Perpotandi ſtudium acre eſt. & præter patrios potus ne quidem aduecta vina deſunt.

Vxoribus longa captiuitas, quas domi ſeriò continent, dignas quoque maioribus malis; adeò ſeruilibus ſupra fidem ingenijs demiſſas eſſe aiunt. Virorum in ſe beneuolentiam ex verberum numero æſtimant; nunquam melius ſuo iudicio

habitæ quàm cùm in ſæua ingenia inciderunt. Quidam è Germania in Moſcouiam migrauerat, vir è plebe, & ſi nomen in tantillâ re placet, Iordanes dicebatur. Hæſit ergo in illa regione; & cum ſibi eæ ſedes placerent, inde etiam duxit vxorem. Hanc cùm charam haberet, omnibuſque officijs mutuam gratiam affectaret, illa deiectis luminibus mæſta, crebrò in ſingultibus; & cęteris męrentis animi indicijs erat. Viro denique ſciſcitanti mæſticiæ cauſam; ſe enim nullis quod ſciret amicitiæ muneribus defuiſſe. quid tu, inquit mulier, tam egregiè fingis amorem? Num putas latere me quam tibi vilis ſim? ſimulque largos gemitus cœpit effundere. Ille attonitus, in amplexus mœrentem recepit, rogare perſeuerans, nunquid eam offendiſſet. peccauiſſe ſe forſitan, ſed culpam emendatione deleturum. Ad hæc illa, vbi autem ſunt verbera, in-

quit,quibus te amare docuiſti? hoc certè potiſſimùm pacto, maritorũ in vxores apud nos beneuolentia, & cura ſancitur. Hoc à Iordane audito, primùm ſtupor continuit riſum; mox vtroque vaneſcente, è re ſua eſſe putauit, vt vxorem eo modo haberet, quem ipſa præſcripſerat: nec multò poſt arripuit cædendæ mulieris cauſam, & illa fuſtibus mitigata, tum primùm bonâ fide amare & colere virum cœpit. Nec tenuit ille modum; ſed iam ſerior quàm miſera coniux optaſſet, ad extremum grandi ictu dicitur huius etiam crura, & ceruicem afflixiſſe.

GErmania, quà Baltico alluitur mari, Cimbricæ Cherſoneſo confinis eſt, paruoque maris diſcrimine cæteras Inſulas videt, quæ idem Cimbrorum regnum faciunt: hodie Daniam appellamus. inde breuis in Suediam traiectus eſt, cui ad Boream Noruegia ad-

iacet. Et hæ quidem regiones ſunt, ex quibus tantæ gentes, numero ſuo, victorijſq; celebratę, quodã turbine æſtu toti olim Europæ infuſæ ſunt. Inde Cimbri, Teutoneſque, inde Gotthi, Vandalique prorupere; per quos Italia, Lybia, Hiſpania, cum Galliç parte afflicta eſt. Recentioribus ſeculis quę inde coloniæ emigrabant Northmanni dicebantur, id eſt, homines à Septentrione venientes. Per hos diu occupata Britannia; in Gallijs plurima ferro igneque corrupta ſunt. ſed illic poſt varia diſcrimina pax placuit, & concedentibus Gallis Neuſtriam inſederunt, quam exinde vocauere Normanniam. Adeò nihil in Europâ intactum illis fuit; & omnibus formidabiles, etiam vulgò indomiti cenſebantur. Vndę tanta hodie multitudo, & velut fons gentium aruerit, incertum eſt. certè iam minus crebra in illis regionibus oppida, tantùmq; à mit-

tendis colonijs abſunt, vt cùm bella ingruerint externo milite vti conſueſcant. Crediderim barbaras gentes, cùm frugales ibi olim in inculto ſolo eſſent, ignaræque vitiorum, multâ ſobole increuiſſe. Et quoniam infelicitas terræ numeroſo populo alimenta negabat, ſæpe dimiſiſſe iuuentutem nouas ſedes quæſituram; cui ſe ſponte omnis ętatis homines applicabant; Nunc autem inſano commeſſandi bibendique vitio obruiſſe genitalem vim, nec habitatores niſi ſuis regionibus ſufficere poſſe. Illic Germania perpotandi ſtudio ſuperatur. Manè primùm excitati, ſtomachum leuant ingeſto calidiſſimo potu, quem ab ipſo vino igne exprimunt. Sic refectis, miſſa ad caput æſtuantis potionis caligo ſomni cupiditatem facit: breuis quies eſt, rurſuſq; ſecedunt ad potum. Vinum tunc bibunt, aut ſi quibus, vt vocant, ceruiſia placet. Quod inde

inde ſpatij ad medium diem eſt,negotijs datur. Tandem ad prandium conueniunt, quod vtique ſæpe non dubitant continuatis ſermonibus in cœnæ tempus extrahere: hinc vt plurimùm in thalamos deferuntur. Contumelias nec facere prompti, nec pati. datæ dexteræ fidem non violant. multa Germanicæ in his linguæ ſunt, ſed in moribus plura veſtigia.

Noruegiã rari incolæ tenent. Vt plurimũ venatione vitam tolerant: nullibi commodiores malis,aut nauium tabulatis arbores creſcunt. Gens eſt rudis, & apud multos veneficijs infamis. Aiunt venalem apud illos ventum eſſe, quem inde nauigaturi emant; Vlyſſis Æoliq; fabulam vero æquante prodigio. Diræ apud illos hyemes; & plerumque incautis infeſtæ. Torpens aër, remiſſo, ac penè nullo ſenſu, occupat corpus; ne antequam petieris intelligas te perire. Memo-

rabili exemplo huic peſti is ereptus eſt, quem Numen ad regnũ Britanniarũ deſtinauerat, tunc vnius Scotię Rex, Iacobus. Filiam Annam illi deſponderat Fredericus II. Cimbricæ Cherſoneſi Rex; Sed cùm illa in Scotiam veheretur, non ſemel in Noruegiam eiecta eſt, vi ſortiũ, maliſq; genijs ad Veneficę imperiũ vẽtos cientibus, quę aliquantò pòſt facinoris pœnas luit. Sed Rex interim amore & iuuentâ impatiens, ad coniugem deferri conſtituit; proueĉtáq; iam hyeme, illud mare glacie infame ingreſſus eſt. Cœlo & tempeſtatibus luĉtatum Noruegia excepit, nec multò pòſt quæ eum vexerat nauis velut in aridam delata, ita circunſtanti glacie immobilis hæſit. Res ad Iacobum delata eſt; ſtatimque libuit hoc inſolenti ſpeĉtaculo frui: quippe nulla ſuæ Britanniæ littora concretas vndas tenent. Sudum erat, neque portus ab hoſpitio Regis procul;

Proceſſit igitur, nec ſpirantibus ventis, nec acriter, vt videbatur inhorrente aëre; contemplatuſque pauliſper glacie ſtratum mare in thalamum rediјt, necdum aliquid de pernicie hyemis ſuſpicatus. Sed dum foco ſe admouet, ex circunſtantibus vnus, in dexteram Regis manum, vt fortè fit, intuens, aduertit vicinum pollici digitum cærulo & exangui liuore rubentem; perituſque cœli illius, ne tu, inquit, Rex, ad ignem acceſſeris. nocuit tibi aër, & digitum exanimauit: ſic iam affectum, peius ignis intempeſtiuo calore perdiderit. frigoris lues alio frigore pellenda eſt. Admiratus Rex primùm ſe læſum negat. quippe nullo doloris ſenſu tentatus. Sed non diu dubitauit, quin rectè moneretur. Nam ſtupebat rigens digitus, ſenſumque cum ſanguinis calore amiſerat. De remedio quærenti, referunt certam eſſe, & in promptu medicinam, cu-

ius ſe ſalubritas, breui quidem, ſed acerrimo dolore, inſinuet. Id pati oportere, niſi malit intercidere digitum tam noxiâ hyeme contactũ: Allatumque eſt vas ſubitò, plenum niue, non quidem ad ignem domitâ, ſed per ipſum triclinij teporem iam ſenſim diffluente. Illò Rex digitum inſerere ex præcepto incolarum monetur: ſubitoque ingens dolor per torpentes paulò antè articulos penè illius patientiam excuſſit. Remeantis in digitum ſenſus documentum primum fuit, quòd doleret. Eo modo Rex incolumis euaſit; admonitóque tam improuiſi mali facilior poſtea cautio fuit, vel certè medicina: quippe & paulò pòſt aurem dexterã equitantis eadem peſtis aduſſit.

CAPVT IX.

TVRCARVM ferum genus, & ad vrbium, artificiorum, ſcientiæ excidium natum, noſtris vitijs, quàm ſuâ virtute felicius fuit. Hæc publica Orbis lues, barbaro impetu, tum multitudine hominum, & auſterâ parendi diſciplinâ, inualuit. Primum illis à Scythiâ quam Tartariam appellamus, exordium. Hinc ſiue ſtipendiarij diffidentibus Perſis ad auxilium accerſiti ſunt, ſiue vltrò inopes patriæ campos reliquerunt, inuitati felicitate viciniæ; Ducis quem ſibi conſtituerunt auſpicium mirâ religione ſequuti ſunt. Huic ſe, ſuáque addixere; ſiue libertatem nunquã, viderant, ſiue vltrò proiecerunt. Nec in alijs

gentibus conſtantior in modeſtos & legitimos Principes fides, quàm illis in atrocẽ, cui ſe damnauerunt, Tyrannidem: niſi quòd tantæ reuerentiæ impetus ſenſim creditur iam torpere, ſub Principibus illo obſequio minus dignis. Nimijs quoque in populo animorum affectibus nunquam diu conſtantibus.

Per hos primùm correpta pars Aſiæ, quæ olim fluere delicijs dicebatur. Hinc ſub Amurathe in Europam, Ligurum ope remigioque tranſuectis, illa Græcia, illud Muſarum domicilium, conceſſit in prædam. Ipſi tamen durâ indole eluctati humanitatem, in maiorum feritate perſeuerant; prorſus vt intelligas ſub molli cœlo immania ingenia eſſe poſſe. Quandiu in Bithynia hæſerunt, aut in Thraciæ deinde littoribus, æmula hinc Gręcorum, hinc Trapezontinorum imperia, per quæ vinci oportebat niſi ipſi vincerent, accendebant ſæ-

ua ingenia, & tunc quodam primarum victoriarum ęſtu feruentia. Vbi pudendo nobis bello tantos hoſtes ſuſtulerunt, Conſtantinopolim à Mahumete captam habuere in præcipuum regni caput; deliniti ſitu vrbis, quæ Europæ Aſięq; faucibus hæret, & commoditate pulcherrimi portus, tum famâ Imperij, quod ibi multis ætatibus inclytum durauerat.

Quod in Oriente reliquum erat, vel à *Soldanno* tenebatur, qui Syriam, vicinaſque regiones, Ægypto addiderat; vel ſub Perſarum iure erat, terras quæ ad Euphrate ad Indiam latè iacent vno imperio iungentium. Perſa palàm Turcæ infeſtus, & de regni limitibus quotidiano odio belloque certabat, Vtrique cum Ægyptio fœdus erat; ſed viſus Selymo Turcæ Ægyptius id cum Perſa arctius & religioſius colere: Et hæc ſtatim cauſa armomorum. Nunquam tam breui bel-

lo parta maior victoria, ſpolijs, viris, terris; & quod eſt amplius, diuturnâ earum rerum quæ victæ ſunt poſſeſſione. quippe duobus iuſtis prælijs, vnoque tumultuario, omnes *Soldanni* regiones, opes, arma, in Selymum fortuna contulit. Hinc ille in Perſam grauior; Europæque ſimul imminens, noſtras opes faſtidioſè deſpicere. Sed à Syriâ cum triumpho redeuntem acer morbus oppreſſit, eodem illo loco vbi quondam in parentem Baiazetẽ acie certauerat; velut diris patriam vindictam repoſcentibus. Sed ſtatim Solymannus ipſo Patre acrior Pannoniam inuaſit. Raptâ Budâ, quæ Hungariæ caput eſt, auſus quoque Viennam Auſtriæ obſidione tentare.

Senſim tamen Bizantinæ deliciæ illorum Principum animos à noſtris cladibus auerterunt. At nos inteſtinis interim odijs, & æmulatione gentium fracti, non erubeſci-

mus pacis bellique momenta ab ijs expectare, in ipſos nihil ſponte audentes, contentique non laceſſi. adeò vt legatos, velut belli redemptores, & deprecatores fœderum, ad hos Bizantij Tyrannos dimittamus; quos illi ſiue ſuâ ſuperbiâ, ſiue religionibus noſtris offenſi, nullo colloquio, ac vix quidem conſpectu dignos putant. rati infra ſui imperij dignitatem, ſuos quoq; legatos ad mutuæ amicitiæ commercium in has oras deſtinare.

Cæterùm, vt tot victoriarum felicitas, maieſtatem Principis Turcæ penè ſuprà humani faſtigij cultus ſubuexit, ita ipſum populum, cuius manu, impetuque, partum Imperium (mirum dictu) videtur afflixiſſe. Nam adhuc humilibus Ottomanorũ Principũ rebus, cùm penè ſuam gentem, quantacunque tunc erat, in caſtris haberent, certè quicquid dignitatum prædarumque vellent diuidere,

ſpargendum in illos ipſos milites erat; nec alios præter hos Scythas habebant; quibus amicitiâ miſcerentur. Auctis nunc opibus, liberóque delectu, ex ſuis, domitiſue gentibus, quos malint ad Rempublicam admouere, à præcipuis honoribus arcent veteres illas ſtirpes, illorum militum nepotes, à quibus Ottomanica domus idipſũ cum imperio olim accepit, vt iam ingrata eſſe poſſit. Neſcias id faſtidio factum, an conſuetudine (quæ poſtquam inualuit, barbaris pro religione eſt) an ſecreto ad ſui regni ſecuritatẽ conſilio, quòd ingentes præfecturę,tribunalia,dignitates, non alijs permittũtur quàm ijs qui ex Chriſtianis parentibus nati ſunt. E Damaltia potiſſimùm, & Illyrico, de ſinu parentũ abrepti pueri, virgineſq;, in deſtinata Conſtantinopoli clauſtra ducuntur. Ibi ſacra parentũ, quæ vix infantes meminerunt, in vęſanas ſuperſtitiones

mutant, circumciſis genitalibus, & reuerentiâ in Mahumetem imbuti. Et hi cætus ex tam miſerabili rapinâ coäcti, Regi Turcæ pro ſeminario ducum, principumque ſunt, quibus corporis ſui cu ram, viréſq; imperij tradat. Hinc præterea ſpadones, ad intima deſtinati obſequia, ideoque non vile aut pudendum ibi genus. Hinc Reginæ, Pelliceſq; & ſemper tanto Regi regnaturæ poſt ſe ſobolis mater. Suas quoque amitas, & ſorores, ex illâ cohorte delectis nuptum dant; ſibi patrueles, & nepotes, daturis. Adeóque eſt in precio, de Turcicâ ſtirpe non naſci, vt ſumma in Imperio munera, quæ iſti ex Chriſtianis parentibus geniti tenent, in eorum liberos nuſquam tranſeant. Nec alia cauſa eſt, quàm quòd illos in legem rituſque Turcarum edidederunt. Et hoc illa gens patitur, ſuo quoque iudicio vilis.

Turcis enim ruſtica ac demiſſa

indoles; neque digna libertate quã non curant vindicare. Rudes animos ne vllâ ſcientiarum humanitate mitigent, Mahumetes lege cauit; quò facilius ignari componerentur in legis veſaniã quam pręſcripſit. Gregum, armentorumque, & ſupellectilis, præcipua illis cura; ædificia vix ad vſus, nedum ad cultum extruunt; ſiue adhuc Scythicæ originis memores, & vitæ in plauſtris errantis; ſiue quòd vnuſquiſque ſuum agrum precarij iure poſſidet; ad Principis nutum non fundos illos tantùm, ſed & prouinciam mutaturus. Principem ingenerato affectu mirè colunt; vmbrã hunc & effigiem Numinis vocant. In ea gente ſæuiſſimi, fædiuſque in Chriſtianorum odium intenti, non ſunt illi qui longâ maiorum ſerie in Turcis ſunt, ſed qui in eorum ritus à nobis defecere. cæteris mitius ingenium perhibetur; longè tamen à moribus noſtris eſſe. Venena non

alibi ingenioſius parantur ; & vix credibile, quantis artibus vim nocentium rerum exprimant, copulentque. nec aliter ſcilicet quàm per mirabiles aſtus, illâ lue quemquam tollant ; omnibus quò hanc mortem & effugere poſſint & tradere, in pari vitio calliditatem quęrentibus. Quis credat non guſtu, ſed nec tactu opus eſſe, leui aurâ hanc peſtem inſinuante, corruptiſq; vitalibus ne lentam quidem mortem inducente ? Nuper Alepenſem præfecturam emerat â gratioſis in Aulâ hominibus quidam ex illarum dignitatum candidatis. Vrbs eſt vix bidui itinere à Cilicio mari ſummota, Mercatorum frequentiâ, Orientiſque commercio grauis, vnde merces partim Euphrate, partim iumentis delatas accipit. Inde ſuis rectoribus ingentium opum cauſa, tam licenter in prouinciam graſſantibus, quàm profusè illam emunt. Hoc igitur homine

in præfecturam miſſo, alius maioribus donis ſollicitat fidem eorundam Optimatum, iubeturque illi priori ſuccedere, qui prouinciam vixdum libauerat. Is hoc nuncio celeriter amicorum fide perlato, vehementer, vt par erat, improuiſâ clade perculſus eſt; nec dum vllâ ſcilicet prædâ ambitum emptę prę-fecturæ repenſante. Igitur amicorum qui aderant conſilium aduocat, apud illos amiſſas opes deflet, perfidiamque aulæ queritur, tam fœdè venalem. Incertus conſilij erat, pareretne reuocantibus Conſtantinopolim litteris, an ſucceſſori armatam manum obijceret: audaciæ veniam à Bizantinis Proceribus nouis muneribus impetraturus; aut ſaltem publico ſuo decori, ſimulque domeſticæ rei, ſuperſtes non futurus. Inter has cogitationes furentem, anxiumque, ſeduxit fidiſſimus amicorum. monet ne quid temerè audeat. ſi reſtiterit

ad mandatam prouinciam venienti, id Regem pro defectione habiturum. Nullum in ſuâ gente atrocius crimen eſſe, quàm non modo violantis, ſed vel remorantis obſequium. Tutius, inquit, conſultum tibi volo. Accedenti æmulo etiam cum donis occurre; & ne tua benignitas ſit ſuſpecta, apud eum modeſtè quęrendum eſt, tuarum rerum ſpes hâc intempeſtiuâ ſucceſſione propemodum eſſe acciſas. Tamen nihil tibi antiquius, quàm parere. Accipiat ſanè prouinciam cui deſtinatus eſt; in amicitiæ quoque pignus illa munera, quæ hoſpitali comitate protuleris: ijs ſatis gratiam habiturum, ſi in Regiam redeunti litteras dederit, quibus ſignificet nihil te cunctatum imperium, ſtatim vt iuſſus es, vrbem, iura, prouinciam tradidiſſe. In tuis autem donis ſtrophiolum erit, inquit, quod habeo, multi operis, ſed nocentiſſimâ tabe perun-

ctum. Hoc ſi quaſi artificij venuſtatem monſtraturus ad illius vultus explicas, ſic vt vel minimo halitu perfundatur, ſpondeo, nunquam in Alepenſi vrbe regnabit. Vtitur ſagaciſſimi viri conſilio Præſes; longáque & multiplici pompâ exceptum ſucceſſorem in ædes deducit. Ibi inter inſidioſæ liberalitatis blandimenta euoluit fatale ſtrophiolum, auro & ſerico diſtinctum. Lætus hoſpes ſuæ mortis inſtrumentum aſpexit. Inde diuertunt ad cœnam. Sed hic fraudibus agens, ſimulabat primò ſe mane iter Bizantium verſus ingredi velle. Expreſſit itaque eâdem illâ nocte, literas ſuorum officiorum teſtes: Neque enim tam beneuolo deceſſori iſte miſer perfunctoriè indulgebat. Sic exactâ noctis parte ad quietem receſſum eſt. Primo mane nouus Præſes inſpirato per ſtrophioli auram veneno impar fuit. Iacebat in ſtrato exanimis; nec tam repen-

repentini caſus alijs cauſa patebat, quàm illis qui incautũ peremerant. Peracto facinore, veneficus Præſes Conſtantinopolim literas deſtinat, tam illas quibus ſucceſſor ſignificabat vt prolixâ benenolentia eſſet exceptus; quam alias à ſe, eiuſdem ſucceſſoris interitum nunciaturas, oranteſque nunc ſaltem imperium ſibi,& prouinciam prorogari. Nec id ægrè impetrauit, tanto ſceleri felicitatem indulgente fortunâ. Ex hoc ſæuo, & in flagitium mirabili aſtu, non plus ſtudium venenorum, miſerabili ſubtilitate excultum, ſuſpexeris, quàm corruptos in eâ gente mores; venundatos magiſtratibus populos, fas æquumque infra pecuniam poſitũ, & cætera vltimæ tyrannidis mala. Vix ambitus, aut repetundarum actio; viles magnatibus iniuriæ, ac penè indignæ vindicari, quibus vulgus affligitur, diuturnitate ſeruitutis, & inſtitutione parentum,

non auſum aſpernari tam deiectæ ſortis cladem.

Non aliud in Turcis magis mirer, quàm quòd homines immortalitatem animorũ tam conſtanter aſſerentes, vt his inde vilior hæc vita ſit, ſibi eorum flagitiorum licentiam faciant, quæ etiam abſque lege natura refugiat. Tamen in egenorum ac hoſpitum opem multorum animi illic effuſi ſunt; Ad hæc humanæ miſerationis opera paſſim ædes extructæ, in quas ægri aut feſſi diuertant; ibique conſtitutæ priuatorum teſtamentis, & publico ſumptu, opes. Nos etiam, quanquam canes & credunt & vocant, non arcent à tanti beneficij humanitate. Ingens in parentes reuerentia; & ſi quando moleſti ſint, plus recordatio dati ſpiritus, quàm acerbitas iniuriæ valet. Multi cibi gens, & plus curando corpori intenta quàm animo.

Omnis autem libidinis quâ ſunt

infames, minor his ipſis culpa quã fœdo Mahumeti, has cupiditates maximè innatas mortalibus, ſed Numinis pudoriſque vinculis aſtri-ctas, ſuâ lege exoluenti: Ita allicere placuit militarem quidem populum, ſed, vt in Oriente,ad voluptates molliorem. Inde his vitijs, tanquam conceſſâ remiſſione, exercentur; miſerabili virtutis inſcitiâ. Neque abeſt à libidine crudelitas, ſaltem in Principe,tam ſuorum ſibi ſanguinem quàm opes vindicante. Conſtantinopolim Rex Turca obibat, in proximos agros venatione decretâ, cùm ad militis fores adoleſcentulũ videt impudicè fra-ctis oculis vibrantem. Accenſa teterrimi Principis libido eſt, rapíque, & in regiam duci iubet. At miles, qui puero aſſueuerat, reuerentiam amore vincente, non dubitauit pro ſcorto opponere ſuum pectus, ſtrictoque gladio irruentes miniſtros ſubmouere. Sed quid

vnus in multitudinem poſſet? Ipſe Princeps, ad omnem ſuorum contumaciam tam peruicacis iræ, tamen hanc amantis violentiam in crimen non duxit; Illum quoque, tanquam in precium abrepti pueri, ruſtico prædio donat; & ſtipendium iubet augeri. Neque mora, viliſſimi ſcorti amore Rex flagrare, nec tantùm in delicijs habere; ſed & in ambitioſæ amicitiæ locum. Quod miles cùm audiret,eum olim ſibi chariſſimum aſpicere inter tantos honores concupijt. Donis itaque ac precibus euicit à cuſtodibus qui ſtabant ad fores, vt cùm Rex in hortis veſceretur, clàm & à Satellitum tergo ipſum accumbentem, ſimulque adoleſcentulum intueretur (nam & is ſolebat regijs conuiuijs adhiberi.) Conſtituto tempore adeſt. Iacebat Rex in tapetibus,patrio more; neque procul impuriſſimũ ſcortũ, & nimio impudicitiæ precio iam ſuperbum.

Inter hæc miles incautius fortè prodire, ſic vt à puero conſpiceretur; qui veteris obſequij memor, ſtatim ad ipſum curſu defertur, amplexæque dexteræ oſculum ponit. Princeps in redeuntem inſiliens, fronte oculiſque furore ardentibus, interrogat quò vecors & infidus diuertiſſet. At ille, ad priorem, inquit, herum, Rex, quem à me ſaltem oportuit ſalutari. Haud mora, Rex æmulatione inſaniens, breui ferro quo erat accinctus ſui amatoris perfodit pectus. Sed vt labentem vidit, ſequutus in terram, ſuo ſinu vulnus fouit, ingemuitq; morienti. Iuſſus ſtatim miles mori; ſiue quòd prodire in vetitum locum auſus, ſiue quaſi tanti doloris Principi cauſa; ſed ille inter tumultum elapſus, ipſo fauore ſatellitum euaſit; latebris, & ſuorum ſilentio tectus, donec Princeps mitigaretur. Adeò nullius amicitiæ nexus tuti ſunt à tyrannide tam atroci,

nec incolumitatem ſuam tantùm, ſed & voluptates, ſupra vitam ſuorum ciuium æſtimante.

Arma autem, iam ceſſantibus Principibus, ſub quorum aſpectu ingens militum audacia erat, modicis in eâ gente ſtudijs, nec ex parentum impetu, culta ſunt. Prætoriani in vrbe regiâ, quos Ianiſſarios vocant, deſueti iamdudũ vero puluere exerceri; in ocio & ciuilibus delicijs ad turbidam ſed ignauam audaciam inſtituuntur. Hinc ſoluendæ diſciplinæ initium, ſuperbis militibus, nec laborem, nec felicitatem pati idoneis. Non alijs vitijs olim euerſi ſub ſuâ mole Romani iacuerunt. Et illud fortè Imperium, iam deficientibus ventis quibus altè intumuit, ſuo pondere vitijſque obruetur. Illi tamen qui Ægypto præſident, maximè ad Memphim collocati, veteris militię decus cum ingenti laude obtinent; ſcilicet ab aulâ ſemoti, arcendiſque

prædantium manibus, qui de montium iugis erumpunt in vallem, in quotidianos labores exerciti. Sed in fugientium latronum agmen fortes, tantumque aſſueti inſtare cedentibus; ſi in noſtrorum hominum robur inciderent, fortaſſe equorum celeritate quâ præſtant, ad ſalutem non prælium vterentur.

Sagittarum, quæ pręcipua Turcis vis, iam neglectus ille vſus qui olim formidabilis Orbi fuit. credo, quia ſine longo ſudore, corporiſque ad laborem obſequio, ad hanc artem perueniri non poteſt; & hodie milites fracti ocio, & languente diſciplinâ, tanti non emunt fortes eſſe. Breues arcus ſunt, inflectique niſi à peritis difficiles; cæterùm multo maiore impetu tela expellunt, quàm quo machinæ noſtræ plombeas glandes eijciunt. Vidimus quidẽ (& fidẽ oculis noſtris tardè habuimus) chalybẽ tres

digitos altum ab exiguâ ſagitt
permitti; nec minoris prodigi
iuit, delumbatum ferro telum i
modicæ arboris truncum arcu im
pelli, & vtrinque defigere. Han
autem clariſſimo apud nos viro
cum Conſtantinopoli eſſet, tradid
Solymanni veteris miles, confeſſu
illa autem interire ſuorũ ſocordiâ
vix tres eſſe in tam vaſto Imper
quibus curæ fuerit hanc maioru
fortitudinem in ſe producere: ca
mos leues arcus, nec alijs quà
lens armaturæ hominibus eſſe
mendos.

Quòd ſi Numinis beneficio,
illorum vitijs vti vellemus, qu
hac tempeſtate facilius quàm
mus extorquere prouinc
barâ gente, ſummo
quem pro forti
diſcente? H
ſere

cti; hoc noſtri quoque ritus, & templa, quæ veſani deleuere; hoc de illorum Imperio deiecta humanitas; terræque olim cultiſſimæ, nunc velut informes, nec in ſui decoris honeſtatem, niſi noſtris auxilijs, rediture. Quòd ſi quem moueant experta toties arma, fruſtraq; exhauſtæ diuitiæ, dum noſtri maiores à Sarracenorũ impetu Syriam, Palęſtinam, Ægyptum, contendunt vindicare, in Turcas etiam ingentibus ſæpe copijs mouentes; cogitet, eos magis æmulatione inter ſe, quàm hoſtibus illis victos.
Vt omiſerin [illegible] cipes Græcos,
ſemper [illegible] ibus ab Occi-
den [illegible] toties ipſi inu-
til [illegible] s im [illegible] tus in
[illegible] np [illegible] Non
[illegible] e [illegible] oſtri
[illegible] er [illegible] qui-
[illegible] ſe [illegible] cla-
[illegible] d [illegible] cau-
[illegible] An-

glorumque, in eiuſmodi bellis funeſta diſſidia. Richardus I. Rex Angliæ, cui ex leonis corde cognomen eſt, in Syriam exercitũ duxerat, vltuſque iniurias quas Cyprij intulerant, ad vltimos metus Soldannum adegerat, iam Hieroſolyma tradere, & ſic cum Chriſtianis paciſci cogitantem; Cùm ecce Gallorũ Rex Philippus, quem Auguſtum appellarunt, reuerſus & ipſe à Syria, & Richardo infeſtus, cum exercitu in Normanniam mouet (hæc tunc Anglici iuris erat) & oppida adortus, quędam vi capit, alia metu aut factione ſubigit. Sic Richardum, tunc publicis Orbis rebus intentum, ad rerum ſuarum tutelam in Europam reuocauit; & tunc Sarraceni Gallorum manibus Chriſtiano exercitui erepti ſunt; qui poſtea Anglis quoque beneficium debuerunt. Quippe vix ſeculũ inde effluxerat, cùm Philippus cui cognomen Valeſio, Francorũ Rex,

omni regni ſui mole ad hæc bella tranſmarinæ pietatis conuerſus eſt. Aderant in auxiliũ, Nauarræ Rex, Arragoniæ, atque Bohemiæ, multique præterea mortales, quos rei magnitudo, ſanctitaſque coëgerat. Iam in anchoris claſſis ſtabat quæ quadraginta armatorum millia veheret. Trium annorum commeatus addebantur. Exercitus terrâ iturus trecentorum millium erat. Sed tam grauem apparatum, tantamque ſpem mundi, interuertit Eduardus. III. Angliæ Rex, tunc primùm Franciæ ſceptrũ, tanquam matris Iſabellæ hæreditatem, aggreſſus vindicare. Sic in noſtra viſcera acti ſumus; & à nobis ſuperati, triumphos Sarracenis Turciſque conceſſimus.

Triſtiſſimi quidem hi caſus; ſed illorum ingens ſolatium, nobis adhuc vires eſſe eruendo illi barbarorum Imperio; ac nequidem coniurationem noſtrorum Principum in

hoc quæri: Plures ex illis eſſe, qui ſoli huic victoriæ ſufficere poſſint. Non enim innumero exercitu opus eſt, non velis immenſũ mare tegentibus. Vir inſignis iudicij, animique, & iam longiſſimo vſu rerũ Turcicarũ peritus, ſuo Regi ſpondere non dubitat, ſi ſibi claſſis detur, triginta millium exercitu impoſito, in biennium ſtipendia, in annum comeatus, ſe eo tempore Peloponneſum, Eubœam, magnãque Achaiæoram, in illius ditionem redacturum. Ni fecerit, idem exercitus qui ſibi committetur decepti Regis exigat pœnas; vindicetq; atrociſſimâ morte temeritatẽ irritæ ſponſionis. Eandem ſpem victoriæ, penè nec tanto ſumptu, auſus maximo Regi ante aliquot annos dare eximius belli dux, opibuſque & ſanguine dignus cui tanta expeditio crederetur. Sed mors illius conſilia occupauit, incertum an veneno maturata. Vtriq; cauſa

ſperandi, ex noſtrorum militum robore, bellique diſciplinâ, tum ex Chriſtianorum numero, atque votis, noſtra arma illuc ad ſe vocantium; denique ex languentibus Turcis, qui fortitudinis famam non alio iure obtinent, quàm ob maiorum ſuorum nondum expirantem memoriam. Sed aiebant iſti Duces, in ipſius hoſtis ſinum iaciendam hanc facem, non tutandis limitibus ſtandum, in quibus ſummmm victoriç præmium eſt, hoſtem à Patriâ ſubmouere, mox ſæuius rediturum; victis autem, & ſua, & patriæ captiuitas imminet. Ideóque volebant non in Pannoniâ nos hærere, ſed ingenti procurſu in mediâ Græciâ, Thraciaue, caſtra metiri. Hanc in bellis inferendis rationem, plerique veterum iniuere. Sic in Italiâ Hannibal vincebat Carthagini; Sic Romanis in Africâ Scipio; ſic denique ipſi Turcæ quas gentes nunc obtinent, armis in earum

prouincias prolatis domuerunt. Neque Galliam Franci, neq; Normanni maiorem Britanniam, lento bello, remotóque, velut à limine ſalutauerunt. In ipſas Prouincias irrupere; etiam ante victoriam penè occupatâ mercede victoriæ.

Quid quòd multa, quæ iam ſunt ad hæc bella adiumenta, noſtris maioribus defuerunt? Hoſtem ad extrema Orientis quærebant, tunc primo victoriarũ æſtu feruentem, quem hodie in ipſo Pannoniæ ſinu, & in aduerſo Italiæ littore ſtatim inuenias; ſciaſque, plenâ, & mox receſſurâ fortunâ ſeneſcere, vel ideò quòd non augeſcit. Patrum quoque noſtrorum erroribus edocti, ea ipſa quæ in illis expeditionibus peccauerunt, habebimus in melioris diſciplinæ cautionem.

Nunc etiam vrget hoſtis, vt penè in hoc tantum deliberare liceat, perdere malimus, an vinci. Iuuenis Achmetus, qui hodie tyrannide

potitur, ad bellum reſpexit, & Tranſiluaniæ imminet. Siue laſſus ſuo ocio animum ad hanc expeditionem adiecit, ſiue apud ſuos reuerentiam paraturus, ingens inde rerum noſtrarũ diſcrimen eſt; cùm languens apud illos militia his ſtimulis exſuſcitari poſſit, & Princeps hactenus inter voluptates ſegnis ſolicitari victoriarum guſtu, atque inde acrius in noſtram perniciem ardere. Aiunt Carolum, qui vltimus Ducum Burgundici nominis fuit, primam partem egiſſe iuuentutis non expertem modò armorum, ſed & maximè quietis ſtudioſam; mox Galliâ flagrante eo bello cui publici boni titulus fuit, adeò in contrarios motus verſum, vt exinde nullum vitæ tempus habuerit quo à militaribus conſilijs vacaret. Abſit in eoſdem impetus hic Achmetus conſurgat; ſed quis in tanto periculo non præſtabilius credat arma mouere, dum illi nondũ

veterum excuſſerunt, quàm expectare, vt vſu, & victorijs graues, à mediâ (quod abſit) Italiâ, atque Germaniâ, nobis ad vnam ſeruitutem ferale ſignum tollant? Quòd ſi Achmetum ſua luxuries reuocabit ad ocium, non à nobis extruſum, non in ſuis penatibus arma noſtra audientem, certè hanc penè turpem, pudendamque ſalutem, fortunæ debebimus, non virtuti.

A Turcis ad Iudæos abire hîc liceat; vel ideò, quòd poſt Turcas illis ſumus. A Iudæo percunctati, de quibus melius ſentiret, Chriſtianis an Turcis, fuit quo frontem hominis miraremur. In nos enim, inter quos erat, vix auſus inclementer dicere, tamen ſenſum non preſſit; & certè, inquit, Turcæ ſaltem genitalia circuncidunt. Gens eſt vagis erroribus diſſipata; nullius prouinciæ potens; acris cogendis opibus, ad omnem mercaturam ſtrenua, & per fænoris flagitium

flagitium diues. Vbicunque ſit, ſeruit; & iam domitos animos, quondam ad libertatem tam acres, huic ſorti aſſuefecit. Mores paſſim miſcuerunt, & ſuæ indoli, cui cum peruicaciâ adhærent, addunt regionis ſpiritum in quâ naſcuntur. Pertinax illis ſuperſtitionis ingenium, & vix in noſtram pietatem, quantumcunque ſimulent, ſyncerè mutabile. Eorum corpora olere non ſine argumento vulgatum eſt. Fœda quippe in ipſorum domibus, veſtibuſque, incuria eſt, & neſcio quid inſolens exhalat. In ſummis diuitijs non augent corporis cultum; ſiue noſtram inuidiam reueriti, ſiue inter ſe amantes paritatem. Magnum ſeruitutis argumentum eſt, quòd nec arma, nec fundos, poſſidere conceſſum ſit. Rectè vires adimuntur hoſtili populo, & nos peius, ſi polleret, mulctaretur.

Iam verò enumeratis populis,

& veluti ad cenſurã vocatis, quorũ animos moreſque cognoſcere ijs prodeſt, qui in publicâ luce interq; homines victuri ſunt: Ad varia ingeniorũ genera,& affectus veniendum eſt; qui vt vnam aliquam nationem veluti ſuo iure non poſſident, ita per omnes gentes vagi, multiſque vbique hominibus inſidentes, virtutibus vitijſque aut ſemina aut alimenta ſuppeditant.

CAPVT X.

VEluti ſub ijs ſyderibus, quæ multo frigore, humentíue aëre,ſolent candidos cæcioſque populos educare,nonnulli haud ſecus quàm in viciniâ Solis fuſco vultu inumbrantur; In ijs autem plagis quæ nimio Sole flagrantes plerumque

ſpiſſiori ſanguine ſubiectas gentes tingunt, quorundam hominum candor à patriâ ferrugine recedit; Ita in humanis populis quædam aſperæ mentes rigent; aliæ de patriâ barbarie nihil habent; craſſæ aliquæ in tenui cœlo mentes, tenueſque in opaco: Nec vlla eſt regio, tam proſperis, aut malignis illuſtrata ſyderibus, quæ non omnium vitiorum examen, ſimulque virtutum, in ſuis alumnis exceperit. Quippe ſingulis mortalibus prętet patriæ ſuæ indolem adhuc proprium aliquid Natura conceſſit; prorſuſque ingenti miraculo, per tot ſecula, & nomina populorum, vnicuique hominum ſua lineamenta inuênit; quæ tàm frontis quàm animi habitum, à reliquorum corporum, mentiumque ſimilitudine diſtinguerent. Hunc illius mirabilem ludum, tot hominũ affectibus animiſque variatum, haud quis facilius cogitando aſſequetur, quàm

pictor ſuis tabulis omnium corporum ſpecies atque formas incluſerit. Licet tamen, tanquam eminentes in condenſis ſyluis arbores, præcipua ingeniorũ & affectuum genera intueri, quibus homines agi ſolent, ac propemodum componi; ſimulque à cæteris inſigni diſcrimine ſeparari. Neque ſuperflua cogitatio erit eo modo percenſentis diuerſiſſimas hominum claſſes; in quibus ſe vnuſquiſque inueniet; & qualis eſſe velit, aut timeat, tanquam ex ſequeſtrâ & alienâ imagine, deprehendet. Ac præterea cùm nullius ingenij ſpecies, tam lubrico, aut vicino veſtigio in vitia propendeat, quæ non facilè prudentiæ habenis intra rectum flecti poſſit; Nihil quoque tam cognatum virtutibus, quod non prauitas vtentium corrumpat; iuuabit affectus, impetuſque mortalium ſuis bonis maliſque ſtipatos contemplari, & quatenus aut noceant aut proſint

veſtigare; ne deinde aliquos immodicè laudemus, vel ſupra fas & æquum auerſemur.

Igitur mortalium ingenia recenſenti, ſtatim occurrent extemporaneæ ſubtilitatis homines; illi ſcilicet qui quoties loqui placet, ſubitâ ac plerunque feſtiuâ oratione per ſuſceptum argumentũ decurrunt. Hi ſi iuſto pondere, vt ſolet, deſtituuntur, nec ſtudio eloquentes, nec ſapientes conſilio; ſed tum demum cùm loquuntur, roganturque, Philoſophi, aut Oratores facti; poſſunt vno precio cum mercibus æſtimari, quæ per ſe inanes ipſo fuco artificij imponunt. Eorum duo genera inuenias. quidam in priuatis, & conciſis ſermonibus regnant, breui nitidóque acumine, & ſemper veluti in aliorum ineptiam intento. Alij propius ad eloquentiæ dignitatem perueniunt, quandocunque placuerit, ſtatim torrente ingenio, publicè, aut inter ſuos di-

ἀuri ; rerum omnium quas vide- rint, legerintue, opportunâ ſube- unte memoriâ. Vtrorumq; prom- ptos ac faciles impetus mirantur non modò imperiti, ſed & inter- dum qui meliori eruditione imbu- untur; dum ab eiuſmodi ingenijs multos iocos atque ſententias vi- dent facilè ac veluti temerè effun- di, quas ipſi non niſi anxio & ſeue- ro labore poſſent exprimere. Nam quid illis hominibus (vt ab il- lis ſcilicet ordiamur) quorum bre- uis vicaxque procacitas eminet, magis putes ad induſtriæ ſimulque leporis imaginem factum ? Quid elegantius, quàm ad omne argu- mentum ſententiolã habere ? quid vrbanius, quàm omnium dicta, fa- ctáque, excipere improuiſis ſalibus, vel prudentiâ, quæ facilis, & nata ſub manu, ipſâ celeritate placet ? Huic venuſtati ſi accedit corporis gratia, vel hominis dignitas, & præ- ter hæc non immodica ſed ſecura

audacia, regnabit vbique illa iocatio, his etiam non ingrata quos laceſſet, & veram exactamque ſapientiam, in egregijs, ſed tardis hominibus, ſuo ſtrepitu obruet. Sed hæc loquendi felicitas frequenter ſuis morbis infeſta eſt. Tolle illos de priuato conſortio, & à ſubitis fractiſque ſententijs, id eſt, à velitatione prudentiæ, deduc in certamen prolixæ rationis; tum ſterilitatem egenarum mentium, nec ſufficientium ad veram longamq; ſapientiam, haud dubiè contemnes. Quòd ſi & illa, quæ in ijs miraris, dicta conciſa, & veluti breui fulgure micantia, ſcriberentur, vt non abrepto & intercepto animo ſimul incidant atque effugiant, ſed ad maturam iudicij ſeueritatem exigi poſſint, quàm ſæpe inania aut inepta viderentur, quæ nunc inani præiudicio, & lepore celeritatis fallunt? In ijs igitur hominibus, non altum & perenne in-

genij flumen, ſed Naturæ impetus aliquis, quæ vt exiguas aquas ſi in ſublimi natæ ſunt, & iniquâ tellure opprimuntur, quò anguſticr eſt exitus,eò maiori niſu in altum propellit; ita ſcintillas ſapientiæ ſtatim niſi excipiantur expiraturas, magis viuo & ſonoro ſtrepitu laxat de cuſtodiâ paruarum mentium, & in hanc tantùm abortiuam ſapientiam felicium.

Alij autem quibus ita in prolixam eloquentiam fuſa vbertas eſt, vt per inexhauſtum ſpiritum verba vtique & ſententiæ ſufficiant, clari quidem apud populũ eſſe ſolent, ſi inter publicos cœtus in foro templiſue audiantur. Grati quoque in priuato vſu vitæ, ſi tam poſſint tacere quàm loqui. Sed cùm omnia animalia id quo potiſſimum valent, arcano impetu ſentiant, & eo vti ament, tum iſti maximè ſua eloquentia delectati, quâ vnâ inſignes ſunt, haud facilè modum tenent,

quamcunque rem dicendi libido rapuerit; vt mirari iure poſſis, in tantâ imprudentiâ tam commodè dici poſſe. Solutis deinde colloquijs, quæ importunè produxere, cùm illos quos loquendo fatigauerunt lætæ & porrectæ frontis vident, non cogitant ab intempeſtiuæ orationis faſtidio dimiſſos gaudere, ſed vt perfuſos magnificâ voluptate, eo omine ſinunt abire, vt ſi in ſe rurſus inciderint, de eodem cibo guſtent. Amplæ hæ mentes, & ſponte naturæ per omniū penè rerum ſeriem patentes; non tamen exactæ, neque tinctæ, aut imbutæ, ſed ſingula præcipiti curſu libantes. Et vt Echo neque poſtremas quas acceperit voces tenere, neque quidquam vlterius ſuo ingenio loqui poteſt: Ita iſti omnium rerum ſcientiarumque primas ſpecies ſibi à capaci Natura ſubiectas, facillimè, ac penè nec cogitantes, admittunt; aliquid autem amplius

atque exactius in earundem rerum ſtudijs aut facere aut velle vix poſſunt. Ingens quidem argumentum eſſe crediderim, non iudicio animi, ſed impetu, & veluti fortunâ, tantam rerum copiam, ac indigeſtam venuſtatem ab ijs produci; quòd omnino de quacunque re ſermonē inſtituerint, illa pari vbertate huic verborum & ſententiarum pompæ ſufficiet. Vt verò aliquid memoria in ipſo orationis curſu ſubiecerit, ad hoc illico diuertunt, indeque quoq; in aliam, vt fortè inciderit, partem; tandemque per diuerſa capita diffuſi, non ſæpe originis meminerunt, vnde vniuerſus ſermo defluxerit.

Ergo iſti vagis animis, nec in certam rem definitis, non ſummam modò illam, ſed & vulgarem inter mortales prudentiam, plerumque non vident. Quidam ſui ipſius immodici laudatores; alij nec amicos, nec ſeipſos, ijs officijs iuuan-

tes, in quibus ſedulus labor, vniq; negocio inhærens, aptandus eſt; leues plerique, & vt paſſim prouolantibus rebus varij, ita nec à ſententijs, quas videntur imbuiſſe, in alias tranſire difficiles. Tamen, vt maximam ſpeciem habent cultæ indolis, & per omnes ſcientias adornatæ, plerunque ad rem & famam promouentes debita vni ſapientiæ bona occupant. Maximè, ſi vt vim ſuam intelligunt, ita & vitia non ignorent. habilique velut fuco ſe tegant, ne cui, ſaltem è vulgo, ſit aditus ad næuorum ſuorum contemplationem. Id autem potiſſimum aſſequentur, ſi in loquendo ſibi imperent, neque ſinant euagari ſubitas cupiditates, & quoniam vt aptiſſimo ad omnia condimento ita eloquentiâ omnia auribus conciliantur, varios ſermones cum varijs callido delectu inſtituant, ſemperque eius generis quo audientibus poſſint imponere: nimirum a-

pud militares viros,aut ignaros ve-
tuſtatis, de diuinis rebus agant, de
ritibus antiquorum, de populorũ
gentiumque origine; & ſi quid eſt
præterea in ſcientijs curioſâ venu-
ſtate ſpectabile: Cum ijs quos lich-
ni vmbræque Scholarum rudiores
ad ciuilis gubernationis diſciplinas
faciunt,de populorum & Imperio-
rum fatis, de Principum genio,
diſputent. Neminem denique in
ſuâ arte laceſſant. Neque enim in-
gratum, in ſociandis interdum
ſermonibus ad res ijs qui audiunt
alienas,aut ignotas,diuertere; præ-
ſertim cùm & noua nos delectent,
& de ijs quæ neſcimus quædam nos
altior opinio, & reuerentiæ plena
ſubeat; Minus periculi iſtis orato-
ribus erit, vbi cùm humili & an-
guſto animorum genere agent, cui
omnia quæ audaci lætâque facun-
dia effunduntur, tanquam ſacræ &
per Oracula editæ voces, placent.
Igitur has vbiq; partes ſuſcipiant

quas ex audientium ſorte ad ſuam famã eſſe crediderint. Quod quidem ideo facilius poterunt,quia adeo diffuſa ingenia per cunctas ſcientias atque artes erudiri ita poſſunt, Natura præeunte, & modico fortè vſu,vt de rebus omnibus non ineptè loquantur; cum tamen ſingula magis non ignorent quàm teneant.

Scribere autem eiuſmodi Oratori tam arduum erit, & plerunq; ad famam exitiabile, quàm facilè & venuſtum eſt loqui. Raró enim illi ſpontaneæ eloquentiæ additur vis iudicij, quæ ſtilum perenni gratiâ ad poſteritatem deducat. Quippe promptus, & penè turbulentus animus, vbi in ocio, qui ſcribentibus datur, ſeipſum recognoſcit, ipsâ rerum quæ occurrunt multitudine oneratus, & confuſus, diuitijs ſuis premitur; nec ſcribere quæ inuenit omnia, nec quæ potiora ſunt eligere poteſt. Denique tam

diuerſa eſt à loquendo ſcribendi ratio, tamque alij nerui, vt qui robuſtâ facundiâ aſſueuerat quacunque liberet decurrere; iam in ipsâ ſcriptione euanidos moliatur, & veluti in ſomnijs ictus. Cæci tamen, ſuâque & aliorum adulatione corrupti, nonnunquam gloriam eloquentiâ quæſitam ſcribendi cupiditate deſtruunt. Multò magis è re ſua facturi, ſi longam ſpem ſuarum ſcriptionum facere Orbi poſſint; nunquam autem editis libris in famæ periculum venire.

His cautionibus, ille viuax & per omnia diſſipatus animus ſubducet imbecillitatem ſuam oculis populi; & in ſpeciem ſapientiæ aſſurget; ſiue ſe regere ipſum poſſit (quod vtique frequenter non videas) ſiue ſaltem conſilij patiens ſuadentibus amicis acquieſcet; vt qui primâ vini caligine domiti adhuc ſciunt nō ſe ſapere, nec monitis familiarium, peruicaci ſui fiduciâ, obſiſtunt.

Ex aduerſo eiuſmodi hominum, eſt aliud genus primâ fronte tàm à ſpecie ſuæ virtutis alienum, quàm iſti eloquentes à vitiorum in quæ nati ſunt imagine recedunt. Hi igitur, cùm ſubitò loquendum eſt, tardam ægriuſue ſequentem orationem habent, hærentque ſępiſſimè blandimentis laceſſiti, vel iocis, quæ ſubiti & expediti ingenij homines in quotidianis colloquijs tanquam leuia tela contorquent. Neque autem ſola verba ægrè expediunt; ſed ſicubi etiam dicenda ſententia, quærunt quid ſentiant, neque ſtatim inueniunt. Verùm aduocato animo, & in ſeſe ad meditandum reducto, in rerum & negociorum vim idoneâ ſubtilitate penetrant; verba quibus vtantur apta concipiunt. Vis in illis recondita, vtileſque, & veræ, non fucatę, & ex ſcholis vmbratiles ſententiæ; & ſi eruditio ipſis acceſſit, vſuſque ſcribendi, plerunque digniſſimæ

pictor ſuis tabulis omnium corporum ſpecies atque formas incluſerit. Licet tamen, tanquam eminentes in condenſis ſyluis arbores, præcipua ingenioru & affectuum genera intueri, quibus homines agi ſolent, ac propemodum componi; ſimulque à cæteris inſigni diſcrimine ſeparari. Neque ſuperflua cogitatio erit eo modo percenſentis diuerſiſſimas hominum claſſes; in quibus ſe vnuſquiſque inueniet, & qualis eſſe velit, aut timeat, tanquam ex ſequeſtrâ & alienâ imagine, deprehendet. Ac præterea cùm nullius ingenij ſpecies, tam lubrico, aut vicino veſtigio in vitia propendeat, quæ non facilè prudentiæ habenis intra rectum flecti poſſit; Nihil quoque tam cognatum virtutibus, quod non prauitas vtentium corrumpat; iuuabit affectus, impetuſque mortalium ſuis bonis maliſque ſtipatos contemplari, & quatenus aut noceant aut proſint

veſtigare ; ne deinde aliquos immodicè laudemus, vel ſupra fas & æquum auerſemur.

Igitur mortalium ingenia recenſenti, ſtatim occurrent extemporaneæ ſubtilitatis homines ; illi ſcilicet qui quoties loqui placet, ſubitâ ac plerunque feſtiuâ oratione per ſuſceptum argumentũ decurrunt. Hi ſi iuſto pondere, vt ſolet, deſtituuntur, nec ſtudio eloquentes, nec ſapientes conſilio ; ſed tum demum cùm loquuntur, roganturque, Philoſophi, aut Oratores facti; poſſunt vno precio cum mercibus æſtimari, quæ per ſe inanes ipſo fuco artificij imponunt. Eorum duo genera inuenias. quidam in priuatis, & conciſis ſermonibus regnant, breui nitidóque acumine, & ſemper veluti in aliorum ineptiam intento. Alij propius ad eloquentiæ dignitatem perueniunt, quandocunque placuerit, ſtatim torrente ingenio, publicè, aut inter ſuos di-

ſturi; rerum omnium quas viderint, legerintue, opportunâ ſubeunte memoriâ. Vtrorumq; promptos ac faciles impetus mirantur non modò imperiti, ſed & interdum qui meliori eruditione imbuuntur; dum ab eiuſmodi ingenijs multos iocos atque ſententias vident facilè ac veluti temerè effundi, quas ipſi non niſi anxio & ſeuero labore poſſent exprimere. Nam quid illis hominibus (vt ab illis ſcilicet ordiamur) quorum breuis vicaxque procacitas eminet, magis putes ad induſtriæ ſimulque leporis imaginem factum? Quid elegantius, quàm ad omne argumentum ſententiolã habere? quid vrbanius, quàm omnium dicta, factáque, excipere improuiſis ſalibus, vel prudentiâ, quæ facilis, & nata ſub manu, ipſâ celeritate placet? Huic venuſtati ſi accedit corporis gratia, vel hominis dignitas, & præter hæc non immodica ſed ſecura

audacia, regnabit vbique illa iocatio, his etiam non ingrata quos laceſſet, & veram exactamque ſapientiam, in egregijs, ſed tardis hominibus, ſuo ſtrepitu obruet. Sed hæc loquendi felicitas frequenter ſuis morbis infeſta eſt. Tolle illos de priuato conſortio, & à ſubitis fractiſque ſententijs, id eſt, à velitatione prudentiæ, deduc in certamen prolixæ rationis; tum ſterilitatem egenarum mentium, nec ſufficientium ad veram longamq; ſapientiam, haud dubiè contemnes. Quòd ſi & illa, quæ in ijs miraris, dicta conciſa, & veluti breui fulgure micantia, ſcriberentur, vt non abrepto & intercepto animo ſimul incidant atque effugiant, ſed ad maturam iudicij ſeueritatem exigi poſſint, quàm ſæpe inania aut inepta viderentur, quæ nunc inani præiudicio, & lepore celeritatis fallunt? In ijs igitur hominibus, non altum & perenne in-

genij flumen, ſed Naturæ impetus aliquis, quæ vt exiguas aquas ſi in ſublimi natæ ſunt, & iniquâ tellure opprimuntur, quò anguſticr eſt exitus,eò maiori niſu in altum propellit; ita ſcintillas ſapientiæ ſtatim niſi excipiantur expiraturas, magis viuo & ſonoro ſtrepitu laxat de cuſtodiâ paruarum mentium, & in hanc tantùm abortiuam ſapientiam felicium.

Alij autem quibus ita in prolixam eloquentiam fuſa vbertas eſt, vt per inexhauſtum ſpiritum verba vtique & ſententiæ ſufficiant, clari quidem apud populũ eſſe ſolent, ſi inter publicos cœtus in foro templiſue audiantur. Grati quoque in priuato vſu vitæ, ſi tam poſſint tacere quàm loqui. Sed cùm omnia animalia id quo potiſſimum valent, arcano impetu ſentiant, & eò vti ament, tum iſti maximè ſua eloquentia delectati, quâ vnâ inſignes ſunt, haud facilè modum tenent,

quamcunque rem dicendi libido rapuerit; vt mirari iure poſſis, in tantâ imprudentiâ tam commodè dici poſſe. Solutis deinde colloquijs, quæ importunè produxere, cùm illos quos loquendo fatigauerunt lætæ & porrectæ frontis vident, non cogitant ab intempeſtiuæ orationis faſtidio dimiſſos gaudere, ſed vt perfuſos magnificâ voluptate, eo omine ſinunt abire, vt ſi in ſe rurſus inciderint, de eodem cibo guſtent. Amplæ hæ mentes, & ſponte naturæ per omniũ penè rerum ſeriem patentes; non tamen exactæ, neque tinctæ, aut imbutæ, ſed ſingula præcipiti curſu libantes. Et vt Echo neque poſtremas quas acceperit voces tenere, neque quidquam vlterius ſuo ingenio loqui poteſt: Ita iſti omnium rerum ſcientiarumque primas ſpecies ſibi à capaci Natura ſubiectas, facillimè, ac penè nec cogitantes, admittunt; aliquid autem amplius

atque exactius in earundem rerum ſtudijs aut facere aut velle vix poſſunt. Ingens quidem argumentum eſſe crediderim, non iudicio animi, ſed impetu, & veluti fortunâ, tantam rerum copiam, ac indigeſtam venuſtatem ab ijs produci; quòd omnino de quacunque re ſermonẽ inſtituerint, illa pari vbertate huic verborum & ſententiarum pompæ ſufficiet. Vt verò aliquid memoria in ipſo orationis curſu ſubiecerit, ad hoc illico diuertunt, inde quoq; in aliam, vt fortè inciderit, partem; tandemque per diuerſa capita diffuſi, non ſæpe originis meminerunt, vnde vniuerſus ſermo defluxerit.

Ergo iſti vagis animis, nec in certam rem definitis, non ſummam modò illam, ſed & vulgarem inter mortales prudentiam, plerumque non vident. Quidam ſui ipſius immodici laudatores; alij nec amicos, nec ſeipſos, ijs officijs iuuan-

tes, in quibus ſedulus labor, vniq; negocio inhærens, aptandus eſt; leues plerique, & vt paſſim prouolantibus rebus varij, ita nec à ſententijs, quas videntur imbuiſſe, in alias tranſire difficiles. Tamen, vt maximam ſpeciem habent cultæ indolis, & per omnes ſcientias adornatæ, plerunque ad rem & famam promouentes debita vni ſapientiæ bona occupant. Maximè, ſi vt vim ſuam intelligunt, ita & vitia non ignorent. habilique velut fuco ſe tegant, ne cui, ſaltem è vulgo, ſit aditus ad næuorum ſuorum contemplationem. Id autem potiſſimum aſſequentur, ſi in loquendo ſibi imperent, neque ſinant euagari ſubitas cupiditates, & quoniam vt aptiſſimo ad omnia condimento ita eloquentiâ omnia auribus conciliantur, varios ſermones cum varijs callido delectu inſtituant, ſemperque eius generis quo audientibus poſſint imponere: nimirum a-

pud militares viros,aut ignaros vetuſtatis, de diuinis rebus agant, de ritibus antiquorum, de populorũ gentiumque origine; & ſi quid eſt præterea in ſcientijs curioſâ venuſtate ſpectabile: Cum ijs quos lichni vmbræque Scholarum rudiores ad ciuilis gubernationis diſciplinas faciunt,de populorum & Imperiorum fatis, de Principum genio, diſputent. Neminem denique in ſuâ arte laceſſant. Neque enim ingratum, in ſociandis interdum ſermonibus ad res ijs qui audiunt alienas,aut ignotas,diuertere; pręſertim cùm & noua nos delectent, & de ijs quæ neſcimus quædam nos altior opinio, & reuerentiæ plena ſubeat; Minus periculi iſtis oratoribus erit, vbi cùm humili & anguſto animorum genere agent, cui omnia quæ audaci lætâque facundia effunduntur, tanquam ſacræ & per Oracula editæ voces, placent. Igitur has vbiq; partes ſuſcipiant

quas ex audientium ſorte ad ſuam famã eſſe crediderint. Quod quidem ideo facilius poterunt,quia adeo diffuſa ingenia per cunctas ſcientias atque artes erudiri ita poſſunt, Natura præeunte, & modico fortè vſu,vt de rebus omnibus non ineptè loquantur; cum tamen ſingula magis non ignorent quàm teneant.

Scribere autem eiuſmodi Oratori tam arduum erit, & plerunq; ad famam exitiabile, quàm facilè & venuſtum eſt loqui. Raró enim illi ſpontaneæ eloquentiæ additur vis iudicij, quæ ſtilum perenni gratiâ ad poſteritatem deducat. Quippe promptus, & penè turbulentus animus, vbi in ocio, qui ſcribentibus datur, ſeipſum recognoſcit, ipsâ rerum quæ occurrunt multitudine oneratus, & confuſus, diuitijs ſuis premitur; nec ſcribere quæ inuenit omnia, nec quæ potiora ſunt eligere poteſt. Denique tam

Ex aduerſo eiuſmodi hominum, eſt aliud genus primâ fronte tàm à ſpecie ſuæ virtutis alienum, quàm iſti eloquentes à vitiorum in quæ nati ſunt imagine recedunt. Hi igitur, cùm ſubitò loquendum eſt, tardam ægriuſue ſequentem orationem habent, hærentque ſępiſſimè blandimentis laceſſiti, vel iocis, quæ ſubiti & expediti ingenij homines in quotidianis colloquijs tanquam leuia tela contorquent. Neque autem ſola verba ægrè expediunt; ſed ſicubi etiam dicenda ſententia, quærunt quid ſentiant, neque ſtatim inueniunt. Verùm aduocato animo, & in ſeſe ad meditandum reducto, in rerum & negociorum vim idoneâ ſubtilitate penetrant; verba quibus vtantur apta concipiunt. Vis in illis recondita, vtileſque, & veræ, non fucatę, & ex ſcholis vmbratiles ſententiæ; & ſi eruditio ipſis acceſſit, vſuſque ſcribendi, plerunque digniſſimæ

quas poſteris ipſi tradant. In hoc verò ijs fortuna malè conſuluit, quòd anguſtis retuſiſque animis ipsâ primorum motuum verborumque ſpecie ſimillimi, iniquiſſimo præiudicio ſæpe iacent, temnunturque. Ideoque ignota magnitudo ingenij non vtique habet ſemper propitiam virorum principum manum; quâ ad dignas ſuâ induſtria curas & honores tollatur. Veluti precioſiſſimarum mercium decor, ſi ſine titulo intra viles faſciarum nodos latet, non adducit emptores. Iis igitur hominibus vtilitatis pleniſſima ratio eſt, viam facere quâ ad ſui animi interiora adeatur, nebulaſque amoliri quas in ſuo limine natura ſtipauerat. Hoc porrò aſſequentur, vel ſcribendo (nam quid eſt aliud tabulam animi proponere?) vel aſſiduo vſu excitando lentioris ingenij acumen, vt quantum eſt tantum eſſe ſciatur; aut denique quàm poſſunt intimâ

intimâ longaque familiaritate cum illis Optimatibus, ſe miſcentes, qui vt multo vſu agnoſcere robuſtæ mentis vires, ita agnitas poſſunt prouehere.

Inter hæc nimij ponderis & leuitatis mala, poſita indoles, ad humanæ dignitatis faſtigium peruẽnit. huic modica ineſt, & tantùm cùm opus eſt, eloquentia, & ſi tempus ſtudiumue accedat, venuſtior; in familiari vſu vitæ, prompta & nitida, non hærens & turbata oratio; vis iudicij non multùm inuoluta, & quanquam acris ſubito, tamen poſt moram & coſiliũ validior. Hic eſt demum idoneus virtutibus homo, ad priuatam ſapientiam & publicam factus; aut ſi vitijs fœcundũ animũ tradet, non quotidianæ nequitiæ velut moles, in quamcunque partem incubuerit, pernicioſiſſimo caſu omnia affligens.

Ampla autem ingenia ab opacis

mentibus velut hac notâ Naturã diſtinxit, quod hæc dignitatẽ ſuam agnoſcant, peragantque omnia liberalius, verecundis quidem, ſed erectis ſpiritibus, ſemperque diffuſum aliquid, & viuidæ maieſtatis contemplantibus: Retuſæ verò mentes in anguſtas cogitationes atque conſilia ipſæ ſe damnent, nunquam auſæ à timidâ humilitate excedere; In paruis interim, & menſuram ſui animi non ſuperantibus, ad vltimam diligentiam, exactæ ſunt; cum ſcilicet aſtus quidã illis ingenijs accõmodatus ſit, non altus ille aut nobilis, ſed vt in exiguis & inualidis animantibus videmus, per diffidentiam ſuis rebus ſemper intentus.

Sunt quidam ex literatorum numero, qui ſiue diſciplinis ſuis fauentes, ſiue eruditionis vtilitate (quam eximiã eſſe quis vnquã niſi ex barbaris ignorauit?) decepti, negant aliquod ingeniũ in magnis nume-

randum, niſi quod poſſit literas capere; aut vllum ad iuſtum decorum perueniſſe, quod non illis ornatum ſit. In hunc modum homines publicis virtutibus claros, natoſque regendis populis, ſi ad literarum ſubtilitatem inepti ſint, à veræ humanitatis & magnitudinis claſſe excludunt: peſſimo prorſus ſuffragio ac errore, aut ſi mauis inſaniâ. quãdoquidẽ ecõtrario verius dicas, neminem eſſe ciuilibus rebus parem, niſi in ipſis naturæ diuitijs conceptum; multos autem in vmbrâ ſcholarum etiam ad laudem peruenire, inanes, & ſuperflui acuminis viros; quippe quorum indoles intra metam neſcio cuius ſcientiæ damnata, caligat ad vtilis illius prudentiæ lumen cui omnium literarum diſciplina donanda eſt. Niſi fortè non verius ſapientia illum amabit, qui augurari in populis motus, & tempeſtiuis remedijs occupare poterit, quàm in Lunæ, Soliſ-

que defectibus doctum, Aſtrorum-que errores, & redeuntes in circu-lum anni vices, perpetuâ contem-platione numerantem. Illi ipſi qui adeò importunis laudibus Muſas attollunt, non hunc tantùm poli-tum aut eruditum vocant, qui om-nes ſcientiarum partes pari felicita-te impleuerit. Sed ſatis eſt in ali-quâ modò regnare. Vt ſi Orator egregius ad argumenta ſe ipſam torquentis Philoſophiæ ineptus ſit, aut ſi non natus ad Eloquenti-am Philoſophus, ſi Hiſtoriæ, aut Poëſeôs rudis, non hunc ideò à ſcientiæ, aut præſtantis indolis titulis velint arceri. Quam igitur laudem pars diſciplinarum aliqua ferre poteſt, cur ab iſtâ ſcientiâ au-dent detrahere, quæ eſt in regendâ ſocietate hominũ poſita, cæteriſq; omnibus quæcunq; in humanis re-bus ſunt antecellit? An Sapientiã Græcè tantùm, aut Latinè, ac non potius arcano impetu, & omnium

linguarum ſermonumque conſcio, ſuis alumnis loqui exiſtimes? Parum eſt præſtanti ingenio naſci, ſi nihil eſt aliud quàm aptum ingenium ad Academicæ eruditionis induſtriam eſſe ſortitum. Illi primi quos habemus eruditionis Principes, non in Scholis ſudauerunt; & erant tamen propitio cœlo nati. Condere ciuium mores, patriam conſilijs firmare, in ritus peregrinos intueri, quæque inde placebant in ſuos inuehere; Deprehendere cœli motus, ne anni ſpatia ad ſtatos & neceſſarios gentium vſus laterent; Hoc tunc ſcientia erat; hoc nunc noſtri literati ſcilicet imitari arbitrantur. Quippe illi Antiqui dum intentiori curâ rudes populos ſtudent manſuetudini cæteriſque conciliare virtutibus, ſtatim facta eſt ciuili philoſophiæ origo; dum mutuâ contentione prouecti hoc vel illud populo perſuadent, primæ eloquentiæ nata vis; Deni-

que hiſtoriarum monimenta illorum veterum prudentiam, atque aſtus, narrant hodiernis literatis, tanquam ſucceſſoribus, ſi & ipſi molem negotiorum ferre poſſunt; ſin autem animo non ſunt ad res ciuiles idoneo, tanquam cuſtodibus & æditui antiquæ virtutis. Nam hiſtoriam ad ſolam contemplationem legere, ocioſa voluptas eſt; imitari autem laudatos olim viros, vera & publica eruditio.

Equidem non negauerim illud demum abſolutum eſſe ingenium, quod ad rempublicam ſimulq; ſcientias factum ſit. Tunc quippe mutuo auxilio hæ dotes ſe in cœlum ipſæ attollunt. Regit enim literas, ne ineptiant, aut ſordeſcant, ſublimis & ad ſui ſeculi morem formata calliditas; quam inuicem literæ armant, ne expertis tantùm rebus, ſuique temporis noticiâ nitatur, ſed peritiâ quoque & laboribus antiquitatis. Si quis ta-

men, vt interdum fit, publicæ luci, & iuuandæ patriæ idoneus, non eâdẽ felicitate à Muſis amabitur, nihilominus celſioris ordinis & elegãtię cenſendus eſt, quàm qui duntaxat argutias vmbratilis ludi, & quæ cætera in Scholis edocentur, capere poteſt, inepto ad ciuiles diſciplinas animo, quæ potiſſimùm vſu conſtant. Adeò vt non per iocum magis quàm ex Philoſophiæ præcepto Fauorinus ſcientiam Adriani metitus ſit ex magnitudine poteſtatis. Adrianus Imperator famam ſcientiæ quærebat, & fortè in Fauorinum Philoſophum inciderat, qui ab eo laceſſitus argumentis, parcius, & vt victus agebat, quò Princeps impunè exultaret. Obiurgantibus amicis, quòd tam facilè ceſſiſſet. Malè, inquit, admonetis: Nam cur non doctiſſimũ putẽ, qui habet viginti legiones? Hæc nõ ſine argumento Philoſophus; cùm ex arte tot legionibus moderari;

ſit altioris ſcientiæ, quàm quicquid exercito, & per contemplationem ſublato acumine, in ſcholis deprehendas.

Cæterùm vt omnium rerum, tũ ingeniorum maximè pulchritudinẽ, ſępe ſui fiducia peruertit. Multi enim ſuæ imbecillitatis conſcij, id conantur à laboribus impetrare quod Natura negauerat, & aſſiduo cultu animum ita mitigant, atque formant, vt deinde ſupra illos emineant qui ad magna feliciter nati erant; ſed ſuarum mentium robur inconſultè ſpectantes, laboribus, tanquã ſuperuacuis abſtinuerunt. Ingens quoque inter hos ipſos diſcrimen eſt, qui diligentiæ ſtimulis exerciti perficiendo ingenio incumbunt. Nam nonnulli quamcunque rem ſibi ad labores propoſuerunt, in eius duntaxat apicibus ſummiſque faſtigijs occupantur; ad minora, ac interdũ neceſſaria, ne cogitationẽ demittere quidẽ poſ-

ſunt. Alios aduerſus error habet, qui veluti ne quid à tergo ſuſpectũ aut inexploratum relinquant, adeò exigua quæque ſcrutantur, adeò quicquid didicerint ſcire volunt, vt nec progredi in deſtinata ſtudia multùm poſſint, nec ad veram & liberalem huius rei quam tam ſuperſtitiosè ambiunt cognitionem pertingere.

Sed nec omnibus præterea ingenijs vis eadem ad laborum patientiam, & diuturnitatẽ, conceſſa eſt. Nam quò ſubtilior eſt animus, & in acumen magis factus, eò quidẽ ſibi facilius in impeditas res viam facit, ſed & citius aut magnitudine laboris aut longitudine hebeſcit. Quippe eiuſmodi mentium cuſtodiam habent non opaca corpora, ſed aptata accipiendo cœlorũ hauſtui, meantibuſque ſanguinis & capitis ſpiritibus laxata, qui vt aciem ſubtilius expromunt, ita ſuâ tenuitate vaneſcentes, ſolo ocio & ludo

reparantur. Eiuſmodi verò hominum non modò ipſe labor, ſed & precioſum ocium ideò erit, quia egeſtis mentibus nouum robur ſufficiet, ac plerunque ſolutum & huc illuc errantem animum altis ſerijſque cogitationibus implebit. Velut pinguium camporum felicitas, dum ceſſat à cultu, interdum in plantas ſuâ ſponte luxuriat nullâ hortorum venuſtate deteriores. Ita Coſmus Medicæus, idoneus prudentiæ author, ſenſit, ille conditor florentis hodie in Hetruriâ dominatus. Placidè, & veluti incurioſo ocio in altam lucem acquieuerat, cùm vnus fortè ex amicis ſuperuênit adhuc inter ſomnum vigiliamque marcenti: & vbi, inquit, ille Coſmus, cui tanquam Argo Rempublicam credimus? de die ne quidem oculis vtitur. ego quidem rebus meis iam in foro operam, iam domi meæ dedi. Ad hæc Coſmus; an autem putas, in-

quit, meam diligentiam anteueniſſe, cuius quies operoſior atque vtilior tuis laboribus eſſe ſolet?

Quidam tamen exempti ſunt huic fato, quod eximios animos à diuturnis laboribus arcet. Pauci illi, & tanquam chariſſima munera, rebus publicis à Natura donati; qui ſcilicet altum & penetrabile ingenium in prolixam ſedulitatem demittant; non aſſiduæ moli impares, non diuerſo negociorum vultu confuſi; adeò vt nati ad imbecillitatis humanæ ſubſidium, rerumque communium tutelam videantur.

CAPVT XI.

IMpauidæ ad pericula mentes, ſuiq; ſecuræ, ita in hominum ſocietate eminent, vt in campis,coroniſue, tori, ac tumulti, cæteris partibus per interualla ſuperſtantes. Eſt autem illa indoles inter boni malíque confinia pari diſcrimine conſtituta; nihil ex ſe ijs quos inſedit miniſtrans, præter impetum, quo inſignes ſint, ſiue probis eſſe placeat, ſiue ad flagitia diuertant. Nam vtrinq; temeritate, & fortitudine, cognatis quidẽ,ſed diſſimillimis affectibus, ſolicitantur illi homines in virtutis & vitij partes. Temeritas penè eâdem ſpecie atque vultu cum fortitudine eſt; adeóque ſæpè fallit, vt ipſi qui magnorum ho-

minū cenſores ſe faciunt (quod iniquiſſimum putes) plerunque ex ſolo euentu eam æſtiment. Quot ex viliſſimo militum ſanguine, quia ſuperfuerunt contemptis periculis, ad ſcientiæ bellicæ famam, eique deſtinatum faſtigium, creuerunt? Alij vecordiæ accuſati, quòd in eodem conſilio, & iiſdem periculis, occubuerunt. Tiberius Gracchus dum amore populi, proprioque ambitu, ferendis legibus incumbit, Optimatum coniuratione ſublatus eſt. Eodem fato Caius frater opprimitur. Ergo illi (inquiunt) inconſultæ temeritatis viri. C. Cæſar popularitate, & largitione, vulgo acceptus, ad ſummum potentiæ peruenit. Illum ideò dixerint fortis ſapientiæ virū. Agis Rex in Ephoros contentione prouectus, Lacedæmone viliſſimo laqueo extinguitur. Cleomenes audet cæde Ephororum regiam dignitatem ſancire; caſu, an vir-

tute, rem vtriuſque exiſtimes verti? Sed hoc maximè. Alexander compoſitâ iam Aſiâ, exercitus partem continendæ Europæ deſtinat; aliam, ne qui motus in Aſiâ exiſterent, apud ſe perſeuerare iubet. Ignari milites quo Rex conſilio ſuas copias diuideret, vnâ face, & publicâ accenduntur ad tumultum. Aſpernati imperium, non Alexandri conſpectu, non voce terrentur. At ille, ſiue conſilio, ſiue iracundiâ ferox, è Regiâ ſede in furentès proſiluit; & eos qui loquenti pertinaciſſimè obſtrepuerant ad ſupplicium ipſe rapit, eâdem maieſtate in plectendis ijs tutus, quâ in mulcendis vix fuerat. Ex conſternatione militum ponentium minas, hoc conſilium in virtutis famam iuit. Galba autem Imperator, dum compeſcere milites ſtudet, haud paulò remiſſius, vt videbatur, quàm ſub Alexandro agentes, in medio foro confectus eſt. fortitu-

dinem, an temeritatem appellaueris? Adeò vicina, & penè confuſa ratio, hanc virtutem vitio miſcet; aut vt verius dixeris, interdum cogitur fortitudo ad eadem conſilia in quæ temeritatem furor impellit; tumque ægrè à vitij ſuſpicione expiatur, niſi vel felici ſucceſſu ſibi reuerentiam fauoremque conciliet, vel ille qui ad hanc ineundorum periculorum neceſſitatem adigitur, longæ prudentiæ ſanctitate meruerit, vt extrema remedia, & temeritatem imitantia, credatur non temerè, ſed ex præſcripto iudicij vſurpaſſe.

Igitur hunc affectum, cùm non ſatis tibi cauet, ſeuera atque atrox ſui fiducia corrumpit. faſtidioſo velut nutu cuncta deſpiciens, ſuperbiæ quoque malis infeſtus eſt: In iactationem fermè procliuis; nec placere, aut odia ſaltem effugere, ſatis curans, per inſanos impetus pręceps, donec indulgentiā for-

tunæ, & temeritatis felicitatẽ conſumpſerit. Cùm verò tenere modum poteſt, tunc in virtutem clariſſimam euadit, & magnitudinem animi in hoc tantùm attollit, vt ſalutis vitæque diſcrimina leuiora exiſtimet quàm deſerti officij infamiam, vel proditæ per ignauiam pietatis. Quòd ſi quis præterea illam vim intrepidæ mentis manſuetudine adornet, & iracundiam poſſit arcere, (quæ vt plurimùm eiuſmodi ingeniorum rôbur ſtipat,) tum verò eximij in omnem partem conſortij erit; & in ipſâ formidabilis pace, id quidem ab indole habebit, ne abſque cuiuſdam horroris reuerentiâ cum eo quiſquam agat, à moderatione autem ſuâ vt etiam diligatur.

Eſt aliud adulterinæ audaciæ, ſed tutioris, genus, & in quo graſſari infimę humilitatis ſpiritus poſſint; cùm aliquid non noſtro ſed alieno periculo audemus. Huic prope-

propemodum nihil cum eâ quam deſcribimus indole, præter appellationem, conuenire exiſtimem. tamen haud rarò immeritis hominibus ad gloriam & præconia ſuffecit. Nec alij eam propitiam magis habent, quàm Præfecti militiæ, & qui medicinam profitentur; hi militum, illi ægrorum periculo inclyti. Et verò quotuſquiſque non Principum tantùm, ſed ex Tribunorum aut Centurionum numero, gloriam ſuorum ſanguine non quæſiuit? Triſti quidem militum fato, quorum laudes vnus intercipit; excuſabili tamen conſilio mortalium, cùm publicè interſit incolumes duces eſſe, quorum ſapientia ſæpius hoſtem quàm armatorum impetus euertit. miliſque in hanc ſortem ſcribantur, vt emptas ſtipendio animas, vbi vtile erit, Reipublicæ reddant. At Medicos non Pater Æſculapij Apollo, non ſatis cum Apolline

Muſæ excuſent; Illos dico, qui ad opes & famam præcipites, non officij ſanctitate, aut ſociæ mortalitatis generiſque affectu, ſatis ægris placantur; ſed eos veluti deſtinatas ſuæ gloriæ victimas habent, ſecuro ſcelere, ideoque & frequenti. Inexperta, & ſuſpecta remedia illorum quos curant periculo vſurpant; non contenti ſuæ artis documentis, non præcepto antiquorum, ſed vetuſtatis accuſatores, & ſi illis crederetur nouæ arti ſuum nomen daturi. Si hoc modo temeritatem fortuna adiuuerit; & remedium ab illis, in mortem, aut in valetudinem (nam & vtrum ſit ipſi neſciunt) propinatum, vel fortè, vel concedente iam morbo, vel ipſo robore ęgrotantis profuerit, ſtatim fama velut certę ac propemodũ diuinæ ſcientiæ in vulgus emanabit. Et hanc vnius ſanitatẽ ſuâ pernicie plurimi luent; his Medicis iam audacius, & cum pereuntium plauſu

peccantibus. Sed triſtis iſtius audaciæ non ab illâ indole origo eſt, quæ erectos homines, & ſiue temerarios, ſiue fortes, ad acrem & interdum turbulentum impetum agit. quippe audacia aut fortitudo eſt, in ſuo periculo non terreri; in alieno timere, humanitas.

Ex aduerſo ſecuri atque intrepidi animi, ingenium timiditatis conſtitit: quæ vt nonnunquam ad probitatē facta eſt, ita ſæpè in vitia deflectit. Si enim in ignauos affectus omnino tranſierit, qualēcunq; ſecuritatem amans, tunc inepta virtutibus, nec priuatis aut publicis vtilis rebus, in vitium, illudque fœdiſſimum, degenerat. Quos autem hæc imbecillitas fregerit ſcire, niſi cùm pericula inſtant, idcirco eſt arduum, quia ſibi conſcij turpiſſimi metus, diligenter illius indicia tegunt, etiam adornatis ad audaciam verbis, & diſcrimina quodammodo laceſſentes, cùm

vtique illa abſunt; Cæterùm iniurias, contumeliam, cladem, quàm timere tàm pati idonei; ad omnem ſpeciem minantis fortunæ horreſcere; neque hæc mala, quæ tantopere metuunt, forti conſtantíque ſtudio, ſed deiecto ac ignobili, declinare; virtutem ſingulorum atq; vim, ne quidem tentatam, expertàmue, ſupra ſuam timidè ducere; cunctoſque & odiſſe, & inuitâ ingratáque apud ſe veneratione mirari. Cùm impunè autem licet, effuſi in crudelitatem; ſiue quò audaciam ſimulent, ſiue fœdâ & anguſtâ naturâ in vindictam imminente; denique futurum timorem occupantes, ſubrutis quos metuere in poſterum poſſent. Benigni tamen vultus ſunt, & ab innatâ ferociâ diſſidentes; Vt Syrtibus areniſque ſimiles eſſe credideris, quæ breuibus ac placidis vndis tectæ, tamen veſtigiorum impatientes in immenſum ſubſidere ſolent, &

haurire calcantes.

Sed maximè, vbi Principis animus huic ingenitæ formidini damnatus eſt, ſeruis aut ciuibus ſuſpecta eſſe debet illa animi mollities; placere quidem quærens, ſed nec ſibi, nec alijs vel tuta vel felix. Nã & velut in vindictam contemptæ Maieſtatis, penè videas triſtiſſimè hos perire, qui captiuo timentis domini ingenio audent illudere: Et ipſe, licet ingenito pauore perculſus quos veretur ſuſpiciat, licet indigno permulceat cultu; eoſdem tamen odit. interdumque velut ab effractis ergaſtulis totus erumpit, tam ſubito & inconſulto turbine quàm ſe fœdè illis antè permiſerat. Seruos autem aut ciues illâ timendi indole eſſe imbutos, interdum magno momento eſt ad ſecuram regnantis maieſtatem. Tunc verò neque illi nimis ſolutè habendi ſunt, ne ſe timeri putent; neque etiam crudis aut importunis

imperijs laceſſendi, omninóue ſpernendi, quia etiam de pauidiſſimis hominibus acris multitudo cogi poteſt; vbi tumultuantibus vniuerſis quiſque non ſuâ ſed ſociorum fiduciâ omnia audet.

Si quis autem ſic in timiditatem natus eſt, vt fortitudinem tamen accerſere conſilio ac prudentiâ poſſit, eáque cum opus eſt, ſuos metus temperare, is non modò à vilitate recedit, ſed & ingentem laudem habet, quòd imbecillem affectũ, & ſæpe noxium, in virtutem coëgerit. Inſigne pauoris exemplũ cui hę robuſtæ virtutes acceſſerant, fuit Patrum noſtrorum memoriâ vir egregius bello, & cui multũ arma Gallica debuerunt. Strenuus manu, ſummuſque conſilijs, tamen in ipſo pugnarum articulo, cùm in conſpectu hoſtes eſſent, plenus obuerſantis periculi imagine, adeò ſoluebatur, vt etiam ſecreto indigeret, quo ſeſe ſubſidentibus

alimenti reliquijs, ſimulque pauore, exoneraret. Collectis deinde ſpiritibus, ea erat producendi militis ars, tantus ardor dimicantis, vt dubitares Ducis partes, an militis, enixius obiret. Ad extremum etiam vitæ, clara illius, ſed miſerabilis virtus, oſtendit non ſẽper à fortitudine triſtẽ illũ pauorem diuertere. Quippe ferale certamen ad Ticinũ, quod Franciſco Rege capto penè ſpẽ Italię Gallis eripuit, iſtius quoq; ducis ſanguine funeſtum eſt. Pridie cladis Rex aduocato conſilio, ipſę quidem pugnæ auidus, tamen ſuos ſententiam dicere iuſſit. Iſte ſenex magnopere ſuadebat vt auxilia expectarentur, quæ accita, & iam protinus aduentare conſtabat: neu in diſcrimen, præſertim non neceſſario tempore, in alieno quoq; ſolo, res ſaluſque Gallorum conijceretur. Non de gloriâ modò Regis, ſed incolumitatę agi. Aderat in eodem conſilio acer iuuenis, ſed tur-

bulento impetu pugnam incipere quàm in eâ perſeuerare magis idoneus. Is nihil præſtabilius aiebat, quã vt armis victoriam (nã nec de eâ ambigendũ) quam primùm occuparent. Nimium honorem hoſtibus habituros, ſi à tanto Rege, & tam alacri exercitu timerentur. Ipſo Regis nomine, iam pauentes turbine Gallici equitatus proculcari ſatis poſſe. Adiecit in hunc Ducem, nihil mirum, ſi & ſenex, & pauidus, cunctari iuberet, cui animus ſolitis terroribus quateretur, iam etiam ſibi per ilia quærentibus viã. Non tulit ille vir immodici ioci procacitatem; & ego verò, inquit, quandoquidem Rex pugnare decreuit, cras non obſcurâ morte in illius oculis defungar; tu verò temeritatis & audaciæ oblitus, hoc certamen, quod verbis iam accendis, turpi fugâ deſtitues. Hoc triſte vaticiniũ vterque impleuit. Quippe iuuenem terror ab acie abſtulit;

& alter quem promiſerat ſanguinẽ inconſpectu Regis præclaris vulneribus, effudit.

Hæc igitur cauta, ac modeſta timiditas, nõ modò prudentiæ iungi poteſt, ſed & illius interdum magna pars eſt, vtilitatis quoque pleniſſima, cùm in eos incidit, quorum nimiam, nec in modum coërcitam audaciam, Reſpublica luere poſſet. Qui verò ſuum ingenium ad formidinem factum hac iuſtâ & ſalubri arte regere poſſunt, ij plerumque mitiſſimâ humanitate adornantur; blandâ ſimplicique pietate verecundi; neminem lædere gratuitis iniurijs ſuſtinent; etiam in viliſſimis hominibus, aut vltimâ egeſtate damnatis, ipſam animorum & mortalitatis communionem venerantur. Sibi etiam magis quàm alijs hoc inſito pauore moleſti ſunt. Nam & tacitis ſecum ipſi conſilijs laborant ægrum animum; & non ſponte terroribus raptum, virilibus

norumq; cupiditatẽ iacet. Quantumcunque ſucceſſerit, nihil illis in quietem eſt, ſed in nouas ſpes, peiuſque animos diducturas. Sed atrocius ſupplicium non eſt, quàm cum ſuperbia in hominem pauidi ac muliebris animi ſubit. Tunc pudore ſcilicet atque metu cohibetur inſana cupiditas; interimq; per tumorem anxium, ſeque celantem, à ſeipſâ exigit pœnas. Cæterum hæc indoles amicitijs inepta, & vbique ingrata eſt; niſi cùm fortaſſe Superbiam craſſę aut territæ vulgi mentes pro erecti animi magnitudine venerantur.

Vile autem & ſordidæ humilitatis ingenium, vt nihil magni curat, ita nec aliquid ducit indignum quò ſuis cupiditatibus obſequatur. Cupit autem ocij inertiam, atque languorem, & veternum voluptatum, vel opibus inhiat, triſtiſſimo ardore, & tam partis quàm quærendis non vtente. His vt plurimum mo-

tibus ferri ſolent abiectæ illæ mentes. Si ad tempus ſublimibus excitantur conſilijs, videnturque rationi annuiſſe, ſtatim naturali torpore ſuis ſordibus redditi iacent. In hanc indolem moreſque deiecti, non ad imperandum nati ſunt; ac ne quidem commodos ad obſequia crediderìs; cùm illis cæterorum virtus inuiſa ſit, quam non amant, capiuntue, quærantque libertatis licentiam, quâ inter ſordidos & anguſtos affectus nullo obiurgante marceſcant.

Sed vitijs ſæpiſſime fauemus, & in virtutum nomen, quæ proximæ illis ſunt, adoptamus. Ita temeritas interdum pro fortitudine colitur, & ſuperbiam erectæ viriliſque indolis titulis admiſcemus, tranſitque hoc fœdæ humilitatis ingenium in humanitatis colores, & veluti rectæ Philoſophiæ ſimplicitatem. Nulla tamen ingenia peiori iudicio ſolemus æſtimare, quàm

exerta, & ſemper aliquid velut temerè agentia. His enim tanquam à modeſtiâ abeuntibus, vt plurimùm leuitatis infamia adhæret: ecõtrariò autem languentibus & reconditis mentibus, ſapientiæ quædam imago populum conciliat, vtrinque non modicè, ſednec ſine argumento peccantem. Aperta igitur, & vigore perpetuo excitata ingenia, non arcanis odijs, non fraudibus ſatis idonea, ac ne quidem vt plurimum eâ procacitate cæteriſque vitijs, quorũ imaginem referunt, infeſta ſunt. Quippe in illis magis ſubitus loquendi aut innoxiè laſciuiendi impetus viget, quàm in vitium prouiſa conſilia. Ocium parum ferunt; ſiue magnis occupentur, ſiue leuia placeant, ſeriò ſemper intenti. Ita ſordes, quę ſegnibus animis per torpentes cogitationes ſubrepunt, illa ſedulitas ſolet effugere. Iocos ne in amicum quidem tenentes; ſed plus in illis ex-

temporaneam voluptatem quàm vllius iniuriam amant. Nec inire amicitiam faciles, nec ſoluere; illiuſque dulcedinis impetu non ducuntur,quę pleroſque in rerum aut hominum nouo vſu vel conſortio, tanquã inuſitato guſtu,blandiſſimè percellit. Rei cui incubuerint, ſi non exactam manum ſumméque felicem, attulerint; ſaltem ex ſuo genio neſcio quid quod placeat transfundunt; maximè quia quod agunt non anxio labore perficitur. ſed ipſâ facilitatis gratiâ eminet,velut ſpontaneo naturæ ingenio in ſuum decorẽ productũ. Si quid in litteris quoque tentauerint, nimij ſũdoris opinione legentes non offendunt, qui in laboris partẽ penè videntur cum illis authoribus venire quos conſtat non ſine vnguiũ vulnere, & peruigilij malo, inuitas ſententias, aut verba, coëgiſſe.

His ingenijs nullo fuco obductis, ſemperque quid agant (niſi

multum interſit celari) ingenuâ confeſſione prodentibus, ex aduerſo conſtituta eſt indoles, arcano pondere, velut prudentiâ, ſuos ſenſus & animi libidinem tegens. Et his hominibus haud pauci nomen virtutis, ac induſtriæ, nihil vltrà exploratis ingenijs, concedunt; quoniam ingens modeſtiæ imago eſt, parcè, nec aliter quàm ex præſcripto verecundiæ loqui, ad omne vitij nomen ſupercilium ducere, nemini, ſaltem palàm & profeſſo odio, contumeliam aut facere aut referre. Quid denique propius ad ampli ingenij ſpecimen, quàm videri recondito nec ceſſante commercio cum ſapientiâ loqui? Ita enim dixeris factos, qui in iſtam quàm diſcribimus lenitatem, & ſolitaria conſilia, producuntur. Sed hæc lenta grauiſque tranquillitas ingentes latebras habet, quibus etiam vitia excipiat, quorum ne nomina quidem ipſi publicè au-

diant, abſque pudoris horroriſque indicio (teneras enim frontes, & ſuis animis diſſimiles, habent.) Illud ſcilicet tacitum, intraque ſe detruſum cogitationum examen, non poteſt continuis ſtudijs in virtutis, aut induſtriæ, laborioſam imaginem intueri. Nam cùm omnium hominum impetus à labore in iucunditatem voluptatis declinat; tum verò præcipuè iſtorũ. quippe mollioris naturæ; & ad muliebrẽ lenitatem accedentium. Hinc omnium voluptatum ac vitiorum genera illorum animis ſubijcit hæc frequens & ocioſa ſolitudo; cui fœdiſſimæ contẽplationi ideò ſecurius acquieſcunt, quòd ſic impunè liceat ſibi vnis conſcijs eſſe, palàm autem non multùm operoſa pietate, ſed ad cæterorum credulitatem idoneâ, virtutem adorare. Sed neque hos ſemper in ſapientię, ac ne quidem in vitiorum imaginem eſſe defixos exiſtimes. plerunque

runque tardi animi ideò hærent, quoniam minus aptè quod loquantur inueniunt. Ipſo interim vultu, & neſcio quo ſilentio, ſeu ſi mauis pondere, (quo vt grauiſſimi hominum, ita pecudum inſulſiſſimæ nutant) integritatis laude & induſtriæ cenſentur.

Eſt aliud ingeniorum genus, penè cæterorum omnium diſcrimina, mirâ quidem, ſed illaudabili varietate complectens. tamen in primis egregium, ſi quàm illi impetum tam fræmum natura addidiſſet. Illud eſt hominum, vt quiq; affectus impulerint, ad extrema ruentium. Si pietas ſeriò illis placet, & Numinis cultus, quaſi nulla hilaritas intercedere tam ſanctis officijs poſſit, fronte deiectâ, & ad omnem remiſſionem iraſcente, ſupercilium induunt non duraturæ ſanctitatis. Alienæ etiam vitæ ſuperbi cenſores, cæterorum probitatem ex ſuâ extemporaneâ ſeueri-

tate metiuntur. Tunc priorum amicitiarũ delicias ſolent abijcere; etiamque innocentem iucunditatem non ferunt, quæ in ſapientium vitâ ad obliuionem vel patientiam laborum ſolet interſeri. Mox nimiâ intentione fractum animi robur, vbi odiſſe incipit hanc ipſam cui inconſultè incubuit pietatem, non per gradus & reciprocantis æſtus vices, ſed in contrarium acto torrente, repetit quem omiſerat luxum; Tunc verò tam immodicè in voluptates ſolui, quàm eas ineptè refugerant; tunc etiam ipſum nomen ſeueritatis odiſſe, iociſque, & omni libertate, cultoribus ſubhorridæ illius pietatis, quã modò reliquerunt, illudere. Dum hæc agunt, ecce tibi, reuocata pietas adeſt, triſtique pœnitentiâ laſciuiam rurſus expellit, donec etiam illius pœnitentiæ inceperit pœnitere. Nec in Numinis tantùm cultu frequens illa, atque im-

modica mutatio. vbique pari impetu errant. A ſummi amoris conſuetudine eos in extrema odij velut aliquis turbo agit. Nunc aſſiduus labor placet; ſtatimque ſine neruis ſegnicies. Iam mire litterarum ſtudium, iam armorum exultans cupiditas. & quæcunque præterea in contrarios motus mortalium mentes agunt. Loquendi etiam tacendique ſtudium non ſatis adgubernant. Si incitantur feruore dicendi quemcunque cętum inierint ſermonem vniuerſis prærripiunt ſolique audiuntur. Mox hilaritate deſtituti, quæ in verborum luxuriem diffuderat mentem, ęgro ſilentio contabeſcunt; ſecumque velut ad internũ colloquiumcollecti, ita lumina defigunt, vt vix præſentes agnoſcere, aut rogati audire videãtur: Pari vtrobiq; flagitio in humani conſortij venuſtatẽ. in quo & commodè loqui, & tantùm per ſpatia tacere conceditur.

Illis autem hominibus tanti erroris cauſa eſt, quædam interna ſuauitas cui ſe totos permittunt. Hac auſpice, quid fugiant aut ſequantur conſtituunt. Et is motus in quācunq; rē iſtos agat, etiā curis aut labore pleniſſimam, eam primùm blandiſſimâ ſpecie fictam animo offert; quē mox dulci amænáque violentiâ victū rapit, & omnia credere ſibi cogit. Vbi autem ille fucus euanuit, & hæc mutabilis ac fugitiua dulcedo ſe in aliam partem vertit, hanc etiam iſti ſequuntur. Sunt enim non tantùm laboris impatientes, ſed & ipſius voluptatis, ſtatim ac lenocininm iſtud abeſt blandientis intra pectus cupiditatis. Eſt autem hæc læſi, nec ſe regentis iudicij, nota; Indoles non facta virtutibus, ſed tantùm ad virtutum initia; non ad fidem, non ad amicitiam fortis, ſui diſſimilitudine prorſus ingrata. Nec ſibi imperare, nec negare quicquam po-

teſt. Triſtiſſimum autem fatum eſt, & populis graue, ſi quos natura in hanc infelicitatem ediderit, ijdē extra metus, & propemodū verecundiæ leges, ad imperandi faſtigium producti ſint.

CAPVT XII.

SED in recenſendis mortaliũ affectibus, præter fas ac humanitatem eſſet Amoris obliuiſci, qui in omnium animis, niſi prorſus barbaris, regnans, tamen quoſdam vehementius ſuis curis imbuit, ſibiq; propius addicit. Eſt autem blanda & irrequieta cupiditas, ijs ipſis placendi, qui nobis ſiue fortè, ſiue ſuâ virtute, ſiue noſtro denique errore placuerunt. Et is quidem velut

inſidijs, ita irrepit, vt nos antè ſentiamus amare, quàm inſtituamus de amando conſiliũ. Neque arduũ in ipſis initijs eſſet excutere tantum pondus; niſi ſenſim neque ſine ſuauitate incumbens, ita eos ipſos ſuis lenocinijs caperet quos affligit, præſertim inexpertos, vt putent inhumanum facinus fore, ſibique omnino incommodum, ſi influentis mali dulcedinem auſint à ſe ſeuero imperio arcere. Hoc autem affectu, ſi inſtitutio recta acceſſerit, nihil in mortalibus magis eximium. Namque & omnibus virtutibus quandam ex ſe venuſtatem concilians, interdum ipſa vitia excuſat. Malè nihilominus ſeueri homines Amorem auerſantur; eumq; fædâ & enerui imagine ſibi fingunt: quo nihil in humanis rebus ſyncerius; modò in iuſtis limitibus, & à virtute factis, ardens, non etiam ſuo incendio quæ vetantur corripiat. Neque in adoleſcentibus

tantùm, aut maturæ ætatis hominibus, blanda illa cupiditas concitatur; ſed & pueros in innoxijs ſollicitat annis, vt intelligas hunc ignē dignis pectoribus penè non tam accedere quàm innaſci. Et quoniam minus ſe regere, curiſque, etiam ſuperuacuis, moderari pueri & adoleſcentes poſſunt; ideò magis anxia in ipſis hæc ſolicitudo ſolet incumbere. Indeq; illis animus ad eximia conſurgit, & ſuam ætatem ſupergreſſa; tanquam ipſis hoc experimento probaturis, an digni ſint qui iam ament. Adoleſcentulus quidem in Scholis agebat, multâ curâ monitiſque magiſtrorum in pares ſuę ætati diſciplinas ſolicitatus. Sed ingratæ litteræ erant ludi ocijque libertatem amanti; cùm ecce ad idem oppidum fortè matrona nobilis, cùm duabus ex ſe natis virginibus, diuertit; & quoniam neceſſitudo inter vtramque familiam erat, ſtatim iſte in diuer-

ſorium mulieris, ad ſalutationis officium, deducitur. Nec mora, cùm alteram ex puellis intentius mirari, mox inhærere ſermonibus, ad extremum eodem ipſo die efflictim amare. Tum primùm rudis & ſolutus animus ad curas adactus eſt. Itaque poſtero die repetit ignori vulneris conſcium locum, & ægritudinem ſuam diu protracto colloquio ita pauit vt deinde peius doleret. Nam vt tertius dies illuxit, Matrona cum omni comitatu profecta penè viuum adoleſcentulum non reliquit. cui, ne aliquod ſolatium haberet, premendum quoq; erat tanti incendij malum, ne vel parentis ſupercilium cogeret, vel inter æquales traduceretur. Diu intra ſe collecto conſilio, nihil vtilius vidit, quàm vt ſtudijs litterarum totus incumberet. ita quippe parentem conciliari ſibi poſſe, qui non tantæ in ſtudijs diligentiæ ſuum ludum negaturus videbatur.

Ab hoc igitur, in recte collocati temporis præmium, veniam exorare ſtatuerat, viſendi celebrem in proximo vrbem. Ea erat in quâ puella habitabat. Hæc non perfunctoriè agitantem, maximè præceptores, ęqualeſque, mirari; ſubindeq; requirere, quę illa animi mutatio, quis ſubitus ad litteras ardor, paulò antè ipſum ſcientiæ nomen faſtidiosè damnantis. Quippe adhuc quieſcentibus cæteris in ſtudia ſurgebat. nec aliter quàm ſæpius iuſſus ſecedebat ad ludum. Amoris impetus, cui hæc diligentia dabatur, ita ſenſum laborum mitigabat, ita Muſas adornabat, vt nec cogitans puer illarũ dulcedine caperetur. Mox, vt ſolet, in eiuſmodi præcipuè annis, cùm conceptũ de puellâ iudicium, & quicquid ille ignis inſanienti ſubiecerat, longiori abſentia iam torperet, hæſit acris ſciendi cupiditas; & ipſe liberalibus ſtimulis feruens adeò in hæc

Muſarum ſtudia ſubuectus eſt, vt deinde litteræ huic etiam non pauca debuerint.

Cæterùm pertinax Amor, nec quâ reliqui motus facilitate ſanabilis, niſi in cunabulis pereat, vix aliter ſubmoueri quàm tempore poteſt; dum laſſus ſcilicet expiret. Cùm enim in curſu eſt, ſemper habet quo ſui Imperij atque iugi faſtidium tollat. Nam ſi amanti per ægritudinem, malorumque perpetuam faciem, aliquo modo ſucceſſerit, omnino ſibi crudelis videbitur ſi illam amœnitatem à ſe velit abigere. Sin verò fortuna ſeuerior aut ſpem in longum produxerit, aut hanc quoque ſuſtulerit, tunc etiam dolor placet, & ſibi ipſi miſerabilis animus ſuam cladem inter ſuſpiria recognoſcens, liqueſcit in delicatæ triſtitiæ voluptate. Sed maximè tectus ignis durataro ſpiritu viget, ſiue furto inter duos iurato ipſa ſecreti & coniurationis dulcedo pla-

ceat; ſiue ne mutuus quidem amor ſit, ipſo duntaxat ſupplicij ſui conſcio qui ſentit ſe ardere.

Nec exiſtimes, in diſpari tantùm ſexu hunc affectum conuenire. Nam & Alcibiadem Socrates amauit, nec Lycurgus in turpem inſtituit diſciplinam ne quis iuuenum ſuo amatore vacaret. Pudicitia Naturæ ad iuſtos & egregios amores ducentis ſæpe hæc diſcrimina non videt; multoſque ex probiſſimis cernas, ipſâ iuuenum curâ, id eſt, ſi rectè rationem ponimus, amore macerari. Et hic amor, eſt quidam beneuolentiæ nexus, quem amicitiã, ſed ardentem, appellaueris; tum morum in ijs quos amamus formandorum ſtudium; perpetua deniq; vota pro eorum gloria, ac ſalute; etiam quicquid egerint ne non ſuccedat timor; & ſemper quantumcunq; fortuna indulſerit, viſa illorum virtutibus eſſe iniqua. Acris illa eſt, neque minus

irrequieta cupiditas, quàm quæ venuſtatem alterius ſexus in licentiores vſus conciliat. Sed nec putes eximiæ caſtitatis exempla inter diſparis ſexus amantes durare non poſſe. Licet res periculi plenior eos ipſos ſæpiſſime fallat, qui paulatim ſe inuitis, vel neſcijs, aliter amant quàm aut velint aut credant.

Eſt autem hominis animus, quẽ ad amandum natura produxerit, præcipuè mitis, ipſoque oris habitu modeſtiam, & ſimpliciſſimæ virtutis ſpeciem gerens. clementibus magniſque ſpiritibus factus; neque vindictam contemnere, neq; iram ſupplicibus donare difficilis; cùm quid ipſe peccauit in pœnitentiam pronus; humanitatis officia amans, impatiens ocij, & omnium quæ in ſegnitiem ſoluunt: modò non, tanti muneris oblitus quod à Natura accepit, ſuæ indolis felicitatem laſciuiæ malis, & veluti veterno, corruperit.

VAnum eſſet totum Naturæ ingenium in mentium humanarum multiplici ſorte ludentis perſequi velle. Quæ hîc tamen poſuimus, præcipuorũ fontium inſtar ſunt, vnde mox riuuli in vitia & virtutes ſecantur; vt ex eorum noticiâ intelligas qui homines regi poſſint, qui ad amicitias & conſuetudinem vitæ apti, denique qui timendi, aut infra curarum grauitatem ſuâ inertiâ, vel etiam leuitate, ponendi ſint. Quippe probitas, atque nequitia, veræ aut fucatæ ſapientiæ indoles, liberalis etiam & anguſta, & quicquid in rebus publicis priuatiſque potiſſimum eminet, per horum affectuum fortunam generi humano diuiditur. Ex hac autem contemplatione animorum, iuſta quædam virtutibus & vitijs merces accedit; Niſi enim curioſè in hæc Naturæ penetralia ſpectemus, ſæpè ſe turbulentum ingenium pro forti atque læto o-

ſtentabit: tardus animus, aut inanis, debitum maturæ grauitati, aut eloquentiæ, precium inueniet; viciſſimque iacebit incognita virtus, quam ſæpè primâ fronte quædam vitiorum opinio, aut imago, infra iuſti decoris faſtigium premit.

Sed ingeniũ, vt plurimũ multo receſſu abditũ non vtiq; poteſt ſine longæ prudentiæ ſedulitate deprehēdi. Ideoq; qui ex primis indicijs de hominum moribus ac indole iudicare non verentur, ipſi ſe in longiſſimos errores plerunque impediunt. Certè vt in gladiatoriâ arte nihil periculi plenius, quàm ſi cum homine cui torui oculi exerrant dimicandum ſit (quia quò ictum deſtinet, deflexis, vt videtur, in contrariam partē luminibus, vix conijci poteſt:) Ita cum illis acturus, qui ſuum ingeniũ, vel arte, vel corporis beneficio prorſus diſſimulāt, debet longâ ſeueráq; diſceptatione à ſe ipſe quid de illis ſenti-

ꞏendum ſit exigere; ne ſi eos iniquo ſuffragio, aut inconſultè propitio, æſtimet, etiam omniũ primus ſuæ ſententiæ pœnas luat. Frontis præcipuè corporíſque imago ſæpè inexpertos decepit. Quàm multos truci vultu, ipſoque ſupercilio timendos, humanitatem credas abigere, quos ſi propius adire contigerit, iam ex primâ colloquij leuitate placatus humaniſſimos eſſe non dubites? Alios ipſo corporis motu, menſuráque ſuſpenſi veſtigij, ſe in ſuperbiam componere putabis, qui ad illam tumoris ſpeciem, vel naturâ, vel innocenti conſuetudine facti, mite ac facile ingenium in omnes humanitatis leges ſub hac laruâ inſtituunt? Neque in contrarium deſunt, in quibus pręter corpus in ſimulachrum virtutis effictum, nihil quod ames inuenias; Nunc quietæ lenitatis ſpecimen quam vultu exhibent, triſtiſſimâ iracundiâ corrumpunt;

nunc viuidis oculis impar ingenium ſubeſt; denique, velut in inſidijs, interdum vitia collocantur ſub earum virtutum leui bracteâ à quibus potiſſimùm diuertunt. Hęc autem tam immenſa ac perplexa animorum cognitio non poteſt præceptis definiri, neque aliter quæri, quàm eiuſmodi hominis longo vſu, qui tam ſuâ prudentiâ quàm erroribus in iſtâ arte promouerit.

Illud verò cauendum eſt, ne ex vnâ virtute, vitioue, de indole atq; animo vniuerſè ſententiam feras. Multi enim adeò felici ad diſciplinarum aliquam ingenio nati ſunt, vt quandiu in illâ verſantur, nulla prudentiæ atque induſtriæ ſigna deſint: In cæteris autem rebus inepti inſulſique, ne bonæ quidem mentis veſtigia vnquam prodant. Alijs ſuus duntaxat næuus ita additur, vt in reliquâ vitâ ſapientiſſimi, in vnâ tamen parte aut ſtudio

videantur delirare. Ne ex ipſâ quidẽ conſortij, & conuictus, ſuauitate aut elegantiâ, de ingenio, aut ſapientiâ judicandum. Sæpe enim in quotidianę vitæ conſuetudine minus offendunt anguſtæ indolis homines, quàm quos magnitudo Naturæ lætioris laxauit. Dum hi ſcilicet ſibi diffiſi timidè cuſtodiam ſui agunt, vel æterno ſtudio hos publicos mores (nempe ad maiora non idonei) conſectantur: Illi autem capaciori ingenio aut hæc vulgaria minus curant, aut admittunt etiam vitia non rarò virtutem ſtipantia.

Sed nec ſatis eſt hos Naturæ impetus veſtigare, animos mortalium in diuerſa deſtinantis. Adhuc aliquid vltrà eſt quo ingenia perficiantur, aut mutentur: nimirum ſors viuẽdi, ſqualorue, vel dignitas, in quã caſu aut virtute vnuſquiſq; peruênit. Quot enim ad ingeniũ rectum ac mite geniti, vitio nimiæ

felicitatis ipſi ſuam indolem affixerunt? Quot mentium læta ſublimitas, & ſi fortuna ſineret, in exemplum omnis virtutis ſuffectura, vbi pertinaci egeſtate, aut fortunæ iniquitate premitur, ſuæ præſtantiç oblita etiam in contrarios affectus degenerat? Athenion tandiu mores ad publicum probitatis exemplum componens, quandiu in Academiarum ſpatijs inter famem & centones pro virtute dicebat, nactus tyrannidem ſtatim cum viliori pallio etiam Philoſophiam excuſſit. Abdolominus quotidianum victũ ex hortuli cultu quærere ſuis manibus aſſuetus, cùm deſtinaretur ad Sidoniorum Regnum, optauit vt quâ modeſtiâ inopiam tulerat, eâ ſceptrum pati poſſet. Nunc igitur & hos quoque videamus affectus, qui ex conditione fortunarũ, & genere vitæ, hominibus accedunt, & nõnunquã enecant mores, quos ſimplicitas Naturæ nullis

›bruta cladibus, aut illecebris cor-
upta, tradiderat.

CAPVT XIII.

POpuli qui in neminem ius regnandi contulerunt, licet ab omni nomine ſeruitutis abhorreant, ımen ſynceram libertatem non abent. Magiſtratibus enim opus t, quibus ipſi ſe tradant, vim pulicam, quam toti genti ineſſe gloantur, in pauciſſimis hominibus loraturi. Adeò illic etiam vbi mnes regnare exiſtimes, maıa pars ſeruit; arcanâ rerum lege ı nexus & ſeriem vniuerſi diſpennte, vt ad diuinitatis imaginem, ıius capitis neruis multa mem·a temperentur. Paulò illuſtrius Optimatum imperio elucet hæc

dominandi vis, vtique paucos amans; maximè autem in regno, vbi omnia vnus poteſt. Illa autem potentiæ magnitudo, cui Numen àrcanâ vi mortales ſubeſſe imperauit, non in illorum gratiam qui ad hoc faſtigium legerentur inſtituta eſt, ſed in eorum qui parerent. Itaque vel Regum libidine ad voluptatem & ambitum ſuæ dignitatis vtilitatem corrumpente, vel ignoratione populi ſua commoda non ſemper capientis, Regium nomen ſæpè inuidiâ afflictum, ſæpè in varijs regionibus ingenti clade euerſum eſt, ac deinde reſtitutum. Reſpublicæ quotquot olim viguerunt, primùm Reges habuere; quibus expulſis, & per veræ libertatis imperitiam, deuotis ſucceſſit aut cęcæ popularitatis imperium, aut permiſſa proceribus potentia, id eſt, multiplex pro vnico quod expulerant regnum. Ac vt membra quæ violentia de naturali ſede

limouit, non niſi per violentiam
n articulos ſuos redeunt, ita Pro-
inciæ quæ hoc modo ab optimo
enere gubernationis diuerterant,
rius errorem multis cladibus ex-
iarunt, quàm antiquæ, & à ſe pro-
ctæ rectitudini, redderentur.
)uippe in illis Rebuſpublicis ci-
es multo ambitu prouecti, ſiue
mis ſuum nomen inclytum fece-
nt, ſiue plebis errore nimis am-
is aut diuturnis magiſtratibus aſ-
euerant, ſæpè occupatæ Reip. vi-
s ad ſe traxere, Regeſq; ſe dixere.
d neceſſariâ, in nouis omniumq;
lio flagrantibus rebus, atrocitate
ribiles, ſcelere quæſitum impe-
im adeò fœdauerunt, vt peius
rique populi de Regibus inde
itirent, nomenque Tyranni,
od olim inſigne regnantibus, in
blicam infamiam odiumque
ncederet.
Cæterùm in eos affectus inſpe-
irus, quos Regibus fortuna ſui

faſtigij inſpirat, non ſub vno velut fato omnẽ Regum purpuram cogere debet. Diuerſæ ad idem faſtigium viæ, non vnam omnibus mentem inijciunt; ſeque longè alijs conſilijs regere ſolent, qui nouas habenas in rudem adhuc eiuſmodi imperij populũ moliuntur, quàm qui iam aſſuefactis gentibus, tutò, & per ipſarum vota regnant. Rurſus alius ſenſus eſt hominis ſceptrũ per ſuffragia adepti (vt in Pannonibus, Sarmatiſque fit, & ipſo nomine Romani Imperij) alius paternas atque auitas opes tenentis cum hereditate imperandi. Noua regna, nec conſtantiâ populorum, nec adhuc vetuſtate inolita, Principem ſuſpicionibus aſſiduè perurunt. Adulari ille vltimæ ſorti, timere magnates, maximè cum timeri ſe putat; reputare aſſiduè, nondum conſtitutas res ſub ipſo fortunæ motu poſſe quàm condi tam euerti. Neque modò his co-

;itationibus inquietati quos ad
›urpurā occupatę tyrannidis nefas
›rouexit ; ſed & quibus inſuetæ
egio nomini, atque imperio, gen-
:s, bono iure traduntur. Acrior
ımen in Tyrannos hic pauor ;
uòd ſiue Rempublicā oppreſſe-
int, vindices libertatis Optimates
imeant, (quos antea ſibi pares æ-
rè ſeruire non dubitant) ſiue in
egnum iuuaſerint, ijs expulſis
uibus illud debebatur, populum
ı veteres dominos pronum, aſſi-
uæ cogitationis moleſtiâ ſibi fin-
ant. Itaque nec amicis ſatis fidi
ınt, quòd ad noticiam conſiliorū
dmoti, ſciant quoque à quo latere
ıa tyrannis peti poſſit, & lædi; &
.dem in nemine expectant, quam
›ſi violarint. Palàm tamen, & ex
ompoſito, ſubornatâ beneuolen-
iæ materiâ, integritatis famam,
moriſque in Rempublicam am-
›iunt. In egenos liberalitatis effu-
:e. Vltores vitiorum quorum ipſi

exemplum fecerant; legum deniq; optimarum, operumque publicorum, ad ciuitatum ornamenta, vel authores, vel vindices. Ita præſentem inuidiam, & apud poſteros infamiam, amolituri.

Hoc modò tyrãnus vt plurimũ ſortis ſuę, non ingenij, vitio peccat, aut neceſſitate probus eſt. *Illius* animus, immodicè auſterus, & blandus, intutus, erectus ad omnia, præſertim quæ formidet, ſynceræ voluptatis ignarus, cuius ſpe diducitur, vano decôre atroces moleſtias permulcens, velut fuco, & ipſe ſibi imponens.

At iuſtus Rex, ſeu comitijs, ſeu ſorte naſcendi, admotus imperio, ipsâ maieſtatis conſcientiâ elatus, minus in ignobiles metus, aut ſceleſta remedia, demitti conſueuit: etiamſi turbulentum fortè tempus, & populi nanciſcatur inſaniam, cæteráque quæ Tyrannus ſemper timet. Et hi quidem qui ſuffragio de-

bent fortunam Principatus in ſuâ familiâ non hæſuram, adhuc aliquo modo priuati, nempe quà eos poſterorum cura tangit, publica commoda non videntur tam verâ totâque diligentiâ procurare, quàm qui ſuum iam à maioribus regnum etiam nepotibus adornant. Itaque illas curas quæ populo debentur, priuatis ſuorum affectibus impendunt; excuſabili pietate, modò partita mens ſe vtrinque reſpiciat, ita cognationis memor, ne obliuiſcatur & Regni. Quòd ſi aliquem fortè ex ſuis ſpe votiſque in ſucceſſionem regni deſtinant, tunc preſo & adulatione emenda ſuffragia, tunc omittenda vis, & veluti ſuperfluum maieſtatis. Ita ſeruiet per occultã ſolicitudinem animus, ijs ipſis à quibus publicè venerationis cultum accipiet. In has ſuæ familiæ curas ſæpe periit abſumpta eorum ſedulitas, qui publicis antea virtutibus imperare meruerant:

Nonnunquam & in peiora rapti ſuos mores corruperunt, veteris o-dij aut æmulationis memoriam ex-ercentes: cùm ſcilicet quos iniquos antè experti ſint,quorum prona ad regnum ſuffragia non habuerint, ex animo minus delent; nouáque potentia, & ſeipſam nondum capi-ens,in vltionem intumeſcit. Quòd ſi nullâ ex his ægritudine laborant, illos tamen vt plurimum ſolicitat magna ac memorabilia audendi cupiditas; vt per ingentes illas res ſibi ſuiſque temporibus apud po-ſteros nobilitatem dent. Tam hi autem impetus incommodi publi-cis rebus, quàm vtiles eſſe poſſunt. Nam vt in pomis bacciſque,coacta, & præter aſſueti temporis legem maturitas,inſolentiâ quidem rei iu-cunda eſt; cæterùm ipſæ arbores, medicamine,aut admoto æſtu præ-cipientes maturitatis tempus, hoc edito ſpectaculo marceſcunt; ita publicis rebus, & præſertim graui-

oribus quidam ordo dictus eſt; quem qui peruertunt, ſalutem prouinciarum videntur enecare. Nihilominus Reges, qui per comitia id nomen adepti ſunt, dum æterni nominis ambitione flagrant, aut temerè externā militiam, aut intra patriæ viſcera nouas res eſſe molitos, omni ætate conſpexeris; ex ſua audaciâ, & periculis ſuorum, famam comparaturos, fortè etiam æſtimātes. Pauci cū Polonorū Rege, Stephano Battorio, quid agant non ex ſe, ſed ex ſalute patriæ metiuntur. Extat ſententia illius, efficax ad tanti animi imaginem; efficiam verò, dicebat, vt intelligat Orbis quàm præſtet Rex ſuæ virtutis merito in tantum faſtigium à volentibus prouectus, ijs Regibus quos inuitis populis ius ſucceſſionis obtrudit.

Reges autem, in quos veriſſimè hoc ſummæ maieſtatis nomen cadit, perpetuam potentiam quam

à parentibus acceperunt in ſtirpem tranſmiſſuri, iam non ſuffragijs populorum obnoxij, à quibus olim omnia habuere, longè alio genio videntur ad regnandum inſtituti. Sed hanc mentem illorum, ſeipſam vni Numini debentem, explorare, fortaſſis ſacrilegæ ſapientiæ eſſet; neque fas nobis deprehendere illos motus, quos ad gubernationem Orbis, & mutationem rerum, ac præcipua humani generis fata, illis diuina vis ingenerat. Quærant licet curioſi, an ſit vtilius Reges à puero in ſceptra venire, & huic magnitudini aſſueſcere, tanquam ſimul ſecum natæ, quàm ſub paterno cognatóue imperio adoleſcere, tantæ demum fortunæ hæreditatem adituros; Num pacati, nec quidquam detrectantis populi obſequium, frangat mollitie Regum animos, tam ſecurâ poteſtate luxuriantes; an potius ille amor ciuibus Regem, veluti patrem familias cha-

ſſimorũ domeſticorũ officijs con-
liet: Deniq; ſi auerſis ciuiũ animis
:llo occupandus fuerit legitimus
)minatus, vtrum poſt victoriam
:inceps odio contemptuq; graſ-
:urus videatur; an verò experta
:ricula, nec aliter quam grauius
ditura,eumq́ ad alternam placendi
licitudinem deductura ſint.
:rinque argumenta, exempláque
›n deerunt, quæ (per viciſſitudi-
s mortalium rerum) quanquam
ɔ ijſdem ſæpe cauſis non eoſdem
nen exitus ſortita ſunt. Sed fru-
a eſt hæc Numinis conſilia ex-
)rare. Sit à curioſis cogitationi-
s intactum Regum culmen, ac
arcana in ſacris vetuſtatis, non
ĩ ad adorationem ſuſpiciatur.
ım optare bonos Principes pie-
eſt, damnare etiam nocentes
igio. Ac cùm præterea non tàm
i ſe regant, quàm ducentibus ſa-
permittant (quæ per illorum
ɛctus Imperiorum inclinationes

& incrementa conſtituunt) omnis ars atque prudentia inſpicientium in eorum genium, & de illo conijcientium, ſæpiſſimè fallit.

PRimus ab hoc ſummo faſtigio gradus eſt Optimatum, tam horum in quos diuiſis Regni curis Principes acquieſcunt, quàm eorum qui ſummâ dulcique amicitiâ eorundem Principum animis inhęrent. Per vtroſque, veluti oſtia fluminum ad ingens pelagus pertinentia, vota ciuium ſpeſque feruntur. At ipſi diuerſis rationibus ad magna producti, ne iiſdem quidē ſtudijs nituntur. Illis igitur qui flore ætatis, vel generis ſorte, aut viuendi dicendique comitate, ſe eximiè Principibus cōmendarunt, inſtitutus ad placendū animus eſſe ſolet; quem ſcilicet proprijs affectibus negatū, ex domini ingenio cōparant. Mirum quidem, artiſque pleniſſimum hoc genus ſeruitutis; vilem demiſſumque animum in-

:rdum adumbrans, nunc procax
berumque ingenium. Interdum
oluptatem conſectari, iocis, ludiſ-
ue incumbere, fæcundiſſimi labo-
oris inſtar eſt. Etiam ſupercilio in
ominos vti, & penè regnare (mo-
câ tamen nec longâ contumaciâ)
:incipes haud rarò accēdit, quàm
nare volentes tam amari. Quippe
:oceres in tam altum lubricumq;
:oducti, ſi Dominum mollis ani-
i eſſe cognouerint, nec diu ea-
ındem voluptatum conſuetudi-
:m ferentis, parcè ſuos aſpectus,
coſque, aut quicquid in ipſis illi
acet, indulgent; ita diſpenſante
üdentiâ, vt amor ſæpè, & per in-
:ualla, incitatus, nec faſtidium ſui
:iat, nec torpore aut obliuione
leatur. Quòd ſi Princeps facilis
ıidem ſit in diuerſos affectus a-
icoſque tranſire: ſed quocunque
applicet, vt breui, ita cæcâ & ve-
menti amicitiâ incumbat, qui ab
amantur, memores inundari ſe

altiſſimo æſtu, ſed in ſuum Oceanum ſtatâ mutatione redituro, quàm auidiſſimis pectoribus de illâ felicitate bibunt. Neque enim laſſare hunc amorem flagitatis muneribus timent, qui etiam niſi tempeſtiuâ celeritate excipitur, vt vina ætatem non ferentia, inutili veterno conſeneſcit.

Longè alia ratio cum Principibus ineunda, qui amoris torrente non perditi, illi ſuauitati quâ ad amandum impelluntur conſilium quoque addunt. Nam hæc vera, & ſi mereris, perpetua beneuolentia, vt nunquam omnia, ita ſemper aliquid poterit; nec tam ſpolianda illa arbor, quàm carpenda cum delectu; ſcilicet in prouentum reditura. Igitur eiuſmodi Dominis gratioſi Optimates dare ſe totos ſolent, nec vnquam in amando maieſtatem dediſcentes mitigare obſequio; ius libertatis in loquendo, aut monendo, verecundè vſurpare;

pare; ſæpius meminiſſe hos eſſe Principes, quàm ſe amicos. Iis autem vt eſt prima & aſſidua cura, locum quem propitijs gratijs obtinuerunt ſemper inſiſtere; ita proxima ſolicitudo, opes interim cumulare, præfecturas, aut perennes inire magiſtratus: Vt ſi à tanto apice excidant, ſaltem felix priſtinæ potentiæ monimentũ ad reliquæ vitæ ſecuritatem duret. Qui verò vel ſuorũ immemores, vel fortunæ confiſi, illas opes, & tam ſplendidæ amicitiæ quæſtum, nihil parcente luxu aut incuriâ conſumunt; digniſſimos putes qui intempeſtiuum tandem ludum, in egenâ ſenectute, inutili pænitentiâ damnent.

Eſt & cautio Proceribus illis ingens, & quæ ſæpe negligentes peruertit; non ſe Domino anteferre, in rebus vtique quibus ipſe excellere, aut credit, aut contendit. Subilitatis gloriam amat, eloquentiæ;

fortitudinis venaticæ artis, militaris peritiæ ? Non vereatur concedere etiam qui ſentit ſe victorem; ne Princeps in æmulationem exardeat, quæ amicitiã extinguere ſolet, & pretetea peruicacibus odijs fœdè ſęuire. Sæpe enĩ non leni modeſtaq; ambitione, ac nec pro materiâ, occupatus Principum animus, eiuſmodi gloriæ cupiditatibus incumbit, doletque à palma excidere. Nec eſt aliud, quo certius ſibi dominorum animos purpurati iſti parent, quàm ſi eos mirari aſſimulent; ſed cum arte, & quæ fidem inueniat. Non enim ijſdem adulationibus omnes patent. Vt quiſq; Principum aut ſibi maximè virtutis eſt conſcius, aut vanâ credulitate elatus, potiſſimùm ijs blandimentis decipi amat, aut poteſt; tot omnium votis ad placendum laudandumque coëuntibus, expugnantibuſque verecundiam de ſe magna credendi. Nec minor ars

extorquendæ beneuolentiæ, eſt amoris ſimulatio; quadam Venere inſinuante officioſam gratiam, & pares affectus repoſcente. Adhuc viuit, adhuc tantæ fortunæ præmijs incumbit, qui incipientem domini charitatem eiuſmodi caſu feliciſſimè fouit. Princeps cum equo in itinere prolapſus, afflicto latere febriculæ horrore tentabatur; ipſe triſti perculſoq; vt videbatur, vultu totâ nocte inſomnis aſtitit. Siue ars, ſiue pietas fuit, ita domini animum permulſit, vt nemo deinde gratioſior haberetur.

Nec dixeris eiuſmodi felicitatis arbitrium (quâ tot veluti riualibus, ſummas illas amicitias ambientibus, pauci quidam ſuis votis potiuntur) vni Fortunæ credi. Nam vt illa ſuâ ſponte non paucos Principibus conciliat; ita multi artificio & calliditate deſtituti de tanto faſtigio ſolent excidere: Vt quidẽ fortunæ interdum eſt ad hæc cul-

mina quos placet ſubuehere; plerumque autem prudentiæ in eâ fœlicitate poſitos poſſe ſeruare. Ideò autem formidoloſior res eſt ab hoc gradu prolabi; quia ad tantæ amicitiæ ſacramentum admiſſi, vix poſſunt ab eo veſtigio niſi in odiũ, aut certè faſtidium, recidere. Non tam quippe aboleri amor ſolet, quàm contrarijs affectibus aceſcere.

Hi verò Optimates, per quos Princeps pręcipua momenta Reip. procurat; quibus externas res, atque ciuiles credens, in arcanis conſilijs potiſſimum fidem habet, dignitatis ſuæ neruos longè ſolent in alios concentus temperare; ſcilicet ad ſe ſic trahere, ac propemodum ſuas facere, altas illas, & ſalutis omnium curas, vt non tam Republicâ egeant, quàm ſuis officijs deinde Reſpublica. Hoc autem aſſequuntur, aſſiduo in hæc negotia ſtudio, cæterorumque, ac nonnun-

quam ipſorum Principũ, ingenijs ab intimâ illarum rerum cognitione quàm maximè poſſunt excluſis. Nám tunc quidem tutiſſimè omnia poſſunt, cùm Principes ſuarũ rerum ignoratione & credulitate in ipſos laborant. Sed ignari ſuæ famę veras voces non ſæpius quàm ipſi Reges exaudiunt. Non peculatus, non ſuperbię inuidiam, non cætera facinora, ſi quorum infamiâ graues ſunt, licet publicâ indignatione iactata, antè de ſuis penetralibus emanaſſe cognoſcunt, quàm ipſo pondere obruti, ſimul ſe & eſſe inuiſos, & caſtigari intelligant. Vultus ipſis, vt plurimum, ad grauitatem compoſiti; non promiſcui acceſſus; breuia alloquia, tædijque aut maieſtatis ſpecie vibrantia. Inter hos pauci aliqui, nec negotijs confuſos, nec marcentes ſuperbiâ vultus ſeruant; digni hi quidem laude, ſed nec cęteri accuſandi, qui mores ex dignitate inſtituunt, &

fortunæ ſuæ accedunt. Quippe neceſſaria quoque interdum eſt ſublimis hæc maieſtas, & de populi commercio excedens, in illis vtique hominibus per quos Reges præcipua ſuæ poteſtatis momenta exequuntur; cùm maximè hæc aditus loquendique ambitioſa difficultas reuerentiam conciliet quo, freno cohibentur vulgi animi, aut timere aſſueti aut ſpernere. Sed & illa ſtrictæ frontis aſperitas, ſiue faſtus eſt, ſiue iuſtæ potentiæ indicium, indulgeri facillimè illis poteſt, qui in tot curarum præmium hoc honoris potiſſimùm ac reuerentiæ ſpecimen habent. Etiam perpetuâ negotiorum ſerie & faſtidio attriti, non vtique poſſunt eoſdem ſemper vultus, nil mutatâ aut afflictâ ſerenitate, obtinere.

Quòd ſi illa potentia, ſimulque iuuandi ac fallendi ſolertia, in impias mentes inciderit, ac dum ſe ſuáque reſpiciunt, publicæ interim

ſalutis oblitas; tunc licet in ſuis flagitijs virtutẽ ſolertiſſimè adũbrẽt, tanquã rei domeſticę negligẽtes & vnum Principem, remq; communem, videantur reſpicere; Interim autem negocia eò flectant, vnde potiſſimum ſuæ dignitati incrementum aut incolumitas allucebit. Si impeditis Principis rebus plurimum poſſunt; dum eas omni diligentiâ videntur exſoluere, nouis nodis colligabunt, & veluti ſuperfuſâ caligine imbuent. Quòd ſi in placidâ vtcunque Republicâ ſecurius regnant, tunc etiam neceſſarios oderint motus, ſinentque ſui temporis pacem in occulta malorum ſemina adoleſcere, & nepotes fortaſſe perditura. Quæ deniq; Reges ſuffragijs ad ſceptrum vocatos, hos quoque Optimates cupiditates torquent; ſubitâ vtrinque potentiâ, nec vt plurimũ in ſobolem tranſiturâ.

Quis eos igitur non miretur, qui

in hac immenſa potentiâ tam facilè tantóque præmio, ſi vellent, peccaturi, tenere veſtigium tamen poſſunt, rectæque virtutis meminiſſe? quales in generis humani ſubſidium aliquot omni ęuo ad hanc orcheſtram ſubuehuntur, in ſe rigidi, candidâque & innocenti gloriâ omnem ambitũ reipublicę donantes. Sed nec eiuſmodi viros illa probitas ab inuidiá præſtare tutos ſolet. Nam ab ipſo dignitatũ lubricũ (cui duntaxat pauci ſatis fortes inſiſtunt) vitiumque ſociorũ, ſæpę eorũ virtus infeſta eſt; Neque maledicorũ licentia amat ab illis culminibus abire, in quæ poteſt meritiſſimo ſæpe indicio, nunquam autem ſine ſuſpicione, graſſari.

Fructus porrò tam ambitioſæ dignitatis eximius; quòd tuti, & extra teli iactum poſiti, cęterorum in ſe inuidiam contemplantur, ijs quoque ad ſe colendum coactis quos ſciunt non aliter quàm à ma-

ligno pectore, & æmulationem celante, imaginem beneuolentiæ extorquere. Nam hæc admirationi coniuncta inuidia, & in ſolam felicitatem exerta, neſcio quo ſenſu ambitioſæ voluptatis ſolet hos ipſos quos petit permulcere; Quippe eos magnitudinis ſuæ admonens, & humilitatis cæterorum.

Eſt & eorum alia, ſed multò prȩſtantior, in gerendâ Repub. prærogatiua, poſſe magnis & virilibus ingenijs, quȩ rei familiaris anguſtia, aut aliæ difficultates premunt, propitiam manum dare, & veluti adeſſe naturæ imploranti. Quod vt illis facere eſt decorum, ita nec impune poſſunt omittere; ſcilicet vel tacitâ indignatione bonorũ caſtigati, vel aſſiduâ exprobrantis virtutis imagine apud ſe hanc culpam luentes. Cùm enim hoc ipſo attolli meruerint, quòd aut ſint, aut credantur, primæ illius & prudentis induſtriæ viri; quid moran-

tur ſuam ſortem agnoſcere, & ingenij ſimilitudine iunctos cognatâ charitate complecti? Nec ignorât qui ij ſint, aut vnde petendi. Nam vt omniũ animaliũ oculi, niſi cæcitati damnati ſint, ſui generis conſortes & vident & agnoſcunt; ita animi caligine exuti, & in ingẽtis iudicij felicitatẽ diffuſi, ſuę ſublimitatis ſocios nòn dubiâ contẽplatione deprehendunt. At nec dicant ſe multitudine huiuſmodi ingeniorũ premi. Iis omnibus neque ſe, neq; rempublicam ſufficere poſſe. Benè conſultum generi humano, ſi tanta præſtantium animorum meſſis eſſet, vt diſtributis inter illos rerumpublicarum negotijs ſupereſſent adhuc vacui aliquot, ſuperfluo & inutili munere à Numine Orbi donati. Multò parcius cum felicitate hominum actum; rarumque in omni ætate ac populo fuit altum ingenij acumen, purum, aptumque omni vitæ cuicunque in-

cubuerit, excultum diſciplinis, ex-
ertâ fortique verecundiâ natum
omnia,nec quid nimis,audere. Illas
mentes cùm Optimates vocant in
publicæ felicitatis partem, ſeipſos
quidem primùm, quaſi illius genij
participes,commendant, tum Rei-
publicæ neruos addunt, nunquam
pulchrius quàm à ſapientibus gu-
bernatæ. Sanè vt artium,quæcun-
que eminent, famam, multitudo
artificum,& imperitia ſæpe afflixit,
pleriſque ad ea quæ promittunt ru-
dibus, ſet vanum modò nomen
quo commendentur quærentibus:
Ita ſapientiæ gloriam, atque ſcien-
tiæ, haud raro indigni homines,
nec quid minus quàm cum Muſis
aut prudẽtiâ loquuti, corruperunt.
Sed incumbit ſummis hominibus
fictæ & adulteratæ virtuti illudere;
veram autem induſtriam, imperi-
torum præiudicio non obrutam,
à iuſtiſſimis præmijs non arcere.

CAPVT XIIII.

PRęter hæc duo genera Optimatum, iam propitiâ fortunâ felicium, ingens eſt in Regijs multitudo, noui atque patricij, omnis cenſus ætatiſque homines, illic opes, famam, amicitias, quærentes. Et hæ quidem Principum domus, licet ad ſpeciem publicæ hilaritatis luxuſq; compoſitę, nunc choræis exultantes, nunc ad mutationem ludi venatico ſudore confuſæ; plenæ honoribus, omni veſtimentorum pompâ & epularum ſpectabiles; ſingulis, qui in ijs agunt, magnificentiæ ſpecie adornatis, & plerunque ſuam ſortem ſupergreſſâ luxurie: Tamen diligentius intuenti videbuntur nundinarũ inſtar eſſe, vbi homines laborioſiſſimum ne-

gotiationis genus exerceant. Quot artibus, quotque moleſtijs, conſtet hæc vita, quot curas ſimulatio miſerrimæ frontis obducat, ne ij quidem ſatis dixerint, qui diu ſuos ambitus illis malis luerunt. Neq; vllus in hoc freto portum meretur, niſi qui adeò intelligat ſibi curam laboremque aſſiduum eſſe debere, vt hæc ipſa quæ in eiuſmodi vita, (vt ſolet) molli iucunditate blandiuntur, in ſeueros vſus flectat; & ſemper in illis delicijs inueniat induſtriæ, curarumque materiam. Nam vt acerrimus quiſque labor ſæpe ad oblectationis dulcedinem manſueſcit (vt cùm immodica venatio, aut ſtudia plus iuſto peruigilia, acrem animum, nec habenas ſcientem, delectant) ita ludus etiam omnis poteſt ſeueriori intentione temperari, vt diuertat in iuſti laboris grauitatem. Igitur illa remiſſio atque ocia, quibus aularum luxus vibrat, non tenent eorum

prudentiam, qui minus egeſtatem ambitumue explexerunt, ne inter hæc fugitiuæ felicitatis ſimulachra, obliuiſcantur ſe felices nondum eſſe, omittantque fortunam, quæ, vt plurimùm non ſe tradit, niſi in mercedem impigræ fortiſque diligentiæ.

Quæris itaque quo vultu, aut quo more, illas Seirenes excipiant, ne vel auditæ noceant; vel ſi ab ijs ruſticè contemnantur, hos proſcribant tanquam intempeſtiuè Philoſophos? Non opus eſt truci vultu, barbariſque præceptis. Si eius conditionis ſunt, ætatis, habitus, vt per has pompas & lepiditatis nomina felicius credant emergere, tunc arte hanc magnificentiæ ſpeciem adgubernant, quæruntque comitatis publicam famam; ad illum quoque luxum ſuam laruam inflectunt qui potiſſimùm Principi placet. Sed nec egeſtis patrimonijs longæ ſpei miſerias emere debent,

nec frangere animũ lenocinio tam lubrici moris,& voluptates imitantis: qui inter hæc aſſiduè monendus eſt, ſe venationi, non prædæ incumbere. Cæteri autem qui ad hanc deliciarum ſpeciem non eâdem fortunâ inuitantur, (ſeu corpore, ſeu moribus, aut generis ſorte ad eam incommodis) illo errore ſe capi non ſinunt, qui ſæpe incautis perſuaſit, non poſſe fortes eſſe, aut in aulæ cultoribus numerari, niſi qui emineant per audaciæ titulos, vel omnem ocioſæ voluptatis luxuriem. Sciunt alios & ſecuriores aditus illic ad opes honoreſq; per ingenioſam virtutem aperiri. Quippe conſcijs hominibus ſuę ſortis ac indolis, eique abſq; fuco aut ſuperbiâ obſequentibus, multò certiorem apud Principes reuerentiã eſſe, quàm ambitioſè effingentibus mores, quos ſuo cenſui corporiue fortuna negauerit. Hanc igitur moderationem illi pruden-

res tenent, vt qui ad iſtas illecebras, velut ad aliquam artem, coacti ſunt, his vtantur, non fruantur; quos verò fortuna tam luxurioſo ſumptui non damnauit, has ſi placet ad ſobriam voluptatem delibent, ſed veluti in requiem curarum grauiorum, magiſque vt ſpectent, quàm vt ipſi impleant ſcenã. his denique quibus iam facta res, ſiue ſuâ ſedulitate, ſiue maiorum, fas eſt conſectari pares illas ſuo faſtigio voluptates.

Neque mirum ſi hîc ad magna ſint inepti, quos veluti aliquo carmine attonuerit, ignaua, & ſe vnam contemplans luxuries; cùm non alij magis vitæ, quàm quæ in Regijs ducitur, neceſſaria eſſe ſoleat, vigil quædam, nihilque omittens ſedulitas. Nam vt plantas, arboreſque, exigua ſemina concipiunt, & modico ſaltu ingentes fluuios emetimur in fontibus, ita ſæpe ad felicitatis incrementum in

Aulis

Aulis ſufficiunt parua initia, & quę oculos facillimè lateant ludo aut ocio intentos. Metellam iam impetrantis Syllæ matrimonio coniunxit, quòd theatrum pertranſiens, & ad ſedentis humerum leuiter manu nixa, addiderit, velle ſe cum tanto viro in felicitatis partem venire. Adhùc iacenti Mario primos animos addidit fortuita Scipionis oratio, illum ad militaris ſcientiæ faſtigium, velut aliquo vaticinio, deſtinantis. Sciuit enim audientium animos illo præiudicio ſibi paratos acerrimâ diligentiâ ſeruare, naſcentiſque illinc famæ magnitudinem implere. Adeò ſæpe leui, ſubitoque ſuſurro, admonemur commodi venti, qui, ſi audiamus, nauem impellat ad vota ſupra ſpem ac penè inuidiam ſublimia: Illos iuuit viro illuſtri occurriſſe per ſoluta & incurioſa gaudia diffuſo, & ad primam quæ obuiam fuerit amicitiam aperto: hos aut ſenten-

tiam, aut iocum, tempori inueniſſe: indicium fortitudinis vel induſtriæ temerè elapſum, aut laudatio fortuita, neq; iuuare credentis, ſæpe grandis auxilij vicem obtinuit.

Eſt igitur in dignis hominibus qui Regiam propitijs fatis colant, non præceps animus, non impatiens lentæ ac multiplicis ſpei, compoſitus, ſemperque in Fortunam intuens, ne incurioſos effugiat ſi quid illa etiam perplexè annuerit. Sed nec expectant in ocio, donec vltrò illa felicitatis ſemina occurrant. Magnis artibus iuuant Fortunæ fauere volentis induſtriam: quarum fortaſſe præcipuam dicas, quamplurimos amicitiâ complecti, aliquē autē muto cultu demereri ex ijs quos Princeps ad gratiā primæ familiaritatis admouerit. Nam & illa ſuccreſcendi ratio apertiori inuidiæ eſt ſubducta, & ſæpiſſimè regni opes minus Regis quam ſuorum amicorum benefici-

um fiunt. Sed ſit ille cui ſe addicunt eiuſmodi, qui clientes publicis commodis poſſit attollere. Priuatas enim opes neque volent purpurati effundere; nec ſi velint, tanti ex illis riuulis æſtus exudent, quanti ex ipſorum Principum mari.

Ex his illum quem ſibi propitiauerint, nolunt fatigare frequenti aut inutili voto, ne iam ei graues ſint vel ipſo conſpectu; quaſi nouam ſubinde per preces moleſtiam allaturi; aut temerè, & in exiguis rebus fauore conſumpto, multum ipſi debeant (vtpote ad preces annuenti) parumque fortunæ. In fabulis quoque videmus illius prudentiæ expreſſam imaginem. Neptunus Theſeo filio tria optare indulſerat: ſanxeratq; ſummâ religione deorũ in ijs compoté voti fore. At ille bis expertâ iam numinis fide, cùm reſtaret vltimum munus, adeò non prodegit certum nec rediturum beneficium, vt inter Plu-

tonis vincula, cæſoque Pirithoo, non inuocaret Patrem ad promiſſę opis officium, timeretque (quaſi aliquid vlterius morte eſſet) tanto pretio ſalutem redimere.

Eſt & alius in Regijs labor multâ vtilitate ſpectabilis; verſatilem animum in diuerſa componere, & motus affectuſq; quicunque *iuuabunt*, ſaltē in ſpeciē, induerep oſſe: quod vix commodè vllus vnquam perfecerit, abſque ſedulâ auſteráq; diligentiā, aut ſummó in ſuas cupiditates imperio. Eâ arte multis hominibus parta res, atque decus, ſiue in liberis ciuitatibus, in quibus vnâ virtute aut vitio tot dominis non placebis; ſiue in Principum familijs, vbi non modò ſimulatio ad eorum ſtudia flectenda eſt, ſed etiam ambiendi qui gratiâ apud illos excellunt; quos ſæpe varios ingenio diuerſis obſequijs mitigabis.

Hęc & ſimilia anxię diligentiæ ſtudia ſunt illorũ quos ſpes & præ-

cepta rectæ prudentiæ tenent in aulis: cęterùm eadẽ aut illic non videt, aut peiori quàm cæcitatis malo iuuentus inconſultaa ſpernatur, & ſæpe parentum indigna laboribus, à quorum opulentâ modeſtiâ luxurioſo & mox egeno ambitu diuertit. Illis pulchrum ipſum Regiæ nomen, & in Proceribus numerari; credo, maximè quia hæc prima libertas eſt à Scholis aut magiſtrorum ſupercilio exeuntium; neq; deſunt, qui hos nouitios ad inexperta vitia propellãt. Quòd ſi illos perfũctorio Principis nutu, aut verborũ comitate, beari cõtigerit, tunc verò ſolutis ſuperbo gaudio articulis penè labare; qui adfuerit, quos tantę gratiæ teſtes habuerint, vix ſe tenentibus oculis perluſtrare. Sed maximè laſciuiæ ludorumque famã amant, quaſi in nobilitatis, & quidem iam virilis, indicium. Nec pro ſuâ ſe fortunâ, ſed ex magnatũ ſumptu regunt. Ita curſum ſupra

ſe euntium æmulati, nec veſtigijs tantis pares, exhauſto ſpiritu deficiunt. Hinc interim alieni acerbitas æris, & indigni queſtus in Principes ab his ipſis qui peccarunt: quaſi ſuorum omnium ingenijs ſapientiam poſſint infundere, debeatue ſacrum ærarium, & per hoc Reſpublica, tantæ libidinantium *inſaniæ* pœnas dare.

Sunt verò non in Regijs modò, ſed in omni genere vitæ, diuerſa quàm diuitum tam egenorum, ingenia; Egenos autem putem, non modò quos inopia ad veſtium ciborumque miſerabiles curas adegerit, ſed quibuſcunque opes deſunt ad illam quam inſtiterint vitam, & à cuius claritate, niſi pudendâ confeſſione paupertatis, non poſſint recedere. Igitur ex inopibus aliqui apertis doloribus gemunt, & queri de iniquitate ſuæ ſortis, quàm excuſare aut tegere eã malunt. Ita magno calamitatis ſo-

latio, palam poſſunt fortunam obiurgare; fugiuntq; maius inopiâ malum, ſimulare diuitias. Etiam aſſueſcere incommodis ſuis poſſunt, profeſſiſque laboribus remedium quęrere in ægritudinem quam non tegunt. Et hi quidem ſunt, vel humilitate parentum ita facti ne ad egeſtatem erubeſcere iure poſſint: Vel (quod vitijs penè annumerem) iniquitate fortunæ velut verbere domiti, nec ſpirare altius auſi; Vel denique pulchro rerum humanarum contemptu, nequaquam eam ſortem indignati in quam à fatis collocantur; & magna regere idonei, & in paruis non deiecti.

Eſt aliud egentium genus, contumaci Spartanáq; patientiâ, ictus fortunæ ferentium. Hi anxios animos, curiſque diuulſos, læti vultus imagine obducunt; viſi quoq; ſibi felices, ſi hoc alijs videantur. Ita ad ſuarum miſeriarum ſilenti-

um obſtinati, verecundiæ pœnas luunt; de publicâ ſoliciti famâ; nec de domeſticorum voce ſecuri, quibus hæc priuata vulnera magis patent, & interdum ferenda ſunt. Qui ex illis inopibus in vicino opē vident, & certa (quod interdū ad obſeſſarū vrbiū pertinaciā ſat eſt) auxilia, vbi aliquandiu paupertatem fictâ hilaritate contexerint; non modò non inſimulandi ſuperbiæ, ſed ingentis virtutis conſcij, digniq; ſunt in quorū auxiliū felicitas feſtinent. Hi verò qui in ſuâ paupertate, perpetui ſupplicij imaginem quidem vident, vix aliquâ expectatione fortunæ ſpem ſaltem ſubuehente; poſſunt tamen in hunc modum ſuas opes diſpenſare, vt inter domeſtica mala ſemper ad hanc publicam diuitiarum laruam ſufficiant; miſeratione prorſus digni, illum ambitum quem tot anguſtijs emunt, certè abſque inuidiâ habeant. Sunt denique quos tan-

quam in extemporaneis torrentibus aquæ; ita opes per hanc inanem,& ſuis rebus imparem magnificentiam tandem in totum defecturæ prætereunt. Ingens illorum animis ſupplicium ſubeſt; & amentiâ ſuâ dignum. neque eſt alius maioris piaculi furor, quàm nolle de certo exitio declinare maturâ confeſſione tuarum fortunarum; quas dum ſumptu non diu ſuffecturo vis à populo ſummas credi, in perpetuum ſic affligis, ne vel poſſint in mediocribus deinde conſiſtere. Hic magnatum,iuuenumque præcipuè, error eſt, in paternas ſuccedentium opes, acerbis adhuc ingenijs,& neſcientibus frugalitatem; vel ſupra rem fortunamque maiorum ex profuſis diuitijs quærentium famam. Iis animus longâ tabe inquietus, & ſæpe ab eâ quam præfert magnitudine excidens. quippe vix vlla humilitas, ac nonnunquam fraudis genus, in quod

non ſe ſecretò dimiſerint, ſi inde intercipi nummi poſſint, quos poſtea publicè per turbinem inconſultæ temeritatis profundant. Neque quidquam periculoſius, quàm aliquid publicum illis ingenijs credere, omni pretio redimentibus inopiæ moram, quam anxiâ, ſed pœnitentiam abnuente, ſui erroris noticiâ, ſemper expectant.

Nec pauciora ſunt in opulentorum ſorte quàm egenorum diſcrimina. Quidam ſcilicet in cumulatas à maioribus opes naſcuntur. Senſim alios diuitiæ attollunt, docentque paulatim eſſe felices. Horum vtrique nec ſe mirari ſolent, nec immodicè exultare, ſcilicet per ipſam conſuetudinem penè fracto quotidianæ læticiæ ſenſu; quæ & nunquam nimia eſt, vbi per gradus expirat & aſſurgit. Sunt denique, qui repentè prodigentis felicitatis munere inundantur, vno curriculo viam in cœlum è terra emetiti. Et

hi maſſuetâ dulcedine ſui quoque obliti, deducuntur in ſuperbum ſortis illius de qua exiere contemptum. Nuper fuit vt eiuſmodi animum, adhuc recentibus bonis ebrium liceret contueri. & viſa res quæ referatur digna; quoniam ex vnius picturâ plurimorum imagines poſſunt effingi.

Adoleſcentes duos earundem ſcholarum commercium non vulgari neceſſitudine coniunxerat. Nomen huic Mellæ, illi verò Cæpioni, in cuius patria hæ ſcholæ, amoriſque exordium. Exactis temporibus quæ in eiuſmodi ætate litteris dantur, receſſit in patriam Mella, arctis primùm fœderibus in æternitatem amicitię cum Cæpione compoſitis. Nec virilia deinde ſtudia hunc adoleſcentiæ animum mutauerant. Crebris litteris, inuicemque arcana prodentibus, veteris amicitiæ conſuetudinem alebant. Interim Cæpionem inopi-

nata hæreditas in altiorem extulit ſortem. Et Mella in Cæpionis patriam quibuſdam negotijs reuocatus eſt; quem vt Cæpio aduentaſſe audiuit, non iam amicitiæ memor, ſed teſtẽ felicitatis habiturus, haud mora viſere properauit. Mellæ ſyncerus amor erat, nec paribus machinis expugnatus à *fortunâ*. Fit igitur bonâ fide obuiam Cæpioni, amplexumque ſaluere multum iubet, & cætera quæ poſt longi temporis abſentiam primo impetu amici meminerunt. At Cæpio tardos oculos grauiter adgubernans, argutâ quoque voce, tanquam diducere timeret compoſiti oris formam, penè occæpit modulari. Inuitatus in triclinium ſuccedere, ad quod, vt in modicę fortunę domibus ſolet, vtcunque anguſti gradus ducebant; quid tu, inquit, Mella, in carcerem me anthalamum rapis? offenderat Mellam tam contumax maieſtas Cępi-

onis; ſed ne ex aduerſo quoque peccaret, ſe in conducto habitare reſpondit: Limen, gradus, triclinia, aduenis tam toleranda locari, quàm vtenda. In cubiculum peruenerant, cùm Cępio in lectum negligenter procubuit, frontemq; permulcens, iterum incommodos ędium gradus ruſticâ vrbanitate deriſit: elicuitque indignationem Mellę, quam tamen (veluti Cæpioni annueret) alio riſu texit. At ille vbi cubiculi cultum circumactis oculis, tanquam perfunctoriâ grauitate, luſtrauit, conuertit ad ipſum Mellam vultus, viſiſque ocreis, equum verò inquit, habes, an potius equos? Iis quidem eſt precium qui à vobis aduehuntur; nec alijs pernicius fugam Ceruorum in nemoribus meis premo. Abnuente Mellâ ſibi patrios equos eſſe; quippe aduectos quidem à ſe, ſed neſcio quâ tabe ſub inaſſueto cœlo interijſſe. Cur igitur, refert, ocreas

geris? Mella contemptim, has ſibi in hyemem eſſe quæſitas. Hîc Cæpio, Rheda autē quā ſub primo liminis tecto vidi, ſcis cuius ſit? Cùm ſuā Mella aſſereret; At tibi (ait Cæpio) negabas equos eſſe: Patrios negaui mihi eſſe, inquit Mella; ſed me putas tantæ vrbis compita peditē poſſe obire? Germanicis ad *rhedam* equis vtor. Bigæne, ſubijcit Cæpio, an quadrigæ rhedam hanc trahunt? Iam faſtidium indignationi acceſſerat; ſed voluit Mella in totum huic ſcenæ ſufficere; itaque placidè, ſe bigis vehi dixit; nam quadrigas illis beatis, qualis erat Cæpio, relinquere. Dic autem, inquit Cæpio, Regi tuo ſæpe ades? quis agri tibi modus? num habes tui iuris oppidanos? Ad hæc Mella penè profeſſo riſu, nihil aliud quàm ſe maiorum fortunas ita regere, ne aut illis dedecori, aut exitio poſteris viuat. Iterum qui annui cenſus eſſent importunâ ſedu-

ſitare rogatus, dixit hos ſibi, & interdum amicis, ſufficere. Hinc ſe diuitias potiſſimum metiri. Sed cùm obrui tot quæſtionibus tæderet, tandem onus reſpondendi in cupidiſſimum Cæpionem reiecit; cæpitque rogare quot domeſticis ad familiaria obſequia vteretur; tum de equorum numero, & quàm eſſet in aulâ gratioſus. Nec ille de ſe moderatior, quàm in alios prudens. Sed præcipuè de ſtudijs aulæ egit. Procerum multos ineptiſſimum genus eſſe; Hos ſe non multum operoſâ calliditate tenere: alios ſuę fortitudinis gloria capi; iam bis enim deſcendiſſe in arenā; alios gratiâ quâ apud Principem valeret adductos, quicquid in eis eſt in amicitiæ precium polliceri. Stupebat attonitus Mella, tantæ dementiæ verba, niſi à furioſo, poſſe effundi. Tædio igitur in admirationem, & voluptatem, verſo, inſtare acrius cæpit, & ſponte ruen-

tem, per inſanas quæſtiones præcipitare. Fortè modica quies erat, vtroque poſt tot deliramenta in ſilentium compoſito, cùm Cæpio, tanquam acri ſubeunte memoriâ, exclamat, at quàm putas ingens eſſe ferarum deſiderium canibus meis? Nam hos vetui in ſyluam me abſente produci. *Accipitres* quidem iam opportunè ceſſant, abeuntibus hac anni tempeſtate, & in ſucceſſionem renaſcentibus pennis. Nec interpoſitâ morâ. Sed iam flectit in veſperum dies, inquit; Papę! me iamdiu Principi adeſſe oportuit. habebo obiurgatorē deſidiæ, quòd in hoc lucis protraxerim abſentiam meam. His dictis velut altiori amplexu in procumbentem Mellam incubuit, inuitatumque domum, faſtu ad blanditiem accommodato, rogauit, ſi diſſimæ amicitię & fauere cupienti, ſaltem ſi quid opus haberet, poſtulando ne deeſſet. Experturum beneficio

neficio, nihil pollicitationibus ſuis integrius eſſe. Hic fuit colloquij finis, quo attonitus Mella, impensè ſubitas diuitias deuouit, ſi cogerent ad hunc modum inſanire.

Huic vitio immodicæ iactationis videntur obnoxij, non ij tantùm quorum ſapientiam ſubitis muneribus fortuna obruit, ſed & qui militares diſciplinas in præcipuam partem gloriæ ponunt. Rudes enim vt plurimùm animi, & vel in caſtris eruditi, vel inter hos qui caſtrenſibus vitijs ipſam pacem imbuunt, nihil credunt præſtantius quàm timeri. fidem autem facere de ſe quoque dicentes, inſulsè arbitrantur. Inde iactationis audacia, tumorque verborũ, quaſi omnium gratiam & credulitatem à ferro ſuo impetraturus. Hinc Pyrgopolinices, hinc Thraſo, inſtituti in veterum ſcenis, in documentum ferociæ, plus tormento verborum, quàm inter vera belli

diſcrimina vibrantis. Sed in ſenibus præcipuè, & quidem ducibus, ſecurius,& maiori veniâ, hic turbo procedit; factis illis ad gloriam animis, ſed nonnunquam inconſulta vanitate errantibus.

CAPVT XV.

AB Aularum Principumq; faſtigio ſtatim prima eſt Magiſtratuum dignitas,quibus fortunę litigantium ſunt commiſſæ, ſontiumque vltio, & quæ munera iam in iudicijs numerus candidatorum, & quærendæ pecuniæ cauſa, in varia nomina exegit. Hi plerunque vel nihil diſſimulatâ emptione in hos gradus aſcendunt, vel vbi hæc mercatura

de publico arcetur, priuatâ, & ſæpe rigidiori cum Proceribus pactione, illic quoque qui Rempublicam vendant inueniunt. Tanto, & ſæpe immodico ſumptu prouectos, palam eſt ambitionis ſtudijs, aut ſpe prædæ attineri. Nam duntaxat Reipublicæ velle prodeſſe carâ illâ & patrimonium deſtruente ſolicitudine, non iſtius ſeculi virtus eſt; & nec fortè poſt Curios aut Fabricios, quærenda. Sed quoniam nulla iam virtus gratis, & ob ſuam pulchritudinem colitur, ſed vnaquæque ſuis præmijs conciliatur hominibus, ideò hæc honorum opumúe in Magiſtratibus libido facile ferri poteſt, modò contenti publico & veluti permiſſo more peccandi, ſynceris deinde animis in munus quod emerint incumbant.

Cæterùm vt ab illo quod ineunt iugo, moderari ſubiectis gentibus poſſunt, & ſi placet, illudere. Ita

niſi maturis ingenijs, & quæ non pro ſolo tribunali ſapere poſſint, cupiditates caſtigent, ne ipſi quidem ludibria aut conuitia effugiunt; ſed hæc tecta, & maximè in abſentes ingeſta. Palàm enim adulantium verbis ſolicitantur in ſuperbiam, ſuique inanem fiduciam. tot litigantium turbis, multo *cultu*, ſed non diu duraturo, illos propitiantibus: Cùm nemo in diſcrimen fortunarum vocatus, ſupplicare Iudicibus dubitet, & vel toruos aſperoſque mulcere, vel dulcedini ambitionis apertos, multâ laude, & venerationis geſtu, tanquam cibo aliquo ſatiare. Iam olim illam artem Roma monſtrauit, cùm reos, ſordentibus togis, neglectuq; comarum viliores, Iudicum pedibus reuerentia metuſque affunderet. Sed eiuſmodi ſupplicum cœtus, in quemcunq; deinde exitum dimittantur, vbi primùm extra iudicantium conſpectum poſſunt conſiſte-

re, hanc timidam placendi laruam ponunt; & quas adhibuere blanditias interdum nec modico riſu inter ſuos recenſent; etiamq; illorũ quibus adhibebantur credulitatem. Iudices enim ſuccedentibus clientum agminibus ſemper pleni, ſe haud rarò ex eorum adulatione metiri non dubitant, omneſque reuera ſuo faſtigio concedere arbitrantur, qui ſibi compoſitâ humilitate eorum animos parant. Illos Iudices dico, quorum ambitio noſtri ſeculi moribus, & callidioris vitæ peritiâ deſtituta eſt; ſiue nihil viderint præter Scholam, Curiamque; illic nugari aſſueti, hîc habere cultores & decipi; ſiue anguſtis aut inanibus animis ad facilitatem facti ſint, vt pro ſe dicentibus auidè credant. Sed tunc maximè populari riſu iactantur, ſi tanquam ſuæ ſortis puderet, in militares animos & ſermones erumpant, ſi in corporis cultu aularum adumbrent delicias,

cæteraſque voluptates conſectentur, togarum & tribunalium maieſtati non conceſſas; Quæ nonnunquam vitia inexpertam adhuc fallunt (nam & ſæpe ad has dignitates ſubuehitur) iuuentutem.

Sed nihil publicæ vtilitati magis infeſtum, quàm cùm Magiſtratus, Iudiceſque, obliti nominis *Deæ illius*, cuius titulis, & veluti vicariâ fide, ius dicunt, ex magnitudine munerum, aut litigantium gratiâ, affectum componentes, ipſis legibus imponere non verentur. Nec facilè dixerim, vtra pernicies Rempublicam peius infeſtet; cùm amicis, aut cùm pecuniæ indulgent. Quippe illa facilitas nihil familiaribus negandi, Iudicis animum impietati aperit; per hos flagitiorum gradus ita aſſuefactum, vt excuſatis ſpecie amicitiæ ſceleribus, poſtea, vbicunque odium aut ſpes impulerit, peccare non dubitet; id tandem pro ſe auſus, quod amicis pri-

mùm indulſit.

Quòd ſi acriter diuitijs incumbunt, ſi quærunt de populi malis opes,tunc omnino Reipub.corpus ſub illis medicis plus remedio quàm vulneribus laborat. Pauci tamen aperto facinore audent vel ſuæ cupiditati, vel amicorum,ſeruire. Sed eſt lentior peſtis, aut ſi mauis modeſta crudelitas, & iam ipſâ conſuetudine excuſata; longis ſcilicet nodis impedire productas in forū ſuum cauſas,& infinito,ac veluti religioſo ordine, ad exitum ſerò perducere. His artibus regnū ſuum producunt in miſeros; & vaſtandos vberius miniſtris ſuis tradunt; patronoſque, & iam magnā illam gentem,quæ clientum miſerijs ſaginatur, perenni paſtu implent. Quis ferat & quorundam malas artes? Iudicia quæ ipſi vendere palàm timent, ſub alijs ſectoribus proſtituunt. Miniſtros ſuæ domi, à memoriâ, à ſcriptionibus

habent; qui digerere, qui ſeruare relata in ſcriptis diſceptantiũ argumenta & inſtrumenta litium ſolent. Hos autẽ ad tam ambitioſam ſeruitutem non antè admittunt, quàm ingenti, & per licitationem creſcente pecuniâ, ſeruire meruerint. O ludibrio habitas fortunas miſerorum, qui ſe tribunalibus credunt? Miniſtraturos Iudicibus non operam ſuam locare, ſed & magni emere in familiam, & ad ſeruilia officia illic admitti, quid eſt aliud quàm veniam ſcelerum comparare, vt furtiuis inde prædis graſſentur in ſupplices, venditiſque ſuffragijs, & libellis vel celatis vel obtruſis, ipſi domino, aut æquitati auſint imponere?

Multis tamen Magiſtratuum candidæ mentes, potiorque tam auaris artibus ſanctitas, & iuſti honores, merceſque quàm leges conſtituunt. Graues illi, & intra fortunæ ſuæ magnitudinem modeſtè

compoſiti. neque hos magis adulatio implorantium opem, quàm iuſtæ & publicæ famæ pietas laudibus implet. Si verò hos Magiſtratuum cœtus, non ex ſingulorum moribus, ſed ex totius collegij grauitate æſtimes, mirum quantam ſui reuerentiam ſtatim infundant; vt in eorum conſpectum admiſſus, omnino ſentias Cyneæ verbis dignos, qui in Romanorum Senatu quot conuenerant Patres tot ſe Regibus circumſideri dixit. Sed hæc tamen tanta maieſtas longè gratiori ſpectaculo hos mulcebit, qui forenſi negotio vacui, nihil ex iudicijs aut ſperabunt, aut metuent; ac veluti in portu conſederint, modò pacatum forum aſpicient, modò procellis æſtuoſum, hóſque Neptunos omnem fluctũ ſuo nutu temperantes. Carthagine, Româque in fœdus compoſitis, Regi Numidarum Maſiniſſæ, qui & ipſe Romanã amicitiam colebat, cum

Pœnis diſſidium fuit. Iam in caſtris vtrinque exercitus erant, dictus etiam certamini dies, cùm Scipio minor, fortè ad alia negotia in Africam miſſus, peruênit ad caſtra Maſiniſſæ; tantíque prælij ſpectaculum cepit. Tuta illi res, quocunq; ſe fortuna inclinaſſet, Romani nominis maieſtate. *Succeſſit ergo in* tumulum, viditque certantes; & impune licuit tot mortalium periculis frui. Et viſa res tam ambitioſę voluptatis, vt negaret hanc ante ſe contigiſſe, niſi Ioui ab Ida, Neptunoque è Samothracia, extra aleam Græcorum & Troianorum bella cernentibus. Idem in fori Iudicumque ſpectaculum conuenire non dubites, quo ſcilicet vix quicquam iucundius, ſi non in ſpem, non in diſcrimen adductus ſis, vt nec preces admouere neceſſe ſit, nec timere. Nam & excultis (vt multi ſunt) Iudicum animis potes interdum iucundiſſimâ familiari-

tate miſceri, aut horum in varijs litibus ſenſus ſaltem, neque ineloquentem eruditionem percipere; ac de ipſis iudicantibus tacitè ferre ſententiam. Aut ſi gratum eſt in tumultu fori eſſe, ipſe diſcurſantiū fremitus, vultuſque diuerſi, hi exanimati metu, ſpe alij exultantes, ita animum oculoſque abripient, vt te vtiliſſimam humanę dementiæ ſcenam intueri exiſtimes. Ac præcipuè Patronorum calliditas (vbi eloquentia eſt in pretio) oſtentatione ſcientiæ & verborum pompâ vibrans, ſufficiet ad lepidam, nec omnino ocioſam voluptatem; quâ perfuſus, tamen ſecuris ſuſpirijs ad aliena mala interdum ingemiſces.

Quippe animus, & ſors ipſa Patronorum (vt genus humanum etiam ſua auxilia in perniciem detorquet) longè à primâ tam officioſæ pietatis inſtitutione diuertit. Cauſas apud Iudicem orare, & vel nocentes accuſare, vel adeſſe ſordi-

datis, olim magnificum & liberale munus fuit, etiam hominum quibus ſummam rem in caſtris, aut Senatu, Reſpub. credebat. Non ſæpius in acie Pompeius, quàm ſub Iudicibus ſtetit; Primíque Cæſares, cùm iam omnia poſſent, tamen reis interdum aduocatione malebant, quàm ſummæ *authoritatis* ſuffragio, adeſſe. Merces autem, præter gloriam, magnificę rei adeò nulla erat, vt afflictâ deinde illius nobilitatis rectitudine, & Oratoribus iam operam nec occultè locantibus, leges primùm rogarentur, quæ tam periculoſam mercaturam infamiâ notatam arcerent; mox publico vitio hos quoque obices proruente, ſaltem modum conſtituerent, certamque pro mercenariâ eloquentiâ penſionē. Iam inſaniente Orbe, & in immenſum litibus auctis; gens illa quæſtuoſa, etiámque populoſiſſima, vix ferendo agendóque clientibus ſufficit.

ſuas exuuias ad certamen tradentibus.

Patronis cauſarum, vt vbique vnus ſpiritus, ad opes famãq;, properandi, ita pro conditione regionũ ſunt varia ſtudia, atq; gradus, per quos deſtinata perficiãt. Leges vt plurimùm, non nudo & candido genio perceptas, quo ducebantur qui illas condiderunt, ſed deflexas per innumeros anxioſq; calliditatis articulos, in præcipuæ ſcientiæ partem habent. In ijs aliquid inuenire, quo eludi ſimplicitas poſſit bono iure vtentium, glorioſiſſimũ putatur. Apud pleroſque populos illa iura obtinent quæ Romani ſibi olim condiderunt, & ciuilia appellamus. Et quoniam eæ leges à peritis olim authoribus ſancitæ, robuſtam & variam eruditionem habent, ideò earum ſtudium, non ſolùm diffundere ingenia ſolet, per ardua ac moleſta iuris factique argumenta, ſed & pulchrâ

antiquarum rerum ſcientiâ imbuit, quæ ad humanæ vitæ culturam precioſa eſt, & in foro ſaltem ad oſtentationem valitura. In illis autem gentibus apud quas non ex Romanâ ſapientiâ, ſed ex municipali, & nonnunquam barbaro gentium ſcito, iura deſcripta ſunt, vix aliquid humanitatis ingrata *Cauſidicorum* ars habet, & niſi promitteret quæſtum, ijs quoque inuiſa qui ſtudioſiſſimè eam colunt. Ibi enim Patroni cauſarũ ingenia non exercent per Romanę Gręcæq; ſapientię aut facundiæ venuſtatẽ, ſed inhærẽtes aliquot vocibus, conceptaſque rudibus verbis leges, nunc in cautionem, nunc in dolum contemplati, vix vnquam puriori ſcientiâ animos mitigant aut attollũt. Anglia, quæ Muſas, & ſtudia literarum, ſuperbiſſimis Academiarum tectis excepit, quæ opulentâ hæreditate hæc ſcientiarum domicilia, velut in æternitatem eruditionis,

ditauit, legum ſuarum ſtudioſos, patronoſque cauſarum, ideò non poteſt latinæ eloquentiæ, aut Philoſophiæ humanitate adornare, quia in ijs legibus nullum Romani iuris ineſt, aut peritæ antiquitâtis veſtigium. Gallico ſermone conceptæ ſunt, priſco illo, & quem in antiquiſſimis authoribus aut negligimus aut ridemus. Si quid ſcriptum eſt verbis in hodiernos vſus durantibus, hoc ipſum impoſito duntaxat accentu, & pronunciandi errore, ſuum fecerunt. In hanc artem inſtitutis rarò maioris ſcientiæ cura eſt: & vt plurimum nec latini ſermonis elementa perdiſcunt: Satis ad aduocationis rudimentum putatur, priſcos illos codices legere poſſe, & loquendo corrumpere. Ita initiati adoleſcentes in collegijs eiuſmodi argutiarum agunt; multoque tempore, prouectiorum colloquijs, & vſu, edocentur: nam nec modico ætatis diſpendio tam

laborioſa ars,& tot diffuſa ingenijs, conſtat. Non in ea regione certior ad diuitias via eſt. Quippe Anglia ab externis quieta terroribus, ſeipſam contentionibus fori, haud multum impari cladi,permiſit: Ac cùm præterea eximij magiſtratus in præmium illius ſcientiæ deſtinentur, nil mirum eſt ingenuos adoleſcentes eius ſtudio capi; adeò vt nulla ſit patriciorum gens,quæ non cognationis iure à quo in litibus ſubleuetur inueniat. Eiuſmodi Aduócatis, veſtis eſt in ſpecimen ſuæ artis, ad pedes pertinens, toto margine, quantum in conſpectum prodit,gentilis cuniculi pelle ſuffulta. Hanc & domi ſubſidium, & ornamentum publicè habent; nec dubitant in publicum ocreati procedere, etiam calcaribus verberantem pulſantibus togam.

Gallia alijs virtutibus, vitijſque, ſuarum cauſarũ oratores inſtituit. In Academijs nomine Iuriſprudentiæ

dentiæ aliquandiu degunt. Illic quidam literis propitio genio incumbunt. Alios putes in veternũ, aut immodeſtiam natos. Vtriſque (proh tempora!) inde abeuntibus idem honos, eorundem titulorum promiſcua merces. Qui enim inutili laſciuiâ aut torpore luſere, nihil minus modicæ pecuniæ ope ad munus aduocationis perueniunt; emptis ſcilicet Iuriſperitorum ſuffragijs, quibus de diſcipulorum eruditione teſtantibus, Magiſtratus & Iudices credunt. Iam olim ita tradito more, vt is honor eiuſmodi teſtimonijs haberetur, nondum eruditorum, & quidem iura docentium, animis ad facilem & promiſcuam mercaturam proſtantibus. Et hi immeritâ dignitate ſublati, in ignobilibus deinde colonijs agunt, & inter parem animorum cæcitatem, obſcuro tribunali ad miſeram clientum aduocationem ſufficiunt; vel ſi inter diuitias nati

ſunt, paternis opibus ſtatim excepti, proh nefas! & in Magiſtratum quoque excreſcunt. Qui verò lætum ingenium Iuriſprudentiâ primùm, mox eloquentia perfecere, ij ſua virtute totum ordinem Patronorum in ampliſſimam laudem attollunt. Vix in alijs hominibus tam ſyncera humanitatis *ſtudia*, tanta cura aut tam felix literarum; adeò vt ſimplicitatem Muſarum (quas auſteri, rudeſue Philoſophi, penè ruſticas extra hominum conſortium tenent) erudiiſſe videantur ad ciuilis vitæ aſtus,& deductas de ſuorum montium ſecretis, veræ luci aptauiſſe. Quidam tamen ex illis nimiæ eloquentiæ ſtudio peccant,& iuuentutis ſtimulis,aut gloriæ feruentes, à commiſſo patrocinio deflectunt. Iudicum quippe & auditorum auribus ad voluptatem ſeruire adeò curant, vt ex omni numero neminem minus iuuent quàm clientem; & quod Poëta

olim riſit, dicturi de capellis, amant ab Hannibalicis ordiri furoribus, luctumque Cannarum, & rubentem Romano ſanguine Aufidum memorare. Alij exercitis per fallendi conſuetudinem animis regnant, venalemque in quoduis patrocinium fidem, malo innocentiæ exercent. Ita obruere veritatis indicia, ita magnâ ſpecie inanes induere vmbras, & plus iuris in foro, ſuo ingenio quàm legibus facere. Documentum tam publici mali; nullæ lites, nulla in iudicium vocata flagitia, quæ non Patronum inueniant; modò ſit aduocationi pretium, cui tanquam omnis patriæ charitatem vincenti, obſequium nunquam deeſt.

CAPVT XVI.

ELudant vt volent maieſtatē Scientię, per contemptum atque iocos, quidam barbaris aut incultis ingenijs horrentes ;& hunc demũ virilem animum & nobilitate dignũ exiſtiment, qui Muſas omnes, vt viles ineptaſque, refugerit; certè nihilominus ſub ictu literarum per omnia penè regnantiũ haud rarò res eorum ſunt, & in iudicijs (quæ vtique ex præſcripto ſcientiæ regi debent) tremere ſolent, ſuæ audaciæ & ſtirpis obliti. Sed & alia præterea, maiorque vis, eruditionem toti generi mortalium præfecit; Religionũ ſcilicet & Sacrorũ procuratio, quæ excultis inter ſtudia literarum ingenijs creditur, & ple-

riſque hominum animis verè imperat; cæteros neceſſariâ ſimulatione impietatem tegentes, non minus in obſequium ſui tenet. Nec vlla tam demiſſa, ſeu paupertatis, ſeu ignobilitatis fortuna eſt, quæ arcere hominem à celebritate famę poſſit, qui ſupra probitatis aut nequitiæ vulgus ſemet religionis ſpecie atque argumento extulerit. Et ne vſu, aut effectu, hanc literatorũ potentiam carere exiſtimes; quàm facilè inermium hominum,& inter ſolos valentium libros, nomina percenſebis, qui hoc ſeculo ſub anguſtis compoſiti tectis, & de religione certantes, hos ipſos ſcilicet ſuperbos Muſarum contemptores inter ſe commiſerunt; Principibus, populiſque, velut ſignum ferentes ad exitiabilis belli cladem, quæ necdum conſumptis acerbitatis ſeminibus (vt videtur) noſtris malis in totum contenta eſt.

Nulla igitur vtilior animorum

inſpectio, quàm eorum qui in hac Orbis tam multiplici tempeſtate ad religionum clauum ſedent. Et hos optime in varias claſſes diſtinxeris. Quidam veluti duces, nouis ſacris initium faciunt, ſiue veram ſapientiam habent, ſiue ambitioſo errore præcipites. Ita ille qui ab Ægypto Iudæos remeantes *acceptis* à cælo legibus compoſuit. Ita poſtea Sanctus ille terrarum ac ſyderum Author, qui hominibus ſponte annumeratus noſtro generi ſua morte ad vitam iter ſanxit. Et (quoniam non hic tantùm probitatẽ, ſed & fortunã, qualis in humanis rebus ludit, deſcribimus) proh nefas! ita ille qui Arabas primùm & Syros, poſtea quicquid ab Indiâ ad Helleſpontum iacet, & nunc inde omnes terras ad citerioris Pannoniæ fines, ſuo ſcelere amplexus, Lybiam quoque penè quanto ambitu circumfuſa maria extendit, ſacrilegâ ſuperſtitione corrupit. Et

hos quidem quos vera & cæleſtia auſpicia ad eam legum ferendarum maieſtatem deducunt, nobis haud licet niſi ad fidem aut adorationem ſuſpicere. Cæteris qui nomine cæleſtium in re tanta abuti non verentur, populiſque imponere, eum animũ eſſe neceſſe eſt, qui nec ipſe ſuis legibus, nec omnino de diuinis quidquam credat, non virtutibus parcat, non flagitia, niſi ad ſpeciem fortè, refugiat; Id quidem potiſſimùm curans, vt ſibi venerationem conciliet, legeſque quas condit ad libidinem vel ſuperſtitionem ſuæ gentis inflectat. Neque (vt in alijs ſceleribus interdum fit) qui ſic peccant, decipi ipſi poſſunt, & vel ſuæ ſententiæ, vel rerum amore quæ in quæſtione verſantur, cæcari. ſed ſuæ improbitatis conſcij ſe impios, & peſtes mortalium non ignorant; maximè cùm ad perſuadendam populo inſolentiam tam ſeriæ nouitatis, non

ſatis ſit ſubtilis ingenij exerta procacitas; ſed & mentiri multa oporteat; Viſum ſcilicet, vel auditum ſibi Numen; communicata cum illo conſilia; & quæ cætera peſtiferi nugatores laborant aſtruere. Sed hæc non omnium ſeculorum labes eſt. pauci enim, neque ſemper cum ſucceſſu, ad tanti flagitij audaciam prouecti ſunt.

Eſt aliud hominum genus, longéque frequentius, profitentium non abire à patrijs ſacris, neq; aliquid noui afferre; Sed tantùm errores, humano vitio, & præter authorum mentem, in Religionem illapſos purioribus documentis velle exſcindere. Et his quidem magnifica ſpecies probitatis, & ingeniorum reuerentia (nam qui tantam rem niſi induſtrijs ſubtileſque audeant?) denique ipſa nouandi, & à cæteris diſſentiendi cupiditas, penè ſemper ſequacium hominum turbam inuênit. Eiuſmodi Inter-

pretum lites Ottomanorum gentem multò acerbius diuerſitate ſuperſtitionis, quàm æmulatione imperij, in Perſas incenderunt. Sed quid intereſt quo potiſſimum modo pereāt illi populi, qui quamcunque elegerint ſuæ legis ſemitam errabunt? Nos ipſos in lucem, quæ hominibus vna eſt, miſſos, quis non maximè indignetur his eruditorum diſcordijs tam funeſtâ pernicie poſſe rapi? Quippe ſedecim ſecula, quibus noſtræ Religiones viguerunt, plus centū ingenia peperere, nouandi ſtudio, & noſtris deinde malis inſignia; quorum quidem exitus vt nunquam excuſem, (quippe nimiæ pertinaciæ vitio à iuſtâ & qualem exorſi videbantur modeſtiâ aberrantes) ita primos impetus odiſſe non vtique ſemper licet. Nā & opes, & veternus, otijq; ſecuritas, ſæpe ſolutam apud noſtrorū aliquot diſciplinam impotenti ſuperbiâ & alijs pleriſq;

vitijs obruerunt : Et inde tam indignatio peritorum excanduit, quàm ſpecie pietatis diſſimulata inquietorum hominum ſuperbia exarſit. Quidam enim iuſtis doloribus victi detonuerunt. Alij ſeculi vitia tacito ambitu amauere; quippe occaſionē ſuis queſtibus & ſeceſſioni prębitura. Vtriſq; idem initium eſſe ſolet. Parcè primùm neque multa exagitant, votis quoq; & exhortatione optimorum procti : nec tam videntur iraſci quam monere, & gemitibus dolorem profiteri. Sed vbi ad factionis magnitudinem proceſſerunt, tunc & ipſi laceſſere inimicos impunius, & vtrinque partium ſtudia æmulatione accendi. Tunc verò nec tantæ celebritatis fortunam ſatis regunt, nec in veſtigijs hærent, per quæ antea ire ad pulcherrimum facinus videbantur. Sed maiori ſupercilio aſſurgentes, plura in aduerſarijs & atrocius damnant : Siue

quò ſuum nomen illi ſectæ quam effinxerint miſerrimâ ambitione relinquant; ſiue quòd olim agitatum tantæ defectionis conſilium niſi ſenſim prodere non ſunt auſi; vel deniq; odio in illos incitati, qui prima, & adhuc ſancta illorum conſilia, nimis acri & intempeſtiuo certamine exceperunt. Ita multos pijs initijs in hanc emendandi prouinciã ingreſſos, deinde ſuperbia, vel æmulationis acerbitas perdidit.

Sunt denique quibus vera fortiſque ſapientia mentem dedit ea vitia inſectandi, quæ neſcio quam ipſis religionis vmbrã faciunt, culpâ Myſtarum. Iis tam caſto impetu à modeſtiâ non aberrantibus, ſublimis fortiſque indoles eſſe debet, & quòd rarum eſt, nihil pro ſe, ſed pro publicis commodis laborare; Contumelijs, inimicitijs, maledictis, nec in odia rapi, nec a cœptis abſtinere. Eximium prorſus munus, arduæque virtutis. Raro enim

qui ab ijs ſic carpuntur deeſſe ſuis vitijs videas, aut æquo animo pati cenſores. Sed vel flagitijs fucum inueniunt, vel quod peius eſt, ea quoque importuno patrocinio tueri non dubitant; conanturque hos ipſos monitores, licet intra iuſti officij pietatem compoſitos, apud populum perpetrati ſacrilegij *opinione* euertere.

Cæterùm vt naſcentium Religionum ritus, ſuorum Authorum induſtriâ & genio nituntur; ita poſtquã à populo probatæ ſunt, Præfectos ſuos habent, per quos ritè diſpenſentur. Hos aliæ aliæque gentes diuerſis nominibus inſigniunt. nos Pontifices, Præſuleſq;, & cæteris in eum ſenſum vocabulis appellamus. Seruandarum religionum non alius vtilior illo regimine modus; qui etiam à cæleſti præſcripto eſt. Ex ijs qui eruditæ & laborioſæ virtutis ſunt, reipsâ Sacrorum incolumitatem ſuſtinent;

improbi, ſaltem ſpecie & virtute dignitatis. Munus quondam laboris pleniſſimum, & dum publicæ leges noſtra ſacra vetabant, etiam in extremum periculi excurrens, mox domitâ extinctaque inimicorum ſæuitiâ, congeſtæ paſſim opes in tanti officij reuerentiam, penè cauſam reuerentiæ extinxerunt. Nam additis (& addi quidem decebat) ad illa diuina humanis opibus atque officijs, tantũ onus vergere in terram cœpit, eorum vitio quibus in hac vtrarumque rerum mixtura tellus potior cælo fuit. Triſte afflictæ probitatis argumentum eſt, quòd tanti laboris curarumque prouinciam, quæ olim miniſtros quærebat, iam multo ambitu ſibi depoſcunt homines, nihil minus quàm de pietate & laboribus cogitantes. Ita hæc eximia cæleſtiſque dignitas plerunq; ſuis ipſa opibus & ornamentis concedit; Et animum ad hæc munera

applicare, eſt vt plurimùm in ſplendidæ illuſtriſque opulentiæ cupiditatem incumbere. Tum potiti tam ambitioſi nominis, illas gazas in humanitatem hoſpitij,& ſpem egenorũ collatas, permittunt priuatæ laſciuiæ, nunc inani picturarũ ſtudio, nunc cumulatis variorũ artificum laboribus indignè ludenti. Nam has opes prodigentẽ per peiora ſcelera nequitiã, modeſti doloris verecundia omittit. Cuius autẽ demẽtiæ putes, non modò tantorum facinorum audaciam habere, ſed & ſæpe quantum peccent, ignorare? Habent quippe præſcriptas ad Numen ſibi preces, quas effundant in quotidianæ pietatis officium, ſanctas has quidem, neque illis omittendas; ſed tantillo penſo defuncti, credunt ſe nihil cælitibus debere, opeſque ſuarum infularum bono iure ſibi emptas. Laruæ illæ, & vecordium furor! quod munus aſſiduo labore ægrè

perficias, id credere leui & perfunctoriâ opera ritè abſolui. Quòd ſi ſuas delicias hac ſaluberrimâ cogitatione diſtinguerent, ſe in ſpeculâ poſitos, dicique paſtores. ſi quæ ouium ſuâ ignauiâ in prædam conceſſerint, in extremam ſui perniciẽ hoc futurum, fortaſſe interdum deuouerent illam ipſam quâ exultant ocij laſciuiæque licentiam.

Sed non omnes paribus delicijs, & ignauiâ marcent. Nonnulli de voluptatum ſumptu detrahunt quod in litteratos collocent. ipſi quoque litteras breui impetu, tædiumque non ferenti, vel in ſpeciem ſaltem colunt. Alij ad eruditionem perueniunt, felici mentis impetu euincente ignauiam. Sed & ipſi in nullam rem magis eruditione vtuntur, quàm aſſerendis illius qua potiuntur dignitatis prærogatiuis. In infinitam ſui libertatem argumenta inueniunt, facitque diſſimulata cupiditas eloquentes.

Eo modo dum videntur vnum cælum intueri, vnius cæli cauſam agere, tunc etiam à terrâ vix recedunt.

Qui verò hæc mala eluctati, in dignam ſuo faſtigio mentem conſurgunt & publico ſplendore, ad commodum populi, decuſque Sacrorum, vti amant (& verò *nunquam* eiuſmodi deſunt) illi nec ſui ordinis libertatem ſuſtinent violare, nec extorquere alienam; quantum poſſint, quantumque debeant, ſolicitâ contemplatione coniungunt. Et hi demum ſunt ad priſcæ ſanctitatis imaginem facti, iiſdem curis, viuendique ratione, quę priſcis temporibus opes meruit quibus hodie perfruuntur. Abſit omnis inuidia, hi demum ſunt antiquitatis beneficijs, & noſtrâ veneratione digniſſimi.

Populus Antiſtitũ voce, vt eſt eorum exiguus numerus, non ſatis ſemper poteſt de cæleſtibus erudiri,

ri. Hinc doctorum hominum ingens turba, & vbique diuinarum ſcientiarum candidati: quorum aliqui verè, ac çum ſapientiâ, ei quam profitentur ſcientiæ inſiſtunt. Cæteros verius dixeris pro factionibus ſuis, quàm veritate depugnare; adeò torrentis animi æſtu rapti omnis generis patrocinium probant, quo Religionis ſanctitatem poſſint populo commendare, amantq; pietatem etiam impiâ ratione prouehere. *Suas* igitur ſententias aſſerturi, pulchrè, & cum laude decipere credunt, etiam ſi ementitis argumentis illi rei faciant fidem quam duxerint eſſe veram. De aduerſarijs porrò dicturi, vix ſyncere illorum ſententiam produnt, ſed deflexam in odium, & penè de ſenſu authoris exeuntē. Veſana autem repugnandi cupiditas eò emulationem deducit, vt à quibus diſſidere inciperint, in om-

nibus diuertant; & hoc ſolent in pietate numerare. Tum quaſi nihil probè aut aſtruere ij homines poſſint aut carpere, qui ſemel errauerunt, nefas quoque exiſtimant eiuſmodi aduerſariorum indicio proditos in ſe næuos agnoſcere, & ſalubri mutatione eluere. Hæc itaq; propugnando quæ non poſſe defendi ſatis conſtat, iniquiſſimo prę-iudicio onerant iuſtam in cæteris rebus litem.

Magni nexus inter omnis eruditionis partes ſunt; & affectus qui diuinarum rerum peritos exercent, ſæpe cadunt in cæteras Muſarum diſciplinas; maximè illa conſuetudo litterarias lites, ac penè odia, agitandi. Iuriſconſultorum quidem rixæ etiam ad inhumanitatem verborum deſcenderunt, noſtro ſibi ſeculo ſcuticam flagellumque minantium. Abijt in ſectas Medicina, magis etiam perui-

caces, quòd in illis non in gloriam tantùm fama, ſed & in opes quæratur; & vix vnquam ludicrum aut ad ſolam voluptatem in eâ arte certamen ſit, ægris quodcunque iſti malè ſenſerint immeritâ calamitate luentibus. Cæterùm omnium litteratorum genus in duas ritè claſſes diſtinxeris: quarum illa ſit hominum multâ quidem eruditione felicium, ſed qui præterea ciuilibus diſciplinis imbuti, incurioſam ſcholaſticorum morum vilitatem effugerint: Alia verò illorũ qui animũ vnis litteris impenderunt, diutius inter extinctæ vetuſtatis rudera quàm cum ſuo ſeculo viuentes, vt plurimùm foris inepti, & domeſticis ſordibus viles. Neque enim aliam elegantiam aut nouerunt, aut curant, quàm illam ſolitariam, quâ à Muſis ad contemplationem acceptâ frui quàm vti magis poſſunt. Et hos tamen maximâ vtilitate co-

lueris, ſi ſcias ab hac crudâ infor-
mique arenâ exprimere aurum,
& nitere illo ipſo ornamento,
quod in ijs velut multo
puluere obrutum,
lucem amiſit.

* * *

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

I — 50

Digitized by Google

Digitized by Google